

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**"Železná opona" v Československu: Možnosti
archeologického poznání bezpečnostních a
obranných prvků komunistického režimu v
západních Čechách**

Vojtěch Větrovec

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

**"Železná opona" v Československu: Možnosti
archeologického poznání bezpečnostních a
obranných prvků komunistického režimu v
západních Čechách**

Vojtěch Větrovec

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Rak, PhD.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Za pomoc při tvorbě této práce bych chtěl poděkovat svým rodičům, dále Barboře Nejedlé, Janu Čiberovi, Lence Starkové, Michalu Rakovi, Lukáši Funkovi, Jiřímu Chmelarčíkovi, Pavlu Vařekovi, také kolegům z ICT Helpdesku ČAH Tomáši Buriánovi, Petru Burgertovi, Milanu Suchému a Marku Janečkovi, dále bych chtěl poděkovat Heleně Houzarové a Jiřímu Mikulkovi z ABSČR. Samozřejmě, že je ještě spousta dalších, kterým bych rád poděkoval, ať už z archeologie či ICT, ale všechny zde nelze vyjmenovat. Ještě jednou tedy děkuji všem, kteří mi pomohli, umožnili či ulehčili tvorbu této práce.

Obsah

1 ÚVOD.....	4
2 PROBLEMATIKA HISTORICKÉ ARCHEOLOGIE	6
2.1 Definice pojmů.....	6
2.2 Pramenná základna.....	9
2.3 Stav poznání pramenů	9
3 CHARAKTERISTIKA REGIONU.....	10
4 HISTORICKÝ KONTEXT.....	12
4.1 Ochrana a obrana státní hranice.....	12
4.1.1 Vznik a organizační vývoj.....	12
4.1.2 Situace v pohraničí 1945-1951.....	13
4.1.3 Ochrana státní hranice v letech 1951 – 1965.....	19
4.1.3.1 Nástražná osvěcovadla.....	20
4.1.3.2 Lesní průseky.....	21
4.1.3.3 Kontrolní orný pás.....	21
4.1.3.4 Drátěný zátaras.....	22
4.1.3.5 Elektrifikovaný drátěný zátaras.....	23
4.1.3.6 Miny.....	24
4.1.3.7 Ostatní.....	26
4.1.4 Ochrana hranic 1965 – 1989.....	26
4.1.5 Služební psi.....	29
4.1.6 Obranná úloha Pohraniční stráž.....	31
4.1.7 Československá armáda a Československá lidová armáda.....	36
4.2 Mediální portrétování.....	37
4.3 Problematika přístupu k moderním dějinám.....	43

5 ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM.....	44
5.1 Způsob výzkumu.....	44
5.2 Druhy objektů.....	45
5.2.1 Objekty PS.....	45
5.2.1.1 Ženínětechnické zabezpečení státních hranic.....	45
5.2.1.2 Obranné prvky.....	46
5.2.2 Objekty ČSA a ČSLA.....	47
5.2.3 Objekty protivzdušné obrany (PVO).....	51
5.3 Nálezy.....	52
5.3.1 Databáze.....	52
5.3.2 Pavlův Studenec.....	53
5.3.3 Stoupa.....	58
5.3.4 Hraničky.....	62
5.3.5 Pleš.....	64
5.3.6 Linie EZOH a SiS a další relikty.....	67
5.3.7 Objekty PVO.....	70
5.3.7.1 Kňourek.....	70
5.3.7.2 Svatá Anna.....	70
5.3.8 Ostatní.....	70
5.3.8.1 Havran.....	70
6 ZÁVĚR.....	71
6.1 Shrnutí.....	71
6.2 Závěr.....	72
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	76
7.1 Literatura a prameny.....	76
7.2 Osobní zdroje.....	78

7.3 Webové zdroje.....	78
8 RESUMÉ.....	82
9 PŘÍLOHY.....	83

1 ÚVOD

„A human being should be able to change a diaper, plan an invasion, butcher a hog, conn a ship, design a building, write a sonnet, balance accounts, build a wall, set a bone, comfort the dying, take orders, give orders, cooperate, act alone, solve equations, analyze a new problem, pitch manure, program a computer, cook a tasty meal, fight efficiently, die gallantly. Specialization is for insects.“ **Robert Anson Heinlein**

„Lidská bytost by měla být schopna vyměnit plenku, naplánovat invazi, porazit prase, velet lodi, vyprojektovat stavbu, napsat sonet, vyrovnat účty, postavit zeď, napravit kost, zpříjemnit umírání, udržovat pořádek, plnit rozkazy, udílet rozkazy, spolupracovat, jednat sám, řešit rovnice, analyzovat nové problémy, vykydat hnůj, naprogramovat computer, uvařit chutné jídlo, zdatně bojovat, statečně zemřít. Specializace je pro hmyz.“ **Robert Anson Heinlein**

Člověk ovlivňoval prostředí ve svém okolí již od počátku věků. Lidský vliv na prostředí může být vědomý i nevědomý a projevuje se jak na krajině tak i na skladbě entit, které člověka obklopují.

Změny, které proběhly v českém (resp. československém) pohraničí mezi lety 1945 a 1989 (resp. 1990), jsou obrovské a zasahují naprosto do všech sfér celého územního pásu od Aše po Bratislavu. Změny zahrnují kulturní krajinu, její užívání, skladbu přírodního prostředí a dokonce i chování zvířete (Šustr 2013). Dále zahrnují kompletní sociální a ekonomické změny, demografii oblasti, kulturu i etnicitu obyvatel.

Součástí těchto změn byla i ochrana státní hranice, která byla pro zmíněný hraniční pás specifická a značně odlišná od způsobu ochrany hranic na jiných úsecích, resp. na hranicích s jinými státy než s Německou spolkovou republikou (NSR, dnes již SRN – Spolková republika Německo) a Rakouskem.

Stejně jako se měnila politická situace v průběhu let po Druhé světové válce, stejně tak se různě měnil způsob ochrany a obrany hranic. Ať už jde o technickou podobu hranice, pozice pro obranu v případě válečného konfliktu či o technické vybavení personálu určeného pro ochranu a obranu státní hranice.

Archeologické zkoumání vybraného úseku se zaměřením na ochranu a obranu hranice navazuje na širší krajinné zkoumání celé oblasti, které například proběhlo v SGS grantu „Sledování vývoje a změn krajiny pohraničních oblastí západních Čech 20. století prostřednictvím metod krajinné archeologie“, případně na dlouhodobé zkoumání zaniklých vesnic po roce 1945 (Rak - Funk - Váňa 2012).

Záměrem práce je doplnit „střípek do mozaiky“, již je historie vybrané oblasti.

Výběrem objektu zkoumání vyvstala potřeba zodpovědět otázky s ním související. Ty se dají rozdělit do několika skupin:

1) Metodika:

1. Na základě čeho lze predikovat výskyt objektů souvisejících s ochranou a obranou státní hranice v daném období?
2. Jsou použité způsoby zkoumání pro tento typ archeologických objektů ideální?

2) Prostor:

1. Navazují objekty související s ochranou a obranou státní hranice na starší struktury?
2. Je vývoj obrany a ochrany hranic regionálně podmíněn či je stejný v celé sledované oblasti?

3) Vztahy:

1. Jaký je vztah objektů obrany a ochrany hranic k hospodářskému zázemí a přírodním podmínkám?
2. Je umístění objektů obrany a ochrany hranic ovlivněno přítomností sídelních objektů?

2 PROBLEMATIKA HISTORICKÉ ARCHEOLOGIE

2.1 Definice pojmů

Železná opona: slovní spojení použité v názvu této práce, se zde používá jako termín, kterým je označena souborná ochrana a obrana československé státní hranice s Německou spolkovou republikou a Rakouskem v letech 1948-1989. V širším pojetí je tím míněna hranice mezi dvěma mocenskými bloky, tj. blokem socialistických států (SSSR, ČSR – od roku 1960 ČSSR, NDR, MLR, apod.) a blokem západních demokracií (USA, NSR, Itálie, Řecko, apod.). Státy na této hranici zároveň byly v naprosté většině součástí jedné či druhé vojenské aliance. Na jedné straně Severoatlantická aliance (NATO¹, od roku 1949) a na druhé státy Varšavské smlouvy (Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci^{2,3} od roku 1955), tedy až na několik výjimek jako bylo Rakousko, Finsko či Jugoslávie.

Německá spolková republika (NSR): termín jímž se před rokem 1989 v československé literatuře i tehdejších médiích označovalo tzv. Západní Německo neboli SRN. Bylo to z toho důvodu, aby se ani nenaznačovalo, že SRN si dělá nároky na svoje bývalé spolkové země nyní (do roku 1989) situované v tzv. Východním Německu (Německá demokratická republika – NDR). Vzhledem k tomu, že ve většině dobových pramenů je západní sused uváděn jako NSR, přistoupil jsem na to i v této práci, s tím, že předkládám výše zmíněné vysvětlení.

¹<http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

² <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1955/5/14/1.png>

³ http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/14/newsid_3771000/3771065.stm

Narušitel : termín označující osobu pohybující se ilegálně v prostoru státní hranice (ať už v zakázaném pásmu nebo i v hraničním pásmu).

Historická archeologie: někdy může být označovaná i jako post-medievální archeologie či jako archeologie modernity. Termínů i definic je větší množství, nicméně v této práci operuji s termínem historická archeologie v kontextu definice post-medievální archeologie tak jak ji používá Society for Post-Medieval Archeology⁴, to znamená že v tomto kontextu se historická archeologie zabývá obdobím od konce středověku až po současnost. Dalším stupněm vývoje archeologie bude xenoarcheologie, nebo také exoarcheologie⁵, tedy obor, který je zatím pouze hypotézou, nicméně se stane skutečností v momentě, kdy dojde k objevu libovolné mimozemské civilizace (což je hlavním tématem tohoto zatím hypotetického oboru). Společně s xenoarcheologií se dá předpokládat i rozvoj jiných oborů jako je například xenolingvistika. Vzhledem k rozvoji metod archeologie jako takové, kdy se zavádějí stále nové postupy za použití moderních technologií, které v minulosti byly nemyslitelné (viz například lidar), lze pouze konstatovat, že případná xenoarcheologie má na co navazovat a dá se předpokládat, že hlavní překážky budou kladeny prostředím, kde bude případně působit a srozumitelností případných pozůstatků. Dalším potencionálním záměrem výzkumu se mohou stát pozůstatky lidského dobývání vesmíru, které již v současnosti „zamořují“ nejen naši sluneční soustavu (tudíž v tomto případě spíše exoarcheologie)⁶. Jedna z možností rozdělení těchto případných oborů je zobrazena na obr. 01. Z hlediska pravděpodobnosti se v současnosti jako reálnější jeví ta poslední zmíněná možnost a vzhledem k dalšímu rozvoji pozemských kosmických technologií i jako časově bližší. Jak pravil Lucius Annaeus Seneca „*non est ad astra mollis e terris via*“⁷.

4 <http://www.spma.org.uk/about-the-society/what-we-do/>

5 <http://www.actforlibraries.org/the-origins-and-future-of-exoarchaeology/>

6 <http://spacearchaeology.org/?p=20>

Krajinná archeologie: archeologie, která se zabývá historií a vývojem krajiny a prostorovými tématy, zkoumá vzájemné vztahy mezi prvky přírodního prostředí a prvky lidského světa v prostoru (Fennel 2010, 1-11).

Lidar: metoda dálkového průzkumu krajiny, kdy jsou místo mikrovlnných signálů u radaru vysílány světelné (laserové) pulsy, které v kombinaci s GPS a INS vytvoří „georeferencovaný výškopisný záznam antropogenních tvarů terénního reliéfu“ (Gojda - John 2013, 4). Termín LIDAR (či LiDAR) bývá někdy uváděn jako zkratka Light Detection and Ranging (Gojda-John 2013, 4) nicméně některé lingvistické zdroje se shodují na tom že původ termínu je mnohem jednodušší a to ze slov „light“ a „radar“^{8,9}. Pro účely této práce používám termín ve formátu lidar, tak jak jej používá např. Rachel S. Opitzová (Opitz 2013).

GIS: geografický informační systém, termín se kterým přišel původem britský zeměpisec Roger F. Tomlinson (1933-2014) (ostatně bývá označován za „otce GISu“) už v 60. letech 20. století¹⁰. Systém umožňuje za pomoci počítačů pracovat se všemi možnými zeměpisnými daty. Badatel tak může následně vytvářet nepřeborně kombinací a přehledů pro další analýzy podle libovolných požadavků.

GPS: „global positioning system“ - česky „globální polohový družicový systém“ provozovaný vládou Spojených států amerických, který je dostupný zdarma všem s kompatibilním přijímačem, umožňuje určit přesnou polohu místa na zemi v reálném čase za jakéhokoliv počasí

---

7 „není lehká cesta k hvězdám ze země (vznešeným cílům)“ - Lucius Annaeus Seneca (4 BC – 65 AD) – římský filozof a státník.

8 <http://dictionary.reference.com/browse/lidar?s=t>

9 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/lidar>

10 <http://ucgis.org/ucgis-fellow/roger-tomlinson>

pokud je dostupný signál aspoň čtyř družic¹¹. Byl vyvíjen v USA od roku 1973 a od té doby prošel několika modernizacemi¹².

2.2 Pramenná základna

Průzkum možností zkoumání reliktní „železné opony“ se opírá o několik logických pramenů. Jedním z nich jsou mapy Pohraniční stráže z Archivu bezpečnostních složek v Kanicích. Velmi užitečné jsou také mapy leteckého snímání¹³ a katastrální mapy¹⁴. Významným posunem vpřed je pak jejich kombinace s lidarovými snímky dané oblasti, která umožňuje jinak neuskutečnitelné komparace a vlastně i odhalení objektů, které běžnými metodami v mapách nelze nalézt. Informace o historii Pohraniční stráže, vývoji a způsobu ochrany a obrany hranic jsem čerpal z novodobých publikací z obou stran diskuze o správném výkladu práce a ideích Pohraniční stráže, tedy jak z Ústavu pro studium totalitních režimů¹⁵, Archivu bezpečnostních složek¹⁶ tak i z materiálů od bývalých členů Pohraniční stráže, respektive jejich sdružení Klub českého pohraničí¹⁷. Doplnující informace byly získány konzultacemi s bývalými příslušníky Pohraniční stráže, jmenovitě s J. Chmelarčíkem a V. Osičkou.

2.3 Stav poznání pramenů

Vzhledem k tomu, že se nikdo tématu nevěnoval z pohledu archeologie, dá se říci, že stav poznání pramenů je minimální či spíše náhodný. Pokud se jeden z nich dotkl archeologického tématu, tak k tomu

11 <http://www.gps.gov/systems/gps/>

12 <http://www.gps.gov/systems/gps/modernization/>

13 <http://kontaminace.cenia.cz/> , <http://mapy.cz/> , <http://geoportal.gov.cz/>

14 <http://nahliznidokn.cuzk.cz/> , <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

15 <http://ustrcr.cz/>

16 <http://abscr.cz/>

17 <http://www.klub-pohranici.cz/>

došlo spíše náhodou, než záměrem. I z historického hlediska se v pramenech najdou větší či menší rozpory, nesrovnalosti a protitvrzení. Největší rozpory jsou ohledně bezpečnostních incidentů, které se na hranicích staly. U nich většinou dochází k ideologickému výkladu a černobílé interpretaci, ať už z jedné či z druhé strany (Viz např. odlišně popsany incident ohledně smrti voj. Pavola Juháse (v KČP 2004 je uveden jako Pavel Juhas) v KČP 2004, 56 a Pejčoch 2012, 105-109. Či osud voj. Miloše Kukly (KČP 2004, 109 a Pejčoch 2012, 116-118).

Povaha a variabilita hmotných pramenů neusnadňuje jejich studium. Vzhledem ke krátkému časovému období, kdy některé části byly aktivní, je porozumění některým z nich značně složité v extrémních případech až nemožné. Porovnání s písemnými prameny také nemusí fungovat, neb dokumentace některých aspektů pohraničí podléhala utajení, tudíž může scházet úplně, nebo je jenom schematická (viz dále) a jen velmi vzdáleně odpovídá realitě. U jiných částí jsou památky na ně již tak překryté změnami, že bez složitějšího archeologického výzkumu je jejich interpretace nemožná.

3 CHARAKTERISTIKA REGIONU

Oblast výzkumného zájmu této práce se soustředila do Plzeňského kraje a to specificky do okresu Tachov a v menší míře i do okresu Domažlice. Pro ještě přesnější umístění, jedná se o pruh podél státní hranice zhruba od zaniklé obce Hraničky (německy *Reichenthal*) na jihu po Pavlův Studenec (něm. *Paulusbrunn*) na severu a pak o úsek v oblasti zaniklé obce Pleš (něm. *Plöb*), tudíž se jedná o jižní polovinu dnešní Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Český les. Jedná se o oblast s průměrnou nadmořskou výškou okolo 550 m n.m. a nejvyšší vrchol je Havran s výškou 894 m n.m.. Oblast je z větší části zalesněná, proložená pastvinami.

Dnes se jedná o poměrně řídko osídlený kraj (viz obr. 02 a 03) stejně jako celý pás Šumavy a Českého lesa. Sídlní struktura je pouhým zlomkem té, jaká tu byla před demografickými změnami, které oblast

postihly po roce 1945. V oblasti se nachází několik po roce 1945 zaniklých vesnic. Jedná se o Hraničky (něm. *Reichenthal*), Jedlinu (něm. *Neu Losimthal*), Přední Zahájí (něm. *Vorder Waldheim*), Zadní Zahájí (něm. *Hinter Waldheim*), Stoupa (něm. *Altpocher*), Česká Ves u Lesné (něm. *Böhmischdorf*), Bažantov (něm. *Wosant*), Pořejov (něm. *Purschau*) a Pavlův Studenec (něm. *Paulusbrunn*). V zájmové oblasti u Domažlic se jedná především o Pleš (něm. *Plöß*) a Václav (něm. *Wenzelsdorf*). Mimo tyto větší obce v obou okresech (Tachov¹⁸ i Domažlice¹⁹) zaniklo nesčetně dalších objektů od mysliven až po sklářské objekty jako hutě, sklárny, leštírny, apod.

V důsledku změn, jež proběhly po Druhé světové válce, došlo i k radikální změně ve způsobu života dané oblasti. Německé obyvatelstvo bylo odsunuto (převážně do Bavorska) a místo nich se do oblasti přistěhovali Volynští Češi (Volynští Češi – tak jsou označováni česky mluvící obyvatelé ukrajinské Volyně (ukrajinsky Волинь), kteří se do této části bývalého carského Ruska přistěhovali v druhé polovině 19. století.), Češi z rumunského Banátu (tzv. *Pémové* – Češi a Slováci co se do této bývalé uherské oblasti přistěhovali v druhé polovině 19. století.) či Češi a Slováci z dnešního Maďarska. Obyvatel nicméně přišlo podstatně méně než bylo vysídleno. Navíc podstatná část oblasti se přeměnila na zakázané a hraniční pásmo (viz dále). Tudíž došlo od roku 1945 až do 60. let 20. století k likvidaci většího množství objektů různých typů a v mnoha případech celých výše zmíněných vesnic. Pouze část území zůstala zemědělsky obdělávána a zbytek se přeměnil na les a pastviny. Tomu odpovídala i pracovní činnost nově přistěhovaných obyvatel, která byla konána v zemědělství, chovu dobytka a lesnictví. Prakticky tak vymizel sklářský průmysl, který ještě do roku 1945 hrál v oblasti významnou roli. Struktura a využití krajiny se radikálně proměnilo, sídelní síť značně prořídla, komunikační síť byla proměněna tak aby sloužila požadavkům strážců hranic, ráz krajiny se proměnil z extenzivně člověkem užívané a

¹⁸ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3410>

¹⁹ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3401>

obhospodařované na méně zatěžující (ve srovnání s minulostí se dá skoro i říci, že ležela ladem). Mnoho částí oblasti v nadcházejícím skoro půlstoletím poznalo jen minimální lidské zásahy.

Z toho vyplývá i charakteristika regionu. Oblast je řídko obydlená, krajina je využívána převážně k lesnictví a pastevectví, obce, vesnice i města jsou menší, chudší a navzájem izolovanější (to všechno ve srovnání s vnitrozemskými částmi dnešní České republiky).

Oblast byla vybrána z několika důvodů, s tím, že mezi ty hlavní patří ten, že v rámci SGS grantu "Sledování vývoje a změn krajiny pohraničních oblastí západních Čech 20. století prostřednictvím metod krajinné archeologie" tu byly k dispozici lidarové snímky sledované oblasti. Neméně důležitým faktem je ten, že oblast je na hranicích s Bavorskem a tudíž v ní proběhla naprostá většina změn a aspektů studovaného tématu v daném období.

4 HISTORICKÝ KONTEXT

4.1 Ochrana a obrana státní hranice

4.1.1 Vznik a organizační vývoj

Již od počátečních státních forem bylo nutné nějak zajistit bezpečnost daného území, ať už šlo o pohyblivou hranici kmenové oblasti či o pevnou hranici typu Velké čínské zdi, Limes Romanus na Dunaji či Hadriánův val (Limes Britannicus) v dnešním Skotsku. Stejně tak jednotky určené ke strážení hranic mohly být značně různorodé od kmenových bojovníků, přes pravidelné armádní složky, domobranu až po specializované vojenské či policejní útvary.

V Československu po Druhé světové válce tomu nebylo jinak. Vzhledem ke změněné situaci nebyly obnoveny oddíly Stráže obrany státu (SOS) z dob První republiky, ale ochrana hranice byla svěřena:

1. červen 1945 až červenec 1946 - 1. Pohotovostní pluk Národní bezpečnosti (PP 1 NB).
2.
  - a. červenec 1946 až prosinec 1948 – Pohraniční útvary SNB 9600 (PÚ SNB 9600).
  - b. 01.01.1949 až 31.12.1950 - Pohraniční stráž SNB.
3. leden 1951 až červen 1973 – Pohraniční stráž – ta v tomto období spadala pod různé resorty: od ledna 1951 do září 1953 byla řízena Ministerstvem národní obrany (MNO), od září 1953 do prosince 1965 byla součástí složek Ministerstva vnitra (MV), od ledna 1966 do prosince 1971 byla součástí Československé lidové armády (ČSLA) a tudíž řízena MNO, od ledna 1972 do června 1973 byla podřízena Federálnímu ministerstvu vnitra.
4. červen 1973 až září 1991 – Pohraniční stráž a ochrana státních hranic (PS OSH), byla podřízena Federálnímu ministerstvu vnitra.

(KČP 2004, 12)

K tomu je ještě potřeba zmínit, že v období od května 1945 do prosince 1948 na ochraně hranic spolupracovaly i orgány celní služby a Finanční stráže (FS) (KČP 2004, 12). Kromě nich to ještě byly pasové kontrolní stanice Sboru Národní Bezpečnosti (Jílek – Jílková 2006, 17).

4.1.2 Situace v pohraničí 1945-1951

Po roce 1945 došlo k vysídlení německého obyvatelstva z oblasti. Až do 25.února roku 1948 (tzv. Vítězný únor - komunistcké označení února 1948, kdy došlo ke komunistickému převratu a přechodu země k otevřené totalitě) nebyl přechod československé státní hranice nijak velký

problém a právně byl klasifikován jako přešůpek. V tomto období docházelo k překročení státní hranice nepočítaně, bylo to *“důsledkem odsunů etnických skupin, návratů zavlčených osob, vojáků, zajatců či uprchlíků.”* (Jílek – Jílková 2006, 149).

Výjimku v tomto období představovaly pokusy polovojenských skupin zbytků protisovětských oddílů z Polska (*Armia Krajowa - Zemská armáda*²⁰) a Ukrajiny (УПА - Українська Повстанська Армія UPA – Ukrajinská povstalecká armáda, tzv. „Banderovci“²¹) projít do západní okupační zóny, která (mimo jiné) obsahovala dnešní německou spolkovou zemi Bavorsko. Srážky československých jednotek s banderovci však v první fázi nepřinášely očekávané výsledky. Především nástup nových, nezkušených vojenských jednotek a jejich nasazování do bojových akcí po částech, nebylo právě optimálním řešením. I po nástupu pluku SNB „Slovensko“ se i nadále projevovaly potíže při uskutečňování rychlých a pohyblivých akcí, ovlivňované též nedostatkem motorových prostředků těchto jednotek. Značné problémy se vyskytovaly i ve výzbroji jednotek. Navíc jednotky měly nedostatečné zásoby střeliva. Další potíže spočívaly v nedostatečných bojových zkušenostech většiny nových velitelů. Do těchto akcí byly nasazovány i jednotky škol záložních důstojníků. I když jejich výcvik byl na kvalitativně vyšší úrovni než u řadového mužstva, přesto jeho absolventi nebyli cvičeni pro podmínky partyzánského boje. V praporech aspirantů byli též zařazováni i absolventi ženijních vojsk, dělostřelectva, týlových a spojovacích jednotek, kterým zpravidla chyběl kompletní těžší výcvik. Rovněž předchozí výcvik většiny příslušníků pluku SNB „Slovensko“ nebyl na požadované úrovni. Obtížnost této dlouhodobé a rozsáhlé operace zvyšovala velká psychická a fyzická zátěž, především

20 *Armia Krajowa - Zemská armáda* - byla oficiálně rozpuštěna 19.01.1945, nicméně spousta jejich bývalých členů pokračovala v bojích proti sovětským (i polským komunistickým) jednotkám ještě dlouho poté.

21 УПА - Українська Повстанська Армія UPA – Ukrajinská povstalecká armáda, tzv. „Banderovci“ - byla ukrajinská polovojenská organizace, která v různých obdobích bojovala s nacisty, sověty, Poláky (jak se Zemskou armádou tak s polskými komunisty) i československými silami. Hlavní činnost prováděla mezi lety 1942 až 1949, lokální až do roku 1956. Jejím cílem byla samostatná Ukrajina. (Marek 2007)

u vojáků základní služby. I pro fyzicky zdatné a trénované příslušníky bývalého PP 1 NB bylo velmi obtížné stačit tempu manévrujících banderovců. To souviselo i s nepředstavitelnými potížemi při stravování vojáků a příslušníků SNB. Mnoho z nich si stěžovalo na častý hlad a u některých se projevovaly známky podvýživy. V těchto doslova „polních“ podmínkách to ostatně jinak nešlo. Přesto vzrůstalo odhodlání vojáků i příslušníků SNB se rázně vypořádat s těmito bandami a znemožnit jim jejich další tažení napříč ČSR. Banderovcům se postupně dařilo pronikat směrem na západ. Na přelomu července a srpna 1947 se nejdále dostala Burlakova sotňa, která pronikla do lesnatých masivů středního Slovenska. *“Burlak předpokládal, že v tomto členitém, horském terénu se jeho jednotka zkoncentruje, unavení a vyčerpaní střelci si alespoň krátkodobě odpočinou, načerpají další síly k usilovným pochodům do okupační zóny USA v Rakousku. Utěšoval se i tím, že se mu zatím dařilo unikat pronásledujícím vojenským a bezpečnostním jednotkám. Současně, že velitelé těchto jednotek nebudou mít zájem o přímé bojové střety s příslušníky jeho sotně. Že si uvědomí rizika nebezpečí, která by hrozila jejich podřízeným”* (Honzák 2006, 1 – 7). Bojové tažení banderovců napříč Slovenskem lze srovnávat s bojem početných, dobře vyzbrojených a vycvičených partyzánských jednotek se všemi klady a zápory. Banderovci dovedli maximálně využívat své bojové zkušenosti z tažení Ukrajinou a Polskem, kde obdobně jako na Slovensku, tak i na území Ukrajiny a Polska, žili zpravidla v divoké přírodě, ovládali utajený pohyb a orientaci v terénu, okamžitě se přizpůsobovali různým i nepředvídatelným podmínkám a situacím. Jejich velmi pohyblivé skupiny dokázaly rychle a bezhlučně měnit svá tábořiště, maskovat se a krýt. V případě nutnosti urazily za noc i 40 km. Při četných střetech s protivníkem používaly osvědčeného a v praxi vyzkoušeného způsobu pronikání vpřed – soustředěním všech sil a krátké, ale mohutné palby v jednom směru, na kterém pak za hromového pokřiku *“Horé”* nebo *“Horé Bandera”*, prorážely, bez ohledu na vlastní ztráty, postavení protivníka. Především pak v noční době měl tento způsob boje velký psychologický vliv. Jejich protivníci tak prudký a soustředěný nápor zpravidla psychicky nevydrželi a dali se na

ústup (Honzák 2006, 1 – 7). Proti postupujícím banderovským jednotkám byla budována souvislá obranná postavení, vytváření kulometných hnízd rozmístěných tak, aby prostor byl chráněn jak do šířky, tak i hloubky. Ty byly urychleně zřizovány v předpokládaných místech, kde by měli banderovci postupovat. Souběžně s nimi další vojenské a bezpečnostní jednotky prováděly průzkumné akce (Marek 2007, 12 - 13). Na přelomu srpna a září 1947 se dařilo přecházet menším banderovským jednotkám Moravou. Byla to především Chromenkova sotňa, která postupovala v několika oddělených skupinách. Proto se rychle zřizovaly stíhací skupiny jednotek SNB, které organizovalo Zemské velitelství SNB v Brně. Obdobné stíhací skupiny pak byly organizovány v prostoru jižních a jihovýchodních Čech. Někteří příslušníci pluku SNB byli již v průběhu září 1947 odvoláni jako posila k ostraze hranic v jižních Čechách, na jižní Moravu nebo do vznikajících stíhacích jednotek SNB v těchto oblastech. V září až listopadu 1947 pronikali Moravou a jihovýchodními Čechami jednotlivci nebo menší skupiny banderovců, kteří se nehodlali za žádných okolností dobrovolně vzdát. Docházelo k častým přestřelkám, které si vyžádaly oběti na životech i na československé straně. 2.9.1947 padl poblíž Uherského Hradiště strážmistr V. Janošík, 23.9. byl zastřelen strážmistr J. Bár, 30.9. padl vrchní strážmistr J. Adam a někteří další. Ještě v roce 1948 umírali v boji příslušníci SNB. Přes všechna mimořádná a rozsáhlá bezpečnostní opatření se podařilo více jednotlivcům i menším banderovským skupinám úspěšně proniknout do USA zóny v Rakousku. V únorových dnech roku 1948 byla část pluku SNB „Slovensko“ odvelena do Prahy. Organizovaný boj proti banderovským jednotkám skončil na našem území přibližně v polovině roku 1948. Toto nebezpečí však mělo reálnou podobu i v dalších letech, kdy se mnoha banderovcům podařilo uprchnout do USA zón v Rakousku a Německu, odkud vedli záškodnický boj proti ČSR. Např. jedna dvoučlenná banderovská skupina těžce zranila dne 2.3.1950 dva příslušníky Pohraniční stráže (Honzák 2006). V letech 1945-47 se naše republika stala průchodištěm mnoha cizinců, kteří se z různých důvodů nemínili vrátit do své původní vlasti. To se týkalo i tisíců Poláků, Ukrajinců, Chorvatů, Slovinců, Řeků, Bulharů,

Rumunů a dalších. Souviselo to i s procesem vysídlování sudetských Němců, kdy se do těchto uvolněných domů často stěhovaly různé pochybné existence, které se prokazovaly různými padělanými nebo zfalšovanými doklady o jejich původu (Honzák 2006, 7).

Po komunistickém převratu v únoru 1948 došlo i k zásadní změně na státní hranici, respektive hlavně na té s Bavorskem (Americká okupační zóna - Americká okupační zóna zahrnovala Bavorsko, Bádensko- Württembersko , Hesensko, Brémy a část Berlína.). Pohotovostní útvary se snažily zajistit *“neprůchodnost státní hranice, zejména na styku s Bavorskem. Hranice s Rakouskem a východní částí Německa, které byly pod sovětskou okupační správou, žádnou výraznou změnu režimu střežení nevyžadovala”* (Jílek – Jílková 2006, 150). I přes zvýšenou ostrahu opustilo Československo od února do července 1948 na osm tisíc lidí (Jílek – Jílková 2006, 23).

V této době se již v republice schylovalo k rozhodujícím střetnutí dělnické třídy s reakcí, které se nezdařily původní záměry na uchopení moci a připravovala se na kontrarevoluční puč. Proto příslušníci pluku Slovensko a část příslušníků z pohraničních útvarů SNB byli od 20.2.1948 soustřeďováni do Prahy a některých dalších měst. Tito příslušníci pohraničních útvarů SNB spolu s příslušníky Lidových milicí zajišťovali ochranu státně důležitých objektů a všeobecný klid a pořádek především v Praze. Druhá část příslušníků pohraničních útvarů SNB v plné pohotovosti střežila a zabezpečovala západní hranice republiky proti možnému pokusu zahraniční reakce pomoci vnitřním reakčním silám (Mahdal 2012).

Po „Vítězném únoru“ 1948 aktivita na hranicích značně stoupla, kromě značného počtu lidí, kteří se snažili kvůli politickým i osobním důvodům uniknout na Západ, tu byli i lidé, kteří se jako západní agenti či převaděči snažili pronikat oběma směry. Pro některé lidi byl ilegální přechod hranice jedinou možností jak vycestovat z nyní již značně proměněného Československa, jelikož ještě před Únorem 1948 došlo k

zneplatnění všech cestovních pasů a vydání nového platného cestovního dokladu rozhodně nebylo samozřejmostí a už jenom žádostí o něj se člověk vystavoval přinejmenším podezření. Příslušníci střežící západní hranici měli tak jako každá větší skupina lidí různé názory na změněnou politickou situaci a tak i u nich docházelo k útěkům za hranice z různých důvodů (Pejčoch 2008). Nicméně jiný názor předestírá RSDr. Milan Richter, Csc.²² v předmluvě k románu Na hranici od Jana Baara z roku 2006: *„Byla to doba, v níž lidé, kteří se nesmířili s ústavním řešením vládní krize, začali za pomoci svých zahraničních spojenců organizovat protistátní činnost, aktivizovat zpravodajskou síť, budovat protistátní skupiny a připravovat akce, jejichž cílem bylo destabilizovat politickou situaci v zemi. Souběžně s prudkým nárůstem sabotážních, špionážních a teroristických akcí rostl tlak jejich organizátorů na státní hranice a rozvíjela se činnost převaděčských sítí. Jejich členové zabezpečovali, zpravidla ne zadarmo, ilegální přechody státních hranic pro občany, kteří přišli o své privilegované postavení a odnášeli si často na cestě za svou svobodou nemalý majetek, pro agenty cizích rozvědek, teroristy a kriminální živly, ale i pro lidi politicky dezorientované a svedené západní propagandou.“* (Baar 2006, 3 – 4). Kategorizace „narušitelů“ je pro autora daná a ani nepřipouští možnost, že by někdo z nich měl jiné než nekalé úmysly, případně musel být úplně pomýlený „západní propagandou“. Přitom není vůbec brána v potaz definice Úřadu vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (UNHCR²³) z roku 1951: *“owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality, and is unable to, or owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country.”* (česky: *„uprchlíkem je kdokoliv, kdo opustil svoji zemi kvůli strachu z násilí z rasových, náboženských, národnostních důvodů, nebo*

22 Plk. v.v. RSDr. Milan Richter, Csc. je místopředsedou Národní rady Klubu českého pohraničí.

- Titul RSDr. neboli *rerum socialium doctor* – doktor sociálních respektive sociálně-politických věd byl akademický titul udílený před rokem 1989 absolventům Vysoké školy politické KSČ v Praze či Vojenské politické akademie Klementa Gottwalda v Bratislavě.

23 <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

*kvůli svým politickým názorům nebo členství v určité sociální skupině, a který se nemůže nebo nechce vrátit. Tito lidé mají právo na politický azyl.“*²⁴

28.04.1951 vydalo Ministerstvo národní bezpečnosti “Ustanovení o pohraničním území č. S – 2231/40 – taj. - 51”, které s platností od 01.06.1951 zřizovalo tzv. “zakázané pásmo” a to do vzdálenosti do 2 000 m od státní hranice. Na zakázané pásmo navazovalo “hraniční pásmo” a to byl pruh území od 2 až po 5 km ve vnitrozemí, v některých geograficky obzvláště složitých úsecích mohl být až 12km do vnitrozemí. (Bureš 2013, 221)

Každé z těchto pásem mělo odlišný bezpečnostní režim. Do zakázaného pásma nesměl vstupovat nikdo kromě hlídek Pohraniční stráže zde přidělených a vykonávající strážní službu. Bydlení zde bylo zakázáno, nicméně ve výjimečných případech mohla být udělena propustka, ale osoba jíž byla udělena, musela být doprovázena příslušníky Pohraniční stráže. V hraničním pásmu byl režim poměrně volnější, nicméně i tak život zde podléhal značným omezením (pokud zde vůbec bylo umožněno člověku zůstat – viz dále).

“V systému střežení hranice se Spolkovou republikou Německo a s Rakouskem začala Pohraniční stráž realizovat režim v pohraničním území s vojskovým střežením, zpravodajskou činností a ženijně technickými opatřeními, odpovídající “nepřátelským státům” (Jílek – Jílková 2006, 29).

4.1.3 Ochrana státní hranice v letech 1951 – 1965

V lednu roku 1951 byl zaváděn nový způsob střežení státní hranice, tzv. „nová sestava“ (viz výše a též Vaněk 2008, 67 a KČP 2004, 43). Ta spočívala v nárůstu počtu příslušníků Pohraniční stráže a zakládání sítě jejich rot po celé linii státní hranice v její co největší blízkosti. *„Na každou pohraniční rotu připadalo ke střežení okolo 3,5 km hranice. Roty byly umístěny 700 až 1500 m od státních hranic.“* (KČP 2004, 43). Nejdříve

²⁴ <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

byly změny zaměřeny na organizaci: tvořila se pravidla služby, řešila se dislokace rot, výstavba jednotek, stavy, zásobování, ubikace, atd. (Vaněk 2008, 107). Koncepce výstavby prvků ženiijnětechnického zabezpečení ochrany státní hranice (jindy též ženiijnětechnické opatření – ŽTO) se v průběhu roku 1951 teprve utvářela. Ačkoliv byla výstavba a používání ženiijnětechnického zabezpečení (též zajištění) centrálně řízeno rozkazy a směrnicemi z Velitelství (později Hlavní správy) Pohraniční stráže, záviselo provedení, použití i výstavba na řadě různých místních i časových okolnostech (Vaněk 2008, 68). Ostatně v různých úsecích mohla být tyto opatření periodicky upravována a prvky mohly být přesouvány či doplňovány dle zkušeností získaných z předchozí sezóny (Vaněk 2008, 107 a Chmelařík 2013). Ještě je třeba uvést, že intenzita ženiijnětechnických prvků se lišila podle toho, zda šlo o úsek Pohraniční stráže na tzv. hlavním směru (Západní Německo, Rakousko) či na tzv. vedlejším směru. Dále pak na geografických podmínkách v konkrétní lokalitě.

4.1.3.1 Nástražná osvěcovadla

Mezi první zaváděné prvky patřila nástražná osvěcovadla, která byla postupně zaváděna od dubna roku 1951 (Vaněk 2008, 68 – 69). Šlo o jednoduché zařízení, které se skládalo z výmetné trubky do které se vložil signální náboj (světlice) a jednoho či dvou nástražných drátů s délkou až 100 respektive 50 m. Při zavádění (zatažení) o nástražný drát došlo k aktivaci světlice a upozornění hlídky na aktivitu v oblasti. Nástražná osvěcovadla byla používána jak stacionárními hlídkami tak i hlídkami pohyblivými (Jílek – Jílková 2006, 32). V případě stacionárních hlídek (většinou na předpokládaných či nejfrekventovanějších místech narušení státní hranice) mohla tato osvěcovadla být umístěna i permanentně, v případě mobilních hlídek byla tato nástražná osvěcovadla opětovně sbalena a uklizena po skončení strážní služby (Vaněk 2008, 69). Již svojí povahou nebyla tato zařízení uzpůsobena pro souvislé nasazení na celém úseku roty. Vzhledem k značné nespolehlivosti (ke spuštění mohlo dojít povětrnostními podmínkami,

mohlo dojít k selhání v důsledku zvlhnutí náboje, apod.) a potenciální nebezpečnosti (pro příslušníky Pohraniční stráže) při údržbě či manipulaci (docházelo k občasným popáleninám i k amputaci článků prstů) byla nástražná osvěcovadla nasazována do nepřehledných úseků a v případech snížené viditelnosti (Vaněk 2008, 70 – 72). Ještě je nutné podotknout, že tvorba těchto zařízení probíhala víceméně svépomocí v režii příslušníků Pohraniční stráže, což přinášelo určitou variabilitu i evoluci v podobě zařízení. Koncem roku 1953 bylo např. u chebské brigády na 450 nástražných osvěcovadel elektronického typu, napojeného do rozvodné sítě (Vaněk 2008, 71). Jeden typ byl například No-2 - Nástražné osvěcovadlo, sloužilo jako signální kontaktní mina k osvětlení terénu. Kladla se ručně v prostorech ve kterých se dala očekávat noční činnost nepřítele. Tahem za nástražný drát či jeho přestřihnutím došlo k aktivaci nástražného osvěcovadla. Aktivací se osvětlil okolní terén v okruhu zhruba 100 metrů na dobu asi 25 vteřin²⁵.

4.1.3.2 Lesní průseky

Aby všechny prostředky ochrany státní hranice byly co nejvíce efektivní, byly po celé délce hranice vykáceny lesní průseky. Nejdříve v šířce 10 m a ta byla do roku 1953 rozšířena na 18 m. Průseky nekopírovaly přesně státní hranici, ale byly tvořeny v přímých liniích tak, aby hlídky Pohraniční stráže (jak stacionární tak mobilní) měly co nejlepší přehled na daném úseku. Vytvoření průseků bylo velkým zásahem do krajiny a odkrytím stěny lesa docházelo k narušení lesního porostu v důsledku většího vystavení povětrnostním vlivům. Toto v kombinaci s nedostatkem lidí (práce byly prováděny samotnými příslušníky Pohraniční stráže), vedlo k akumulaci pokáceného dřeva, které částečně hnilo a následní škůdci působili další hospodářské ztráty ve zbylých zdravých částech lesa. Čištění průseků pak dále pokračovalo odstraňováním pařezů a to jak mechanicky (za pomoci pásového traktoru) tak odstřelováním trhavinami (Vaněk 2008, 72 – 75).

---

²⁵ <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/title/CZK-No-2-nastrazne-osvetlovadlo/t/102159>

4.1.3.3 Kontrolní orný pás

Po vytvoření lesních průseků bylo přikročeno k vybudování kontrolního orného pásu. Ten měl mít šířku 6 až 10 m (podle obtížnosti místa), to aby nemohl být překonán beze stop, a měl souvisle pokrývat celý úsek střežených hranic. Orný pás byl průběžně budován od podzimu roku 1951. Jeho tvorba byla poměrně náročná, v lesnatých úsecích musely být nejprve odstraněny pařezy, kameny a velké kořeny, v podmáčených úsecích bylo nutné nejprve provést odvodnění a ve skalnatých úsecích bylo nutné doplnit terén materiálem aby zde orný pás mohl být vůbec vytvořen. Cílem orného pásu bylo, aby případný „narušitel“ zanechal stopy, které by ukázaly kterým směrem se pohyboval, jestli směrem ven z Československa nebo naopak směrem dovnitř. Po vytvoření vyžadoval orný pás stálou údržbu (mimo měsíce kdy byl pod sněhem), tedy opakovanou orbu a vláčení (prakticky po každém větším dešti) a v dalších případech i terénu úpravy (např. při odplavení zeminy na skalnatých úsecích, apod.) (Vaněk 2008, 75 - 77).

4.1.3.4 Drátěný zátaras

Drátěné zátarasy byly stavěny jako další součást zajištění ochrany hranic proti nelegálním průnikům. Nejprve byl v některých úsecích drátěný zátaras jednostěnný, nicméně na všech úsecích hranice s Bavorskem došlo k vybudování třístěnného drátěného zátarasu nejpozději do konce roku 1953. Trojstěnný drátěný zátaras mohl mít různé varianty, ovlivněné okolnostmi, nicméně se skládal ze tří stěn, z nichž prostřední měla výšku kúlů 280 cm o průměru 14 cm až 16 cm (tzn. nad terénem 220 cm) a obě krajní měly výšku kúlů 220 cm o průměru 12 cm až 14 cm (tzn. nad terénem 160 cm). Kůly měly být odkorněné, impregnované s opálenou spodní částí, kůly pro prostřední stěnu měly být zakopány, zatímco kůly pro krajní stěny měly být zatlukány. Pole mezi jednotlivými kůly měřily tři metry (Vaněk 2008, 78). Na vrchní straně kúlů prostřední stěny byla připevněna tzv. „téčka“, což byly příčné latě na kterých byl veden další ostnatý drát a další elektrický vodící drát. U drátěných zátarasů se dají

vysledovat různé fáze, podle toho jak byly implementovány zkušenosti a byly různě vylepšovány (v tom smyslu, že byly nebezpečnější a hůř zdotatelné), např. zvýšením počtu elektrifikovaných vodičích ostnatých drátů či zvýšení krajních stěn na 180 cm nad úroveň terénu, apod. (Vaněk 2008, 78 – 81).

4.1.3.5 Elektrifikovaný drátěný zátaras

Drátěný zátaras byl doplněn o drátěné vodiče elektrického proudu a v kombinaci s obslužnými a přívodními zařízeními vzniklo elektrické zařízení ochrany státních hranic (neboli EZOH - dle Jílek – Jílková se o EZOH jedná až od roku 1956 v souvislosti s modifikací EDZ). Nízké napětí z místní sítě bylo transformátorem přeměněno na vysoké napětí o 2000 až 4000 V (Vaněk 2008, 81). Vodiče byly umístěny na prostřední stěně, na straně do vnitrozemí rovnoběžně nad sebou. Z počátku byly pouze tři, nicméně později se rozšířil jejich počet na čtyři, pak na pět, pak na pět plus jeden na vrcholu „téčka“ a v některých obzvláště exponovaných úsecích jich mohlobýt i šest plus jedna (Vaněk 2008, 78 – 79). Je nutné podotknout, že z počátku bylo množství falešných poplachů způsobeno zvěří, interakcemi s minami, apod. A prakticky po každé zimě byla nutná revize a zásadní opravy elektrifikovaného drátěného zátarasu (EDZ) a tak se stávalo, že podstatné části hranic nebyly na začátku nové sezóny plně pod proudem (Vaněk 2008, 82 – 85). V roce 1956 došlo k doplnění EDZ o „*střídavě nad sebou natažené dráty s napětím 70 V, reagující na zkrat*“ (Jílek – Jílková 2006, 33).

Problematiku práce s elektrickým zařízením ochrany hranic popisuje E. Zelený: „*Stávaly se také i zcela nepředvídatelné situace. Jednou jsme byli mnohokrát za noc nuceni prověřovat zkratky na vysokém napětí. Ty zkratky způsobovala nedokonale oloupaná podkorní vrstva na dřevěných sloupech, která za deště a při silném větru vlála a dotýkala se vodičů. Ve snaze zabránit těmto zkratům, jsme v krátkých přestávkách mezi poryvy větru, tyto vlající zbytky kůry i při zapnutém proudu, rukama se sloupů strhávali. Nebezpečí však nehrozilo jen nám, ale pamatují si i epizody,*

některé dost kuriózní a jako příklad uvádím tyto dva případy. Zbloudilí turisté, navíc značně dezorientovaní, prošli podél drátěného zátarasu a pak při zadržení se podívovali, co zde vůbec pohledáváme a tvrdili nám, že pohraniční stráž podle toho co oni vědí od jejich známého, který slouží u vojska, je už dávno zrušena. Stalo se také, že dva hoši ve věku deset a dvanáct let, prošli několik kilometrů terénem na pravé straně úseku roty až k zátarasu, kde byli zadrženi a ptali se hlídky pohraniční stráže, zda je v těch drátech opravdu elektrický proud. V drátěném zátarasu též hynulo velké množství zvěře. V období roku kdy bylo teplo, byl v jeho blízkosti stále cítit zápach. Drobná zvěř byla většinou ponechávána pod vodiči vysokého napětí, tak jak byla usmrcena. Místa na vodičích viseli za nohy ptáci a to častěji právě ti větší, bylo to tím, že menší se častěji zásahu proudem vyhnuli. Ptáci na vodičích viseli tak dlouho, než jejich těla zetlela a pak upadla na zem, kde tlela dále i s ostatní drobnou zvěří. Nejdéle na vodičích však zůstávaly viset jejich nohy a mezitím přisedali na vodiče další opeřenci a byl nato docela smutný pohled. V drátěném zátarasu hynula i větší zvěř, například srnčí a to v docela hojném počtu. Některé kusy zvěře byly spotřebovávány na rotě, ale také hodně těchto zvířat skončilo hned v terénu, odhozeno za kontrolní pás.²⁶

4.1.3.6 Miny

Vzhledem k tomu, že některé prvky, jako kontrolní orný pás, nástražná osvětlovadla a vlastně i drátěný zátaras, byly pouze překážkou, která pouze ztěžovala pronikání přes československou státní hranici, ale pronikání jako takové nemohla zastavit, bylo rozhodnuto použít na některých úsecích zaminování. K zaminování docházelo od března roku 1952 (Vaněk 2008, 88 – 89). K prvnímu zaminování docházelo převážně v ašském výběžku, který byl sám o sobě poměrně exponovaný a v druhé polovině roku 1951 tu proběhlo několik hromadných útěků (např. „vlak svobody“ - únos vlaku na trati z Chebu do Aše do západoněmeckého Selbu (více zdrojů, ²⁷).

²⁶ <http://pohranicnik.blogspot.cz/2012/06/ezoh-zivotu-nebezpecny-zataras.html>

²⁷ Např. http://www.fofiffo.com/vlak_svobody.htm)

pásu (nešlo o minové pole) ukládaly střepeinové miny s nástražnými dráty o délce 15 m. Každých 27 m byly umístěny granátové miny PP-Mi-Gr s nástražným drátem dlouhým 25 m umístěným na kolících nízko u země. Při odpalovacích zkouškách mohla tato mina bezproblémů střepeinami zasáhnout figurínu až 30 m daleko a stále s velkou průrazností. V případě položení miny na pevný podklad dosažený účinek byl ještě větší a jedna mina tak byla schopna poničit až pět polí drátěného zátarasu (15 m) (Vaněk 2008, 89 a ²⁸). Implementováním min do prostoru drátěného zátarasu vyvstalo několik problémů, na poměrně dlouhé nástražné dráty působila zvěř i počasí (např. vítr či námraza), což mohlo minu odpálit v libovolný nestřežený okamžik a tím pádem ohrozit i příslušníky hlídek Pohraniční stráže při výkonu strážní služby. Postupně byly minové pásy zahušťovány a tudíž nástražné dráty mohly být zkráceny na 6 m až 9 m (Vaněk 2008, 91). Kromě granátových min PP-Mi-Gr byly do prostoru drátěného zátarasu umisťovány i miny s dřevěnou krabicí (PP-Mi-D - Tato mina byla zavedena do ČS armády v padesátých letech. Jde v podstatě o kopii sovětské miny PMD-6A. Mina byla standardně balena do dřevěných krabic po 20kusech (celková váha s obalem 11kg). Její použití je také doloženo v Namibii, a Jižní Africe. Působí do 5m a střepeinový účinek do 25 – 100m.²⁹) a miny s betonovým obalem (PP-Mi-B) a později i nášlapné miny (DO-Mi-N). Toto zaminování paradoxně komplikovalo využívání elektrického drátěného zátarasu, jelikož pro každou opravu i hledání zkratu bylo potřeba povolat ženijní poruchovou hlídku, která byla dislokována na velitelství brigády. Vzhledem ke komplikacím způsobeným zaminováním prostoru drátěného zátarasu bylo od min postupně opuštěno a od roku 1955 (V díle Jílek – Jílková 2006 je uváděn rok 1956) nebyly minové pásy obnovovány (Vaněk 2008, 91 – 94).

K výbuchu mohl pohraničník přivést minu z důvodu obtížné koordinace pohybů, když se musel při minování proplétat mezi šikmým drátem nataženým mezi stěnami. Újma na zdraví mohla vzniknout při

---

28 http://hranicari.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=153&Itemid=447

29 <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/p/52767#52767>

odminování nášlapných min ze zmrzlé země. Problémem třeba bylo i vytahování zvěře, zabitě EZOH, z drátěného zátarasu. To se dělalo tak, že pohraničník prolezl krajní stěnu a vzal předmět rukou. Po několika „mimořádných událostech“ bylo nařízeno vytahování zabitě zvěře pouze pomocí tyče s hákem (Vaněk 2004, 211).

4.1.3.7 Ostatní

Jedním z četných objektů využívaných při ostraze státní hranice byly pozorovatelné Pohraniční stráže. Kromě toho, že Pohraniční stráž využívala některých budov (např. kostelní věže) a lesních posedů, byly stavěny i vlastní pozorovatelné. Ty byly nejdříve dřevěné a různých typů a velikostí, k určité standardizaci došlo až roku 1954, kdy se měly stavět přesně podle schválených plánů (Vaněk 2008, 94 – 96).

Kromě již zmíněných technických opatření byly samozřejmě ještě další, například různá zabezpečení železničních přejezdů (výkolejky), silničních přejezdů (těžké závory – např. železobetonové), vodních toků (mříže), také rozkopání a likvidování bývalých přeshraničních cest (případně blokovány betonovými protivozidlovými jehlany), ženíjní stěny, apod. (Vaněk 2008, 96 a Jílek – Jílková 2006, 32 – 33).

4.1.4 Ochrana hranic 1965 – 1989

Po roce 1965 začala nová fáze ve způsobu ochrany hranic, jelikož bylo přijato rozhodnutí „*upustit od vysokonapěťového systému střežení a nahradit jej systémem elektronickým*“ (Jílek – Jílková 2006, 33). Na základě získaných zkušeností byla upravena i trasa drátěného zátarasu a tato novější signální stěna (SI – 70 - V Pejčoch 2012 je označování signálních stěn uváděno jako U-60, U-70 a U-80) byla posunuta mnohem víc do vnitrozemí a to i několik kilometrů. Oproti předchozímu systému, kdy tzv. narušitel byl prakticky po překonání překážek (ve směru z vnitrozemí do zahraničí) již mimo dosah Pohraniční stráže na území

cizího státu (to že se uprchlík ocitl na území cizího státu, neznamenal, že hlídky Pohraniční stráže neporuší mezinárodní dohody a nebudou ho dále pronásledovat či, že po něm nebudou střílet, jako třeba v případě četaře Aloise Jeřábka z roku 1952 (Pejčoch 2012, 189 – 193) či v roce 1968 na západoněmeckém území zastřeleného vojína Milana Čepka (Pejčoch 2012, 20 – 24) a dalších) nyní po překonání překážek musel urazit ještě podstatný kus přes československé území, což dávalo Pohraniční strážci další možnosti jak uprchlíka dopadnout, stejně tak případný „narušitel“ ze zahraničí by v případě pokusu o překonání státní hranice (směrem do Československa) musel nejdříve projít územím, které bylo konstantně monitorované Pohraniční stráží, než by se vůbec dostal k technickým překážkám, které by musel překonat (nemluvě již o celém pohraničním pásmu, kde by také musel projít nepovšimnut) (Jílek – Jílková 2006, 33 a Pejčoch 2012, 6).

System trojstenného elektrického drátěného zátarasu byl nahrazen jednostennou signální stěnou, a to chronologicky nejdříve typem U-60, poté U-70 a nakonec U-80. U-60 byl typ, který byl stavěn již od roku 1961 ve vzdálenosti 150 – 200 metrů od státní hranice, někdy fungoval i jako tzv. rotní týlová stěna. Vzhledem k tomu, že tato stěna již pouze signalizovala narušení signální stěny (oproti předchozímu zadržení/zranění/zabití), nebyly s to složky Pohraniční stráže často dostihnout. Proto byla tato signální stěna nahrazována typem U-70, který již byl staven mnohem dál od státní hranice³⁰. Tyto signální stěny se skládaly z vysokého ostnatým drátem vypleteného plotu, do něhož bylo pouštěno slaboproudé napětí, které v případě zkratu (např. při dotyku dvou drátů či při jejich přerušení) upozornilo službu konajícího příslušníka Pohraniční stráže na narušení a ten ihned vyhlásil poplach. Signální stěna na úseku roty Pohraniční stráže byla rozdělena do úseků (např. každý průchod v signální stěně byl brán jako samostatný úsek³¹) a na

---

30 <http://www.abscr.cz/data/pdf/abs/inventar-2358.pdf> – Archiv bezpečnostních složek – Prozatímní inventář k archivnímu fondu 2358 „Vojenská rada HS PS OSH 1970-1989“ strana 5

31 Osička 2013 – ústní sdělení a názorná demonstrace

„monitoringu“ se ukázalo v kterém úseku ke zkratu (či narušení) signální stěny došlo. Systém signální stěny byl postupně doplňován zdokonalujícím se systémem čidel a nasvěcovacích prostředkŮ (Pejĉoch 2012, 6). Později byl ještě systém U-70 nahrazován modernějším systémem U-80, kdy také docházelo k úpravě linií pro signální stěnu.

Zde je nutné podotknout, že z tohoto přehledu se dá celkem vyvodit, že všechna tato ženižnětechnická zařízení měla spíše sloužit k znesnadnění přechodu ve směru do zahraničí, než naopak. Při postupu z vnitrozemí člověk narazil nejprve na hraniční pásmo, kam byl přístup pouze se schválením bezpečnostního referenta Okresního národního výboru (ONV), později velitelství Národní bezpečnosti v místě bydliště s doporučením od předsedy Místního národního výboru (MNV) (Vaněk 2008, 57 – 62). Pak pŕišlo zakázané pásmo, kam jen výjimečně byly vydávány propustky (a to místním velitelstvím Pohraniční strážě) a kde se osoby (s propustkou) mohly pohybovat pouze v doprovodu příslušníka Pohraniční strážě. Poté pŕišel lesní průsek, pak kontrolní orný pás, trojstěnný elektrický zátaras, o vysokém napětí, doplněný minovými pásy a poté blíž či dál Západní Německo nebo Rakousko. Krom toho se v prostoru samozřejmě pohybovaly ozbrojené hlídky (pěší, hypomobilní, lyžní i motorizované) doplněné o hlídky na stabilních pozorovatelnách. Už ten samotný fakt, že došlo k vylidnění celého zakázaného pásma a obyvatelstvo hraničního pásma bylo silně limitováno (ostatně ne každému tam bylo umožněno se usídlit) o něčem svědčí. Argumenty ohledně zabránění pronikání bezpečnostních rizik v podobě „imperialistických“ agentŮ se ještě dají uznat v 50. letech (hlavně v jejich první polovině), později však už situace byla odlišná. Ostatně jak lépe ilustrovat extrémnost opatŕení než poukázáním na pŕíhraniční oblasti Bavorska a Rakouska. Tam byly a stále jsou obce na dohled od státní hranice a žádná taková drakonická opatŕení se tam neuplatňovala. To neznamená, že by hranice byla nechráněná. Ostrahu prováděla napŕ. německá Grenzeschutz, ale i armáda USA. Ostatně jak USAF tak později i Bundeswehr (armáda NSR/SRN) měly pŕedem pŕipravené vojenské

obránné pozice, včetně jaderných min³². Navíc i dle statistik se pokusy o přechod směrem do Československa od 50. let snižovaly až zůstalo prakticky u ojedinělých případů (Pejčoch 2012, 7).

Je také nutné zmínit, že kromě ochrany hranice s Bavorskem a Rakouskem, byl přísnější režim odpovídající tzv. „hlavnímu směru“, zaveden i na části hranice s Německou demokratickou republikou v místech kde byla nejbliž hranici s Bavorskem, tudíž se Západním Německem. Nejdříve podléhalo velení z Karlových Varů, později přešlo pod velení brigády Pohraniční stráže se sídlem v Chebu. To znamená, že i zde byl přítomný elektrický drátěný zářez a elektrické zařízení ochrany státních hranic (EDZ – EZOH) a minová pole. Od roku 1965 byla i zde zaváděna signální stěna (SiS). Tato opatření byla přijata z toho důvodu, že případní „narušitelé“ se mohli pokusit využít přítomnosti styku tří různých hranic bavorské (Západní Německo), saské (Německá demokratická republika a československé, což se opravdu i stávalo a to i přes přijatá opatření, nicméně přijatá opatření se snažila toto nebezpečí co nejvíce zmírnit. Zde je také třeba zmínit, že v 70. a 80. letech 20. století klesal počet československých státních příslušníků, kteří by se pokoušeli překonat hraniční opatření na hranicích s Bavorskem a Rakouskem, nicméně ale stoupal počet „narušitelů“ z Německé demokratické republiky a Polské lidové republiky a v menším i z jiných dalších států (Chmelarčík 2013).

4.1.5 Služební psi

Služební psi byli využíváni k ostraze státní/zemské hranice již od dávných dob. Pohraniční stráž na tu tradici navázala plynule a obzvláště se odkazovala na chodské hraničářské tradice a s nimi převzala i psí hlavu do svého znaku. Psovod u Pohraniční stráže byl jedním z nejexponovanějších specialistů pohraniční roty. Denně pracoval se svým psem ve službě v nejdůležitějších směrech jednotky, nebo v jejím nejexponovanějším úseku. Během celého průběhu služby vtiskával

---

32 <http://www.brookings.edu/about/projects/archive/nucweapons/madm>

svému služebnímu psu svůj profesionální výcvik a učil jej reagovat na všechny možné situace.

Po provedené reorganizaci Pohraniční stráže (nástup „nové sestavy“) v roce 1951 se služební psi stávají důležitou součástí na pohraničních rotách a začíná být v této době kladen důraz na rozvoj služební kynologie. V tomto období vzniká funkce brigádního referenta služební kynologie PS. Služební psi jsou plně využíváni při pátrání po „narušitelích“ státní hranice a zejména k posílení pohraničních hlídek při ochraně státní hranice.

Psi se rozdělovali do tří základních kategorií, byli to pátrací psi, psi pro službu u Oddělení pasové kontroly (OPK) a nakonec psi pro samostatný útok podél ženíjních zábran, tzv. SUP (samostatně útočící pes). Od 70. let 20. století byla ochrana některých úseků československé státní hranice zesilována „samostatně útočícími psy“ (SUPy). Jednalo se o psy, kteří byli umístěni v uzavřených kotcích v terénu za signální stěnou. Dveře kotců se automaticky otevřely po signálu o narušení signální stěny nebo byly otevírány dálkově hlídkou. Pes pak samostatně vyběhl a blokoval případného „narušitele“ státní hranice.

Na využití služebních psů byl kladen důraz po celé období existence Pohraniční stráže. Pohraniční stráž se i snažila vyšlechtit pro vlastní potřebu speciální plemeno. V chovné stanici Libějovice začala tak od počátku 70. let 20. století křížit německého ovčáka s euroasijským (karpatským) vlkem (*Canis lupus lupus*). Výsledkem bylo nové plemeno československý vlčák³³, uznané i mezinárodní kynologickou federací, který však pro nevyrovnané vlastnosti nebyl na pohraniční roty hromadně zařazován.

Postupným zdokonalováním funkčnosti signální stěny (SiS) se stále více systém ochrany státní hranice přibližoval k zásahu pohraniční hlídky na základě signálu a ne vizuálním zjištěním při pozorování. Základem tohoto zásahu bylo, že vždy při signálu na signální stěnu

---

33 http://www.fci.be/uploaded_files/332g01-en.doc a <http://www.fci.be/nomenclature.aspx>

zasahovala hlídka ze stanoviště zhruba na dva úseky - vpravo a vlevo. V úseku roty Pohraniční stráže byla dvě až čtyři pevná stanoviště. Při zásahu zasahoval vždy psovod se psem za stěnou drátěného zátarasu (zvenčí), při zásahu poplachové hlídky psovod a velitel hlídky nebo člen hlídky. Na vnitřním pásu prováděl kontrolu druhý člen hlídky poplachové hlídky. Pes se nikdy při takovém zásahu nevypouštěl, ale byl na dlouhém vodítku. Při zachycení pachového mraku odbočil z trasy a začalo pronásledování „narušitele“ státní hranice. V daném případě další člen hlídky při zjištění stop na kontrolním pásu z vnitřní strany označil stopy pomocí brigadýrky (služební čepice s kšiltem) ve směru stop a přidal se k pronásledování. Pes byl vypouštěn k zákroku až v okamžiku kontaktu hlídky s narušitelem státní hranice a v případě, že na danou výzvu nezastavil.

V roce 1956 bylo na každé pohraniční rotě zařazeno přibližně pět vycvičených psů, z toho jeden stopař. Doplnění psů nákupem již nestačilo pokrýt požadavky a proto se v roce 1957 zřizují u všech pohraničních brigád chovné stanice psů. Se zvýšením početních stavů služebních psů musely být nově řešeny i otázky jejich výživy, ustájení, výstroje, veterinárního zabezpečení a výcviku. Udržovací výcvik a konkrétní příprava pro službu je přenesena do rot, kde se psi připravují pro službu na konkrétních trasách a stanovištích. U vybraných rot byly zařazovány pouze feny a na jiných jsou jenom psi. To zamezilo nekvalitnímu využití psů při háraní fen.

Služební pes u Pohraniční stráže si také našel cestu do literatury a filmu. Z knih je to například Černý vlk³⁴ (napsaný Karlem Fabiánem, což byl pseudonym Eduarda Kirchbergera, roku 1965), který byl zfilmován roku 1972 režisérem Stanislavem Černým³⁵. Služební pes se objevil i v dalších filmových dílech jako byla Ztracená stopa³⁶ z roku 1956 od

---

34 <http://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/cerny-vlk-47112>

35 <http://www.csfd.cz/film/1429-cerny-vlk/>

36 <http://www.csfd.cz/film/4990-ztracena-stopa/>

režiséra Karla Kachyni či v propagandistickém veledíle 30 případů majora Zemana³⁷ od Jiřího Sequense ze 70. let 20. století (Jílek – Jílková 2006, 133 - 145).

4.1.6 Obranná úloha Pohraniční stráže

Ve vypjatém období Studené války se počítalo s možnostmi, že možná přejde v otevřený konflikt, proto také byla Pohraniční stráž vedena k tomu aby na tuto eventualitu byla připravena jako první obranná linie. To se týkalo především útvarů na bavorské hranici a v menší míře i na hranici rakouské. To se odrazilo na početních stavech i vybavení, kdy tyto útvary dostávaly přednost a ty ostatní byly doplňovány postupně později (Vaněk 2008, 32).

Obranná úloha útvarů Pohraniční stráže byla zvýrazněna po 01.01.1966, kdy přešly pod vedení Ministerstva národní obrany a byly začleněny do pozemního vojska Československé lidové armády (KČP 2004, 78). Útvary na hranicích s NSR a Rakouskem byly vybaveny polopásovými transportéry Tatra OT-810³⁸, bezzákluzovými kanóny³⁹, apod. (Pejčoch 2012, 5). Později se u útvarů objevily obrněné transportéry OT-64⁴⁰.

Obrněný transportér **OT-810** je bojové polopásové vozidlo určené pro boj a dopravu družstva (maximálně 12 osob) s výstrojí a výzbrojí anebo pro přepravu nákladů do maximální váhy 1400 kg. Kromě toho je uzpůsoben pro tahání přívěsů do celkové hmotnosti 3 tun. Pancéřování chrání osádku vozidla před střelbou z ručních palných zbraní a před střepinami granátů, poskytuje též částečnou ochranu proti radioaktivním a bojovým chemickým látkám a zmenšuje účinky

---

37 <http://www.csfd.cz/film/71550-30-pripadu-majora-zemana/>

38 <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/37895> – Popis a nákres OT-810

39 <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/12584> – Popis a nákres československého bezzákluzového kanónu vz.59, včetně jeho nakládání na OT-810

40 <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/12597> – Popis a nákres OT-64

atomových zbraní. Obrněný transportér se mohl pohybovat po všech možných komunikacích i v terénu a byl schopný překonávat různé překážky. Vozidlo nebylo vybavené vlastní zbraní, avšak umožňovalo kruhové postřelování pozemních i vzdušných cílů z lehkého kulometu přepravovaného družstva (z otočného kruhu s lafetou) i palbou ze samopalů střílnami v bočních stěnách v zadní části vozidla. OT-810 má polopásový podvozek, jehož rám nese pancéřovanou korbu, motor s příslušenstvím, převodové ústrojí, ústrojí podvozku, přední nápravu, řazení, brzdy a elektrickou výzbroj. Byl vyráběn v letech 1958 až 1962 a bylo vyrobeno necelých 1500 kusů různých verzí. (zdroj valka.cz)

OT-64 SKOT (Střední kolový obrněný transportér) byl v době svého vzniku pokrokový obrněný transportér projektovaný československým a polským průmyslem. Projekt vznikl v roce 1959. Československá strana zodpovídala za podvozek a pohonné agregáty a převodovky, partner za nástavbu a pancéřování. První prototyp pod názvem SKOT (střední kolový obrněný transportér) byl zkonstruován v roce 1959, v roce 1961 byla vyrobena první zkušební série a uzavřena smlouva mezi Československem a Polskem o společné výrobě. Do výzbroje obou armád byl OT-64 zaveden v polovině šedesátých let. Vyznačoval se (na svoji dobu) velmi dobrou konstrukcí, bojovými a jízdními vlastnostmi, např. pohonem všech osmi kol, uzávěrkou diferenciálu předních a zadních náprav, dvěma říditelnými předními nápravami, centrálním huštěním pneumatik (CHP - umožňuje dohušťování jednotlivých kol i za jízdy), planetovou převodovkou Praga Wilson, plavbou a další. V té době nebylo v tak velké míře v žádné armádě zavedeno obdobné vozidlo. Pohon vozidla je uskutečňován dieselovým, vzduchem chlazeným motorem Tatra, který zabezpečuje bezproblémovou jízdu v terénu i po komunikacích. Na komunikaci je vozidlo schopno dosáhnout rychlosti kolem 100 km/h. Přepravované mechanizované družstvo je chráněno před střelami malých ráží a střepinami granátů. Vozidlo je celé pancéřované. Původně je OT-64A vyzbrojen 14,5mm kulometem a spřaženým 7,62mm kulometem SGMT, který byl posupně nahrazen 7,62mm tankovým kulometem. U některých nových verzí OT-64A je místo

toho použit 12,7mm protiletadlový kulomet. K ochraně osádky přispívá i filtroventilační zařízení s rozvodem po celém interiéru vozidla. V současné době dochází k postupnému snižování počtů a vyřazování OT-64 z výzbroje Armády České republiky (AČR). (zdroj valka.cz)

Dynamicko-reaktivní 82 mm bezzákluzový kanon byl určen k ničení palebných prostředků nepřítele, pro boj s tanky a obrněnými vozidly, případně k boření lehkých staveb a pozorovaten. Jednalo se o zbraň dopravovanou v závěsu za nákladním automobilem nebo na korbě obrněného transportéru, kterou bylo možné převést v průběhu jedné minuty z pochodové do bojové polohy. Byla vybavena 12,7 mm zástřelnou zbraní ZH 59, která umožňovala zaměřit cílový objekt bez prozrazení palebného stanoviště (Cull 2010 a valka.cz).

I přes vybavení útvarů obrněnými transportéry a protitankovými prostředky, šlo dle armádních srovnání o lehkou pěchotu. Ta by v případě konfliktu mezi státy NATO a státy Varšavské smlouvy těžko mohla zadržet mechanizované a obrněné divize Spojených států a Bundeswehru, které byly umístěny v Bavorsku. V případě jaderného konfliktu by šance byly ještě menší, neb mnoho jednotek (včetně americké třetí obrněné divize - 3rd Armoured Division „Spearhead“ - aktivní v letech 1941-1945 a 1947-1992) bylo vybaveno „příručními“ jadernými zbraněmi, jako byl například systém M-28 a M-29 „Davy Crockett“. M-28/M-29 Davy Crockett byl odpalovací systém pro jadernou nálož W54 (byla uložena v náboji M-388), kterou obsluhovali tři muži a dala se odpálit bezzákluzovým kanónem a to buď z trojnohého stativu, z Jeepu nebo z obrněného transportéru (např. M113). Vystřelovaný náboj vážil 34,5 kg (z toho jaderná nálož vážila 23kg) s výbušným ekvivalentem mezi 10t a 20t TNT a dostřel byl 2km u M-28 a 4km u M-29. Tyto zbraně byly v aktivní výzbroji mezi lety 1961 a 1971⁴¹. I optimistické předpoklady dávaly jednotkám Pohraniční stráž v případě ostrého konfliktu ne více než 15 minut obrany v jejich pozicích, než by byly převálcovány jednotkami nepřítele i když to

41 <http://www.brookings.edu/about/projects/archive/nucweapons/davyc>

http://www.militaryfactory.com/smallarms/detail.asp?smallarms_id=570

mělo teoreticky dát dost času pravidelným jednotkám ČSLA k tomu aby zaujaly svoje předpřipravené obranné pozice (Chmelarčík 2013).

Pro to aby jednotky Pohraniční stráže mohly plnit i funkci obranou, byly předpřipraveny její obranné pozice na různých strategických místech (viz dále). Jednalo se o linie polního opevnění (zákopů) doplněné o okopy pro různou techniku a prefabrikované železobetonové pevnůstky a pozorovatelný (viz dále). Tyto obranné pozice byly považovány za mimořádně důležité a jejich umístění podléhalo přísnému utajení, takže tuto informaci znali pouze velitel roty a jeho zástupce (Osička 2013).

Pohraniční stráž měla své povinnosti i co se týká vzdušného prostoru. Tato činnost byla považována za velice důležitou aktivitu Pohraniční stráže. Letouny a zejména vrtulníky německého Bundeswehru a armády USA velice často prováděly přelety československé státní hranice za účelem nejenom vzdušného průzkumu, ale i k prověření systémů protivzdušné obrany státu (Větrovec 2012). V několika případech i k nelegálnímu proniknutí do vnitrozemí za účelem přepravy osob. Z těchto důvodů bylo pozorování vzdušného prostoru jednou ze základních povinností pohraničních hlídek při ochraně státní hranice.

Toto opatření, na kterém se Pohraniční stráž podílela, doplňovalo ostatní formy celého komplexu pozorování a ochrany vzdušného prostoru prováděné útvary protivzdušné ochrany státu (PVOS) s využitím další techniky (vidové hlásky, radiolokátory, letecká a raketová technika). Vidové hlásky Československé lidové armády se velice často nacházely v hraničním pásmu (viz dále), ve většině případů před signální stěnou. Spolupráce s rotami Pohraniční stráže byla velice úzká, a to nejenom po služební stránce, ale často i po stránce osobních vztahů. Hlásky byly nepřetržitě obsazovány od rozednění do setmění.

Všichni vojáci Pohraniční stráže byli školeni a v praxi prověřování ke zjišťování letounů podle výsostného označení, imatrikulačních znaků, druhů a typů letounů. Povinností každého příslušníka Pohraniční stráže bylo kromě registrace a hlášení uvedených znaků předání informace o

poloze letounu, popřípadě jejich počtu, směru a výšce letu. V případě přeletu dávala hlídka okamžité hlášení o přeletu. V případě situace, kdy by byla hlídka na místě v době, kdy by byl prováděn výsadek, nebo nástup osob, bylo povoleno použití zbraně.

Zkoumané území od zaniklé obce Pavlův Studenec po zaniklou obec Pleš, bylo spravováno v průběhu historie několika útvary Pohraniční stráže. V průběhu let docházelo k různým změnám v rozložení ochrany hranic. Měnilo se území útvarů, úseky jednotlivých rot PS i jejich umístění (např. přesun rot Stoupa⁴² do nově vybudovaného areálu u Staré Knížecí huti⁴³). Pro přehlednost v této práci používám rozdělení úseků tak jak vydrželo v posledním období do roku 1989. Na severu to byla Chebská brigáda Pohraniční stráže, ta strážila prostor od Aše po Pavlův Studenec a okolí včetně, zájmový úsek v této oblasti patřil 17. rotě 3. praporu 5. brigády Pohraniční stráže⁴⁴. Oblast od Pavlova Studence po obec Hamry na Klatovsku byla spravována Domažlickou brigádou a zájmové úseky jsou – 2. rotu 1. praporu 9. brigády PS, 3. rotu 1. praporu 9. brigády PS a 7. rotu 2. praporu 9. brigády PS⁴⁵.

4.1.7 Československá armáda a Československá lidová armáda

Československá armáda byla těsně po Druhé světové válce vybavena velkým množstvím značně nesourodé výstroje a výzbroje. Byla to směs z dob první republiky, kořistní německá výstroj i výzbroj, vybavení od západních spojenců (USA a Velká Británie) a od východního spojence (SSSR). Postupné sjednocování výzbroje i výstroje začalo poměrně brzy, nicméně postupovalo velmi pomalu. V roce 1954 se armáda přejmenovala na Československou lidovou armádu (ČSLA) a to jméno jí vydrželo až do

⁴² <http://www.vojensko.cz/stary-pochr>

⁴³ <http://www.vojensko.cz/2-rps-stoupa>

⁴⁴ <http://www.vojensko.cz/pohranicni-rotu-5-tps>

⁴⁵ <http://www.vojensko.cz/pohranicni-rotu-9-tps>

roku 1990. Změna jména ilustrovala i změněnou armádní koncepci, která přebírala taktiku i strategii dle vzoru sovětské armády. Podobně se přistupovalo i k výstroji a výzbroji, která také v mnohém odrážela svůj vzor, i když větší množství bylo československé provenience ať už kompletním původem nebo alespoň licenčně.

V souvislosti se změněnou geopolitickou situací, která nastala vzdalováním se dvou bývalých velmocenských spojenců (USA a SSSR) a vyústila v získání jaderné zbraně Sovětským svazem a válku v Koreji (1950 – 1953), došlo ke změnám u československé armády na hranicích s Bavorskem (potažmo i Rakouskem). Kromě reaktivace předválečného opevnění se rozvíjel výzkum nových objektů lehkého opevnění, nicméně žádný z návrhů se nerealizoval (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 20 – 22).

Postavené polní opevnění ve sledované oblasti bylo zhruba na linii Hošťka – Lesná - Písařova Vesce – Obora u Tachova, s tím, že ještě několik drobných linií bylo o pár kilometrů dál ve vnitrozemí. Ty nebyly nikdy souvisle dostavěné. Prostor hájil 2. pěší pluk 12. pěší divize, toto všechno odráží stav v roce 1952 (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, přílohy, viz obr. 04).

4.2 Mediální portrétování

Pohraniční stráž, ochrana i obrana hranic z vybraného období jsou různě zpodobněné a to jak v soudobých i novodobých, domácích i zahraničních zdrojích. Jedná se o literaturu faktu, beletrii, časopisy, příručky, vnitřní předpisy a nařízení až po formát hraničící mezi literaturou a výtvarným uměním, tedy komiks (Kolektiv 2011). Dále se jedná o tvorbu filmovou a televizní a to jak v podobě filmových dokumentů, televizních pořadů, filmových týdeníků, filmů, apod. V neposlední řadě se mediálního portrétování účastní různé subjekty na internetu, které se věnují přímo Pohraniční strážce nebo (a také) politické a vojenské historii či historii pohraničí.

Pro systém ochrany hranic nebyla důležitá jen činnost Pohraniční stráže, ale také její reprezentace ve společnosti, obraz pohraničnicků v myslích obyvatel Československa. K utváření tohoto obrazu byla využívána různá média. Důležitou roli ale hrál i přímý kontakt pohraničnicků s obyvateli pohraničí a jejich spolupráce (Palivodová 2012, 123).

Služba pohraničnicků v sobě skrývala určité romantické prvky, kterých se propaganda snažila využít. Popularizován byl především život mladých pohraničnicků – vojáků základní služby, kteří vykonávali přímo strážní službu na hranici. Naopak životy pohraničnicků z povolání a organizačního aparátu sboru ve vnitrozemí zůstávaly očím veřejnosti spíše skryty. Ukázkoví příslušníci Pohraniční stráže (PS) žili odloučení od civilizace, v panenském prostředí hraničních hor, kde nasazovali svůj život pro ochranu vlasti a jejích obyvatel. Významným nástrojem propagandy se proto stala krásná literatura a beletrie, která měla tyto prvky rozvádět (Palivodová 2012, 123 a Jílek – Jílková 2006, 133 - 145).

V literatuře se dají nalézt mnohá díla, která se tématu pohraničí (potažmo ochraně hranic a Pohraniční stráží) v daném období věnují. Z beletrie můžeme zmínit sbírku povídek *Divoký západ* od Marie Majerové z roku 1961 nebo román *Na Hranici* od bývalého příslušníka Pohraniční stráže Jana Baara z roku 2006. Samozřejmě byly i periodika vydávaná přímo Pohraniční stráží jako např. *Pohraničnick* nebo noviny *Pohraniční stráž* (respektive *Pohraniční a Vnitřní stráž*) (Palivodová 2012, 124). Toto periodikum poskytovalo zpravodajství z prostředí Pohraniční stráže. Sledovalo každodenní dění u pohraničních jednotek, otiskovalo proslovy určené pohraničnickům, články o zadržení narušitelů, ocenění pohraničnicků – *Vzorný voják*, *Vzorný pohraničnick*, příklady dobré spolupráce s místními obyvateli (např. akce připravované pro pionýry), kulturní činnost pohraničnicků (např. zapojení do *Soutěže tvořivosti mládeže*), nápady a výzvy k lepší stranicko-politické práci (např. tvorba nástěnek, činnost agitátorů) atd. (Palivodová 2012, 131). Teoretické a odborné problémy ostrahy hranic sledoval od roku 1955 časopis

Pohraničník, který byl určen velitelům PS; přinášel i tajné informace. Nejprve otiskoval především překlady sovětských článků a zabýval se problémy stranicko-politické práce, vlastního výkonu ostrahy hranic, výcviku pohraničníků i materiálního zajištění služby. Vzhledem ke svému charakteru nesloužil k prezentaci PS na veřejnosti. Významným byl již zmíněný časopis Československý voják. V celospolečenském tisku – například v Rudém právu - byla Pohraniční stráž většinou prezentována společně s dalšími ozbrojenými silami Československé republiky. I když organizačně představovala samostatný sbor, který ve sledovaném období patřil do působnosti ministerstva národní bezpečnosti (po roce 1953 ministerstva vnitra), a nikoliv ministerstva národní obrany, byli pohraničníci často zobrazováni společně s vojáky Československé lidové armády. Také propagandistický obraz vojáků a pohraničníků byl v základních rysech velmi podobný – najdeme v něm myšlenky „strážte míru“, „strážte vlasti“, obrany země před nepřáteli, především imperialisty, či spojení s pracujícím lidem. Časté byly odkazy na vzor sovětské Rudé armády a sovětských pohraničníků (Palivodová 2012, 132).

Dni Pohraniční stráže se věnoval celostátní i regionální tisk. Úvodník deníku Rudé právo představil stručnou historii sboru Pohraniční stráže a velebil jeho vzornou službu. Základní je obraz nepřítelů a hrdiny-pohraničníka. Podle propagandy číhá za hranicemi zrádný nepřítel, který vysílá do Československa své agenty: *„Každý úspěch naší pokojné výstavby je našim nepřítelům solí v očích. Čím dále, tím více ztrácejí živnou půdu pro své rejdy, ocitají se ve slepé uličce. A v zoufalé snaze spoléhá se reakce především na pomoc ze zahraničí. Spoléhá na pomoc agentů nejrůznějšího ražení, odchovaných ve špionážních místech v našem těsném sousedství – v západním Německu, na zrádce a špiony naverbované cizími rozvědkami a ochotné za jidášský žold terorizovat a ničit zemi, jejímž jazykem sami hovoří.“*⁴⁶ Proti nim ale stojí stateční hrdinové, kteří chrání vlast a nevinné obyvatele země: *„Naši občané se dnes sejdou na mnoha přátelských besedách s pohraničníky, k nimž je*

46 Rudé Právo z 8.července 1956, č. 189, roč. 36, s. 1 - <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1956/7/8/1.png>

váže trvalé a hluboké přátelství. Jejich život v míru pohraničníci neúnavně a bděle střeží. Na těchto besedách budou pronesena také slova uznání a díky i oprávněné hrdosti našeho lidu na obětavost, s níž pohraničníci vykonávají svou obtížnou službu. Trpělivě překonávají všechny její těžkosti a ze všech svých sil i s veškerou svou dovedností plní svěřený úkol – neproniknutelně uzavřít státní hranici pro všechny ty, kteří sem přicházejí se zlým úmyslem, se záměrem škodit našemu zřízení, naší zemi a jejímu lidu. A není pochyb, že tento úkol pohraničníci čestně plní. Patří jim za to více než pouhá slova prostého uznání a prostých díky.⁴⁷ Vyzdviženy jsou skvělé charakterové vlastnosti idealizovaných pohraničníků a hlavně jejich bdělost: „Je až obdivuhodná jejich odvaha a statečnost, s jakou dnem i nocí bdí nad neporušitelností státní hranice, sebeovládání a pevná vůle, se kterou snášejí často nehostinné podmínky své služby, žijí v jednotkách, zapadlých v náručí šumavských hor, v dunajské nížině či jihomoravských rovinách, odkud je většinou daleko do měst, daleko do kin a divadel. A přece jejich bdělost nepolevila a nepoleví.“⁴⁸ Článek končí výzvou občanům ke spolupráci s Pohraniční stráží, připomíná, že ochrana hranic by měla být povinností všech občanů Československa, nejen Pohraniční stráže: „Sama (PS) by však nestačila splnit svou vlasteneckou povinnost, kdyby společně s ní nestály na hranici řady našich poctivých občanů. A nejen na hranici. Všude po celém území vlasti mnohokrát pomohli sami občané bezpečnostním orgánům zadržet agenta, záškodníka, mnohokrát prokázali svou bdělost a ostražitost v boji se škůdci.“⁴⁹ Smyslem oslav má být právě připomenout obyvatelům tuto jejich povinnost: „Promlouvá tedy letošní Den Pohraniční stráže ke všem našim občanům. Neúnavná bdělost pohraničníků a neméně neúnavná ostražitost našich občanů – to jsou dvě stránky téže věci: ochrany republiky, našeho lidově demokratického

---

47 Tamtéž

48 Tamtéž

49 Tamtéž

*zřízení a jeho vymožeností, ochrany spokojeného a mírumilovného života. Mějme to proto zvláště dnes na mysli.*⁵⁰

Pro literární popularizaci Pohraniční stráže byl důležitým autorem Rudolf Kalčík. Kalčík absolvoval základní vojenskou službu v letech 1950–1952 u PS, takže toto prostředí dobře znal a jeho texty působily autenticky. Již v průběhu vojny pravidelně přispíval básněmi i povídkami do časopisů Pohraniční stráž a Československý voják, kde rovněž od roku 1954 pracoval jako redaktor. Spolupracoval také s nakladatelstvím Naše vojsko. Pohraniční stráž se věnují jeho knihy: sbírka povídek V hraničních horách (vydaná roku 1954), dále V ruce samopal (1972), což je literárně zpracovaná kronika pohraničního útvaru SNB Lesov z let 1946–1949, která je doplněná i fotografiemi. Tuto knihu napsal Rudolf Kalčík podle vyprávění důstojníka Pohraniční stráže Václava Janečka, který skutečně sloužil v letech 1946–1949 v Lesově. Kniha byla v roce 1980 zfilmována pod názvem Drsná planina. Dále se Kalčík podílel na publikaci Stráže na pomezí (1958), jejímž těžištěm byly reportážní fotografie Jaroslava Zimy. Jeho nejslavnějším dílem je poté Král Šumavy, ve kterém byl oslavován boj pohraničníků proti západním agentům. Kalčík napsal nejprve scénář k filmu, který byl roku 1959 natočen režisérem Karlem Kachyňou, později podle scénáře napsal knihu, která vyšla roku 1960 (Palivodová 2012, 123 – 124).

Motiv spojení s pracujícím lidem, s obyčejnými vesničany se často opakuje nejen u propagandy Pohraniční stráže, ale i u dalších ozbrojených složek. Důvodem je, že spolu s obrazem vnějšího i vnitřního nepřítele měl legitimovat existenci represivních složek, které by podle komunistické ideologie neměly být v socialistickém státě vůbec potřeba. Příslušníci Pohraniční stráže jsou zde pro lidi, mají je chránit a pomáhat jim. Zdůrazňován je rozdíl proti první republice, kdy měli finančníci a četníci hlavně stíhat chudé pašeráky, a tak podle propagandy zvyšovat jejich bídu. Finanční stráž a období první republiky poskytovaly referenční rámec, vůči kterému se Pohraniční stráž vymezovala. Literárně vděčné

---

50 Tamtéž

bylo také téma pohraničníka a jeho služebního psa, kterému se věnoval Jiří Muk v povídce Vlčák Kazan. Ideálem byla citlivost pohraničníka k psovi a jejich dokonalá spolupráce, která měla sloužit k odhalení narušitelů hranice. Kromě fiktivních povídek byly literárně zpracovány i příběhy skutečných osob, které se měly stát vzorem – například příběh vyznamenaného seržanta Jozefa Kubíka. K propagaci Pohraniční stráže sloužila i poezie. V časopise Československý voják vyšla řada básní opěvujících službu na hranicích. Básně byly lyrické i epické, mohly využívat různé žánry poezie (Palivodová 2012, 127).

Důležitým propagandistickým nástrojem byly také obrazové materiály, především obrázky a plakáty. V grafickém zobrazení pohraničníků se opakují jejich hlavní atributy – příroda, boj, hlídka, psi. Plakáty i prezentace PS v novinách (Rudé právo, Československý voják, lokální tisk Pravda) využívají především fotografie, na nichž jsou pohraničníci zachyceni v akci, pátrají po narušiteli hranice, číhají na hlídce. Často s sebou mají psa – německého ovčáka a samopal, popřípadě dalekohled. Fotografie měly ukazovat sílu Pohraniční stráže a působit především odstrašujícím dojmem, odradit potencionální „narušitele hranice“ od jejich činů, protože proti Pohraniční stráži nemají šanci. Pes rovněž odkazoval na chodské tradice; byl využíván německý ovčák, který byl někdy přiřazován jako symbol Chodům a jehož hlava se stala znakem PS. Fotografie pohraničníků na hlídce ilustrovaly důležitou zásadu, se kterou se měli identifikovat pohraničníci, ale i veškeré obyvatelstvo Československa: Bdělost a ostražitost, případně heslo PS: Neprojdou! (tzn. diversanti, agenti neprojdou přes hranici Československa). Pohraničníci na hlídce byli zobrazováni v tisku i na plakátech (Palivodová 2012, 130).

Po Druhé světové válce byla kinematografie jedním z prvních odvětví, které bylo znárodněno a nově vzniklá státní asociace zastřešovala téměř všechny filmové aktivity a provozy. Po únoru 1948 se filmová tvorba stala ideologickým nástrojem totalitního systému. Téma hranice se Západem, která je uzavřena železnou oponou, bylo vděčným

tématem socialistické kinematografie. Filmová tvorba se rychle přizpůsobila potřebám politické agitace. Hraný dokument absolventů Filmové fakulty Akademie múzických umění v Praze Vojtěcha Jasného a Karla Kachyni „Není stále zamračeno“ pojednává o osídlování pohraničí po odsunu Německého obyvatelstva⁵¹. Jako nástroj k zásahům proti katolické církvi a stoupencům demokratických stran posloužil film „Akce B“ od režiséra Josefa Macha z roku 1951⁵². Obsahem filmu je boj československé armády a Sboru národní bezpečnosti proti banderovcům (viz výše). Téma boje o západní hranici se stalo po únoru 1948 velice frekventované nejen v literatuře, ale i ve filmu. Na filmovém díle „Král Šumavy“⁵³ z roku 1959 se podíleli Rudolf Kalčík jako autor námětu a Karel Kachyňa jako režisér (Jílek – Jílková 2006, 141 - 145). Dodnes je to jeden z nejznámějších filmů s tematikou ochrany hranic. Kromě něho můžeme i zmínit dokumentární film „Neprojdou“ z roku 1952 od Zbyňka Brynycha (Šmidrkal 2009, 29).

4.3 Problematika přístupu k moderním dějinám

Když je vědecky zpracovávané období dějin poměrně nedávné, dost často mohou některé pojmy, interpretace i závěry působit na některé části lidské populace kontroverzně. Dalo by se říci, že čím konfliktnější téma, tak o to víc mohou díla (či přístupy) působit kontroverzně, kdy se různé strany případného akademického sporu navzájem obviňují z úpravy faktů a účelového vykládání historie. Nebo že už od počátku je sledována jakási agenda či různé nekalé cíle. Zůstat nad věcí a držet se historických faktů tak může být velice znesnadněno vypjatou debatou. Tato práce si neklade za cíl nějak zásadně rozhodnout spor ohledně Pohraniční stráže, jejích příslušníků, Československé lidové armády, jejích příslušníků či nějaké objevené závěry, co se povahy režimu v Československu mezi lety 1948 až 1989 týče. Avšak i tak je pravděpodobné, že některá ze stran

⁵¹ <http://www.csfd.cz/film/43162-neni-stale-zamraceno/>

⁵² <http://www.csfd.cz/film/6287-akce-b/>

⁵³ <http://www.csfd.cz/film/4955-kral-sumavy/>

nebude s některými uvedenými fakty, termíny či interpretacemi souhlasit. V souvislosti s tím bych chtěl jenom zmínit, že zde používaný termín „železná opona“, používám čistě jako technický termín pro ochranu a obranu hranic v letech 1948 až 1989 a to bez jakéhokoliv ideologického podtextu. Ostatně ten termín svou nadužívaností již přešel od jakéhokoliv ideově zabarveného termínu do všední mluvy. Chápu, že mnohým aktivním účastníkům jmenovaného období nemusí tento termín být po chuti, nicméně i běžný pohled do historické sekce (či sekce literatury faktu) libovolného knihkupectví ukazuje, že termín je běžně používán (ba nadužíván). Ohledně interpretací problematických faktů ohledně stráže či narušování hranic platí latinské *“Honestam quaedam scelera successus facit”*⁵⁴ a to pro obě strany.

5 ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

5.1 Způsob výzkumu

Výzkum probíhal na předem vytipovaných úsecích (již zmíněné oblasti u Pavlova Studence (přes hranici od německého města Bernov (německy *Bärnau*)), Staré Knížecí Huti, Hraniček a Pleše. Po studiu písemných a kartografických pramenů se výzkum zaměřil na analýzu lidarových snímků studované oblasti, kde byly vytipovávány potenciální relikty z doby Studené války (zde období 1948 až 1989), které měly přímou či nepřímou souvislost s ochranou či obranou československé státní hranice. To neplatí pro oblast kolem zaniklé obce Pleš, kde lidarové snímky nebyly k dispozici a tudíž byla tato oblast zvolena jako srovnávací, neb pro tuto oblast byly použity současné letecké snímky, kartografické prameny a písemné prameny. Analýza lidarových snímků v kombinaci s kartografickými prameny umožnila vytipování většího množství potenciálních objektů a linií dle požadovaných parametrů. Po vytipování objektů a linií bylo nutné přistoupit k ověřování.

---

⁵⁴ „Některým zločincům se dostalo cti za jejich úspěšnost“ - což je výrok, který platí i v mnoha dalších případech, které s rozebíraným tématem vůbec nesouvisí.

To probíhalo osobní prospekci vzorkových míst. Osobní prospekce probíhala jako povrchový výzkum, v tomto případě jako „*povrchový výzkum antropogenních reliefních tvarů*“ (Kuna – Tomášek 2004, 237). Tato metoda je pro výzkum tohoto druhu pozůstatků lidské činnosti velmi vhodná, jelikož povrchový výzkum probíhal v dlouhodobě zalesněném prostředí a dalším území, které nebylo zatíženo dlouhodobou orbou. To umožňuje lepší identifikaci reliktních tvarů v terénu, jelikož relikty nebyly orbou znivelizovány do ztracena. Navíc v tomto případě je každá terénní anomálie buď sebemenší, snáze viditelná a pokud ne pouhým okem tak rozhodně na lidarových snímcích. Povrchový výzkum formou osobní prospekce, byl prováděn za pomoci dat (nejen z lidarů) vyvedených vizuálně v přístroji s GPS kompatibilním přijímačem. Při pozitivním nálezů linie či objektu byl tento fakt zanesen i do GPS přístroje, odkud byl posléze vyexportován opět do Geografického informačního systému.

V geografickém informačním systému byla poté data zkompletována a tak pro každou oblast vznikl soubor nalezených objektů. Ty jsou zaměřeny prostorově a zároveň má každý z nich specifické formální vlastnosti, kterou jsou detailněji popsány v kapitole, která se jim věnuje.

5.2 Druhy objektů

Již před zahájením výzkumu s pomocí lidarů a ověřením v terénu se dala předpokládat lokální přítomnost některých typů objektů či jejich reliktních tvarů. Typy objektů byly rozděleny podle typu organizace pod níž spadaly.

5.2.1 Objekty PS

5.2.1.1 Ženijnětechnické zabezpečení státních hranic

Zde se předpokládalo, že většina objektů a vybavení ženijně technického zabezpečení státních hranic (ŽTZ) bude již dávno rozebráno

a zlikvidováno a tudíž případné zarcheologizované zbytky budou vidět pouze jako antropogenní tvary reliéfu v opět již značně pozměněné krajině. Ženijnětechnickým zabezpečením státní hranice jsou míněny takové prostředky, které co nejvíce znesnadňují nelegální pronikání z obou stran státní hranice, všemi různými prostředky.

Zahrnují mimo jiné tyto objekty: elektrický drátěný zátaras (EDZ), elektrické zabezpečení ochrany hranic (EZOH), signální stěna, odrazová stěna, ženijní stěna, protivozidlové jehly (betonové i železné), nástrahové systémy se světlicemi a dělbuchy (případně i elektrickými zvukovými signály), minová pole, zoraný kontrolní pás, lesní průseky, komunikační linie PS, dřevěné i ocelové pozorovatelné (tzv. "špaky", viz obr. 90), apod. (Jílek – Jílková 2006, 32 - 33).

5.2.1.2 Obranné prvky

Pohraniční stráž neměla za úkol pouze hlídkování na státní hranici, ale zároveň to byla i první linie obrany Československa v případě jeho napadení. Pro to, aby mohla v tomto úkolu být Pohraniční stráž aspoň trochu úspěšná, byla vybavena odpovídajícím vybavením i zázemím. Úkolem PS bylo vydržet se bránit do té doby, než pravidelné jednotky armády budou schopny zaujmout vlastní obranné pozice a po té nechat přes sebe přejít frontu a pokračovat v boji formou partyzánské války (Chmelarčík 2013). Zde je také nutné zmínit, že tato strategie byla pouze na úseku od Aše po Bratislavu (tzn. na hranicích s Německou spolkovou republikou a Rakouskem), neb na ostatních úsecích se válečný vpád nepředpokládal, což bylo zohledněno i ve vybavení jednotlivých rot Pohraniční stráže, respektive při srovnání vybavení roty umístěné na hranici, např. v oblasti Českého lesa s rotou umístěnou, kupříkladu v oblasti Náchoda (Vaněk 2008, 25).

Mezi tyto objekty patří především pozůstatky po předpřipravených obranných pozicích. Jde o pozůstatky liniových polních opevnění (zákopy, okopy, polní palebné pozice), dřevozemních objektů zesíleného polního opevnění, kamenobetonových objektů zesíleného polního opevnění,

prefabrikovaných železobetonových opevnění (palebné, pozorovací, úkrytové), okopů pro umístění těžší techniky (děla, vozidla, apod.), apod.

5.2.2 Objekty ČSA a ČSLA

Po Druhé světové válce bylo v Československu (ostatně stejně jako například ve Francii a Itálii) rozhodnuto o reaktivaci částí původního prvorepublikového opevnění a to jak lehkých objektů (převážně vz. 37) tak i těch těžších (Dubánek – Lakosil - Minařík 2011, 15 - 17). Vytipování vhodných objektů a jejich reaktive (včetně vybavení) trvala až do roku 1953 (Dubánek – Lakosil - Minařík 2011, 29 – 32).

Mimo reaktivaci bylo rozhodnuto budovat i objekty nové. V počátcích se navazovalo na předválečné konstrukce (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 20-21). Budování opevnění tak jak probíhalo v období před rokem 1938, bylo shledáno jako velmi nákladné a místo toho bylo rozhodnuto tvořit polní opevnění zesílené o prefabrikované železobetonové objekty (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 77). Těch bylo vytvořeno mnoho variant a uplatnily se nejenom u armády, ale i u Pohraniční stráže.

Mimo jiné se objevovaly tyto typy objektů:

Palebné objekty KŽ-1 : Také občas nazývaný jako POK – palebný objekt kulometný. Jedná se o základní kulometnou pevnůstku vyvinutou ze starších zděných kamenobetonových objektů. Je koncipována jako prefabrikovaná se srubovou konstrukcí. Hmotnost jednotlivých dílů je volena tak, aby ji bylo možno postavit bez použití mechanizace. Objekty KŽ-1 (viz obr. 05 a 06) byly stavěny zásadně jako jednostřílnové s rozměrem střelecké místnosti 180x180 cm a světlou výškou 200 cm. Vchod do pevnůstky byl řešen nejčastěji v jedné z bočních stěn a samozřejmostí byla i přístupová chodbička z KŽ rámu (možná stavěna k objektům dodatečně). Objekty KŽ-1 budované v letech 1955 – 1958 jsou opatřeny tzv. velkou střílnou, objekty stavěné v roce 1959 mají již malý střílnový prefabrikát, který umožňoval uchytit pomocí desky lafetu UL1.

Střílna byla dále zesílena tzv. střílnovou nástavbou, která byla používána v několika variantách. Objekt byl samozřejmě kryt kamennou rovnaninou a nadkryt zeminou, která spolu se železobetonem zaručovala snížení radiace. Vybavení POKů bylo skromné: lafeta UL1 sloužila k uchycení kulometu, v truhlíku pod střílnou bylo uloženo příslušenství. K úpravě terénu sloužilo pohotovostní nářadí pověšené na stěně. Objekt nebyl vybaven žádnou ventilací, avšak bylo jej možno uzavřít protitlakovými dveřmi. POKy byly stavěny v rámci Pohraniční stráže i armády, celkově bylo k obraně aktivováno zhruba 800 kulometných pevnůstek na čáře Nové Hradky – Aš. Stavěny byly jak pro čelní, tak i pro kosé či boční palby. Lze se setkat i s objekty střílejícími do týlu. V současné době je většina pevnůstek vyklizených a opuštěných. Např. na Šumavě však jsou některé objekty umístěné v bývalém zakázaném pásmu doposud kompletně vybaveny (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 95).

Palebný objekt KŽ-2 : Někdy také bývá nazývaný jako UPO – univerzální palebný objekt. Jedná se o modernější variantu palebného objektu, která svoji koncepcí vychází z německé převozní kopule Panzernest. Betonovým předchůdcem bylo kulometné hnízdo BOSO, jež bylo ve dvou exemplářích postaveno ve VVP Jince. Objekt se skládá ze 4 dílů (střílnová nástavba, spodní panel, koncový panel a horní panel se stropem a střílnou) a prefabrikované vstupní chodbičky (viz obr. 07). Pro montáž bylo již potřeba jeřábu. Podobně jako KŽ-1 nebyl objekt KŽ-2 vybaven ventilací. Výzbroj tvořil kulomet upnutý v lafetě UL1 (pravděpodobně bez mapy pro zajištěnou střelbu), v některých pramenech se hovoří i o použití tarasnice pro střelbu z objektu. Její použití pro střelbu z interiéru je však problematické a mohlo by mít horší následky pro obránce než pro protivníka. Ve výbavě bylo pravděpodobně i ženiijní nářadí. Chodbička byla tvořena klasicky z KŽ rámů a opatřena protitlakovými dveřmi. Jedná se o méně obvyklý typ (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 98).

KŽ-4: Objekty KŽ-4 jsou v krajině velmi nenápadné a jejich nalezení prakticky spočívá v nalezení betonového patníčku o rozměrech 15/15cm

vystupující nad terén několik centimetrů. Objekt KŽ-4 je určen pro ukrytí obsluhy (viz obr. 09) bezzákluzového kanónu vz. 59, případně jej lze užit i pro družstvo s tarasnicemi vz. 21. Vždy se jedná o sestavu objektů: úkryt pro mužstvo s výklenkem pro munici bezzákluzového kanónu (BZK), předpřipravený okop pro BZK a několik prefa-stanovišť pro střelce z tarasnic či kulometu pro ochranu BZK (viz obr. 08). Tyto objekty byly rozmísťovány dle konkrétních podmínek a možností v terénu. Po aktivaci se měly spojit sítí okopů. V úkrytu bylo uloženo pohotovostní nářadí (rýč, krumpáč) a velké páčidlo pro případné vyproštění osádky po zásahu úkrytu. V československém pohraničí byly v roce 1962 budovány stovky těchto objektů, v rámci armády i Pohraniční stráže. V podstatě zesílily stávající linie kulometných pevnůstek POK a zajistily protitankovou ochranu obranné linie, tedy to, co před válkou v liniích lehkého opevnění (LO) chybělo (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 106-113).

Pozorovatelná PŽ-1: Linie kulometných objektů byly samozřejmě doplněny i o pozorovací objekty, které sloužily k velení obrany. PŽ-1 vycházela koncepčně z palebného objektu KŽ-1, pouze vnitřní rozměr byl zmenšen na 180x120 cm. Světlá výška i ostatní parametry zůstaly zachovány. Přirozeně byla odstraněna střílna a k pozorování sloužila štěrbina ve speciálním stěnovém trámci. Vnitřní vybavení bylo doslova spartánské – pouze jednoduchý stolek pro oporu ruky a pohotovostní ženíjní nářadí. Počet postavených objektů není znám, ale pravděpodobně jich bylo postaveno cca max. 300 ks, spíše méně. Budovány byly pro armádu i Pohraniční stráž (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 113-114).

Pozorovatelná PŽ-2: Jednalo se o nejmenší a nejjednodušší objekt. Byl vyvinut v letech 1955-1956. Objekt neměl předsíň, ale pouze šachtový vstup, jedny tlakové dveře a za nimi již hlavní místnost. Tu tvořila pouze chodbička z prefabrikovaných železobetonových rámců, zakončená stěnou z panelů z nichž jeden byl opatřen pozorovacím průzorem (viz obr. 10). Objekt mohl být opatřen střílnovou nástavbou (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 115).

Překážky v linii poválečného opevnění: Aby byla zajištěna vyšší neprůchodnost terénu, byly na vybraných místech linií palebných objektů budovány překážkové systémy podobně jako před válkou. Před některými liniemi kamenobetonových pevnůstek byly v první polovině 50. let stavěny klasické protipěchotní překážky z prasečích ocásků či z kol ostnatých drátů. Na hlavních útočných směrech byly stavěny překážkové pásy s řadami betonových trojhranů (rohatek). Tyto pásy bývaly doplněny valem u čelní strany a zřejmě i ostnatým drátem, aby ji nebylo tak snadné zlikvidovat. Podobné překážky byly použity německou armádou za Druhé světové války na Westwallu (Westwall známý i jako Siegfriedova linie, byla soustava opevnění na západní německé hranici s Holandskem, Belgií, Lucemburskem a Francií). Použití ocelových rozsocháčů v liniích opevnění není zatím potvrzené, ale jako součást zátarasů v pohraničí se používaly běžně (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 169-178).

ŘOPOK: název označuje zděnou (kamenobetonovou) pevnůstku stavěnou od roku 1952 výš. Výstavbu zajišťovala armáda z vlastních zdrojů, budování měly na starosti ženijní jednotky příslušných útvarů. Jedná se o jednoduché jednostřílnové kulometné hnízdo o vnitřních rozměrech 2x2x2 m. Tloušťka stěn cca. 30 cm, čelní stěna byla pravděpodobně ještě zesílena. Stropní konstrukce byla ve většině případů tvořena železobetonovými prefabrikáty - např. železničními pražci. V některých případech se mohou objevit objekty ŘOPOK i s dřevěnou střechou. Obvodové stěny byly vytvořeny pýchováním do připraveného bednění tloušťky 50 mm. Materiál pro výstavbu byl těžen v místě stavby, používaly se nejčastěji kameny spojované maltou, někdy i kusy cihel a podobně. Pro snížení pravděpodobnosti zásahu je objekt z velké části zapuštěn do země a vstupovalo se do něj přístupovým zákopem. ŘOPOK byl opatřen relativně velkým střílnovým otvorem, z kterého lze usuzovat na plánované osazení těžkých kulometů vz. 43 nebo vz. 37 s polním podstavcem na dřevěný stolec, podobně jako u objektů vz. 36. Na konci 50. let byly vybrané objekty (zahrnuté do nově projektované linie obrany) upravovány. Úprava spočívala hlavně v doplnění takzvané střílnové nástavby, před vchod přibyla známá chodbička z prefabrikovaných dílců a

střílna byla upravena osazením speciálního střílnového prefabrikátu, který umožňoval osazení univerzální lafety UL1. Podle stupně úprav byly objekty označovány: 10/1 (základní verze) či 10/2,10/3 a 10/4 v později reaktivovaném provedení. Např. typ označovaný 10/3 je opatřen prefabrikovanou chodbičkou s protitlakovými dveřmi, střílnovým prefabrikátem s lafetou UL1 i střílnovou nástavbou. Vnitřní vybavení reaktivovaných bylo velice spartánské a kromě zmíněné lafety UL1 bylo v objektu uloženo i příslušenství lafety v truhlíku a pohotovostní ženijní nářadí. Ve druhé polovině padesátých lety byla zahájena výstavba odolnějších a především trvanlivějších prefabrikovaných kulometných hnízd (palebných objektů) a tak byla část starších pevnůstek opuštěna a nadále nebyla převzata do evidence OVS. Jednalo se především o pevnůstky s dřevěnou střechou nebo týlovými stěnami, takže se dnes při troše štěstí dají nalézt i pozůstatky objektu ve formě pouhé čelní stěny se střílnou. ŘOPOKY byly stavěny v nesouvislé linii od Nových Hradů po Aš. Jednalo se hlavně o ohniskovité uzávěry důležitých komunikací, údolí apod. Byly stavěny na místech s dobrým výhledem a s možností maskování, tedy zejména na okrajích lesa, remízcích, mezích a výjimkou není ani vestavění pevnůstky do suterénu zbořeného domu. Taktické rozmístění v terénu tak velice připomíná například objekty vz.36 v Orlických horách. Narazit na ně můžete prakticky kdekoliv po celé délce jihozápadní hranice od Aše na západě po Nové Hradky na Třeboňsku a to i v poměrně značné vzdálenosti od samotného hraničního pásma - například na Domažlicku záchytná linie kopíruje železniční trať do Tachova. Některé objekty reaktivované na konci padesátých let mají uvnitř zachovalou výdřevu a výjimečně lze na málo přístupných místech narazit i na zapomenutý objekt s dochovanou pancéřovou deskou ve střílně a osazenou lafetou (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 71-74).

Mimo výše zmíněné objekty, se objevovaly ještě různé varianty a velikosti úkrytů (např. ÚŽ-1, ÚŽ-2 nebo ÚŽ-3), úkryty z vlnitého plechu či textilií a množství různých atypických objektů.

5.2.3 Objekty protivzdušné obrany (PVO)

Ve sledované oblasti se vyskytlo pouze několik objektů využívaných složkami protivzdušné obrany. Ve všech případech šlo pouze o pozorovací stanoviště, jako například ve věži poutního kostela Svaté Anny u zaniklé obce Pořejov (Chmelarčík 2013) či samostatné stanoviště na Kňourku u zaniklé obce Jedlina.

5.3 Nálezy

5.3.1 Databáze

V databázi je souhrnný seznam nalezených objektů a linií s doprovodnými deskriptory určujícími jejich povahu. V databázi byl učiněn pokus o znázornění prostorových vlastností a vztahů mezi jednotlivými nálezy, stejně jako jejich stav, určení (tam kde to bylo možné) a příslušnost (Pohraniční stráž, Československá (lidová) armáda či starší pozůstatky po předchozím osídlení). Mezi deskriptory dále patří **typ** (objekt či linie), **stav** (stojící, částečně archeologizovaný, kompletně archeologizovaný), **určení** (EDZ – EZOH, U-60, U-70, U-80, okop, zákop, pevnůstka – různé typy, neurčeno, apod.), **příslušnost** (PS, ČS(L)A, **jiné**), **vazba** (na jiné objekty/linie – například pevnůstky na zákopy/okopy) a jiné. Cílem databáze bylo vytvořit soupis z kterého by byl jasný současný stav novodobých reliktních (období definovaného lety 1948-1989) na vybraném území, jejich vzájemné vazby i vazby na přírodní prostředí ve kterém jsou přítomné.

V následující části jsou uvedeny jednotlivé nálezy. Ty jsou označeny podle klíče, který určuje jak jejich umístění (v kterém úseku leží), tak i jejich povahu (bunkr, okop, apod.), tak i jednoduché evidenční číslo. V případě bunkrů je ještě uvedeno zda se jedná o levotočivou či pravotočivou variantu, to značí zda se hlavní místnost bunkru nachází vpravo či vlevo od vstupní chodby. Označení objektu může tudíž vypadat následovně: PS-B-P-01, což znamená Pavlův Studenec-Bunkr-

Pravotočivý-01. Linie jsou označeny podle jejich typu a místa, např. PS-EZOH. Pro plné pochopení klíče následuje legenda:

PS – Pavlův Studenec

S – Stoupa

H – Hraničky

PL – Pleš

B – bunkr

VZ – vodní zábrana

O – okop

Z – zákop

OD – ostnatý drát

SD – spojařský drát

EL – elektrické izolátory různých typů používané na EZOH

BZ – betonové základy různých účelů

N – neidentifikováno

5.3.2 Pavlův Studenec

Úsek patřil 17. rotě 3. praporu 5. brigády Pohraniční stráže Pavlův Studenec (Chebská brigáda), ta sídlila nejdřív v bývalé škole v zaniklé obci Pavlův Studenec (něm. *Paulusbrunn*), než se přesunula do nového objektu, který tam stojí dosud (viz obr. 11), areál je v majetku ministerstva vnitra⁵⁵. Z bývalé vesnice se zachoval pouze hřbitov (pietně opravený po

---

⁵⁵ <http://www.vojensko.cz/17-rps-pavluv-studenec>

roce 1990) a střelbou poničený tzv. Bottgerův památník. Konec poměrně velké obce (i s okolními osadami tu žilo přes 1000 obyvatel) nastával postupně po roce 1945, kdy bylo odsunuto původní německé obyvatelstvo. Obec byla sice částečně dosídlena, ale po zavedení zakázaného pásma byla naprostá většina budov zlikvidována. Po zbudování nového areálu PS byly zničeny i ty zbývající, poslední byl roku 1977 odstřelen kostel⁵⁶.

Severně od silnice č. 199 (Tachov – Bernov (Bärnau)) byla na kraji lesa, s výborným výhledem směrem ke hranici s Bavorskem, nalezena linie polního opevnění doplněná několika prefabrikovanými železobetonovými pevnostkami typu KŽ-1 (viz obr. 13 a 14). Podle analogie schématu zákopového systému pěšího družstva v normálních podmínkách (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 70) z roku 1954 (viz obr. 12) se dá usuzovat, že se jedná o variaci, upravenou pro místní podmínky, s minimálně třemi střeleckými stanovišti, doplněná o hloubené obdélníkové objekty v těsné blízkosti, ty jsou však neznámého účelu. Silnici směrem z Bavorska kontroluje jeden prefabrikovaný železobetonový bunkr typu KŽ-1. Jižně od výše jmenované silnice se v poli nachází další objekt KŽ-1, který je taktéž namířen na silnici vedoucí do Barnova. Další objekt KŽ-1 se nachází na jižním konci úseku roty PS, na tzv. „levém styku“ (levá, při pohledu směrem ke státní hranici, hranice mezi úseky rot – v tomto případě mezi 17. rotou 3. praporu 5.bPS Pavlův Studenec a 1. rotou 1. praporu 9.bPS Vašíček, zde se jednalo i o hranici mezi dvěma brigádami PS 5. (Chebská) a 9. (Domažlická)), uprostřed louky nad Sklářským potokem. Zde je potřeba zmínit, že bunkry jsou rafinovaně umístěné, dobře maskované v terénu a s velmi dobrým přehledem. Do terénu jsou umně zasazeny (viz obr. 20) a tam kde nedošlo k erozi zevního obalu je vidět efektivita použitého systému. Kromě těchto bunkerů se zde nacházejí dvě vodní zábrany jedna je na linii U-70/80 na jednom z přítoků Studeneckého potoka (viz obr. 28) a druhá se nachází na Sklářském potoku.

---

56 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1439131>

PS-B-P-01 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi, střílnovou nástavbou a pravotočivou dispozicí. Bunkr je v poměrně špatném stavu s rozvalenou střílnovou nástavbou a odkrytými tzv. „kobylymi hlavami“ (viz obr. 13). Je orientovaný směrem na státní hranici.

PS-B-L-02 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi, střílnovou nástavbou a levotočivou dispozicí. Anomálií je zde přítomnost prostoru (jakási „komora“) navazujícího hned na vstup (vpravo), neobvyklým je zde i fakt, že protitlakové dveře se zavírají do ní a tím chrání onu „komoru“ a ne prostor samotného objektu. Objekt je v poměrně dobrém stavu (viz obr. 14). Je orientovaný směrem na státní hranici.

PS-B-L-03 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi, střílnovou nástavbou a levotočivou dispozicí. Objekt je v poměrně dobrém stavu. Je orientovaný směrem na státní hranici (viz obr. 15, 16 a 17).

PS-B-P-04 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi, střílnovou nástavbou a pravotočivou dispozicí (viz obr. 18). Jako jeden z mála objektů má dochovaný i ocelový zatažitelný kryt střílny (viz obr. 19). Objekt je v poměrně dobrém stavu, avšak v tomto případě je objekt důkazem, že v oblasti se někdo o bunkry zajímá, jelikož při první návštěvě oblasti měl bunkr zasypaný vchod, při další návštěvě však byl již vchod čerstvě odkryt a i s krytem střílny bylo manipulováno. Je orientovaný směrem na silnici Tachov-Barnov.

PS-B-L-05 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi a levotočivou dispozicí (viz obr. 20). Stav okolo střílny (viz obr. 22), poukazuje na pravděpodobné umístění lafety pro kulomet. Objekt je v poměrně dobrém stavu, ale z oblasti okolo a obzvláště nad střílnou je patrné, že se postupně odplavuje zevní obal a to tak, že již jsou vidět „kobyly hlavy“ (viz obr. 21). Bunkr je

orientovaný šikmo směrem ke státní hranici a bodu kde ji protíná silnice Tachov-Barnov.

PS-B-L-06 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi a levotočivou dispozicí. Je umístěn v mírné stráni (viz obr. 23 a 24), velmi nenápadný a sleduje údolí Sklářského potoka. Je v poměrně dobrém stavu.

PS-Z-01 : Jedná se o zákopový systém analogický ke schématu „Postavení pěšího družstva v normálních podmínkách“ (Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 70) z roku 1954 (viz obr. 12, 25 a 26). V tomto případě je to zjednodušená varianta, která neobsahuje všechny prvky uvedené ve schématu. Je to varianta upravená pro místní podmínky, je na kraji lesa předsazená před výše zmíněné bunkry a její součástí jsou minimálně tři střelecká stanoviště. Stav je hodně zerodovaný a ne všech částech je stejně viditelný, dá se počítat s faktem, že v budoucnosti z něj zbude jenom lehce viditelný příkop.

PS-VZ-01 : Jedná se o zábranu proti průchodu pod signální stěnou (a cestou) tokem jednoho z přítoků Studeneckého potoka. Je složena ze dvou mříží (na každém konci jedna, viz obr. 27, 28, 29 a 30) a tunel z prefabrikovaných železobetonových částí. Mříž směrem ke státní hranici je masivní a jednoduše zakrývá vstup do tunelu. Mříž, která je situovaná směrem do vnitrozemí je mnohem komplexnější, má kolmou i vodorovnou část a ve spodní části je doplněná o železný plát, který zabraňoval tomu aby se působením vody mříž podemlela čímž by byl umožněn průlez do tunelu. Stav vodní zábrany je excelentní a dodnes je plně funkční.

PS-VZ-02 : Jedná se o zábranu proti průchodu pod signální stěnou (a cestou). Je složen z mříže doplněné o výplet z ostnatého drátu, která kryje vstup do betonové roury (viz obr. 31). Je potřeba zmínit, že se nejedná o zábranu přímo na toku Sklářského potoka, ale o zábranu na jednom z jeho malých přítoků. Nalézá se hned vedle mostku přes Sklářský potok, dá se předpokládat, že i u mostku byla přítomna nějaká

zábrana, ale vzhledem k tomu, že byl zrekonstruován po roce 2000, tak se již nezachovala.

PS-N-01 až 05 : Jedná se o pět různě velkých a tvarovaných zahluobených objektů. Většina (až na objekt 04, který je podlouhle oválný) z nich má zhruba obdélníkový tvar a hloubku do 2m. Jejich účel je zatím nejasný, oproti okopům pro těžší techniku (tak jak byly nalezeny jinde, viz dál) zde schází nájezd (jedna strana, která je otevřenější s mírným sklonem pro vjezd techniky) a stěny jsou na všech stranách stejně strmé. Je možné, že byly součástí nějakých dřevěných staveb, avšak ty se do dnešní doby nezachovaly a podrobnější zjištění se bez dalšího, aspoň málo destruktivního způsobu výzkumu, učinit nedají. Souvislost s dalšími výše zmíněnými prvky je nasnadě, už jen kvůli vzájemné blízkosti.

PS-EZOH : Linie zde převážně probíhala otevřenou krajinou a až na úsek, který je na pravém styku a prochází lesem a tudíž je dnes rozpoznatelný jako průsek (viz obr. 32, 33 a 34), je velmi nejasná a těžko rozpoznatelná. Dle průběhu PS se na lidarových snímcích podařilo identifikovat pravděpodobný průběh linie a v jednom místě tomuto průběhu odpovídaly i sněhové příznaky (viz obr. 35). Oproti jiným úsekům EZOH, zde nebyly nalezeny elektrické izolátory či ostnatý drát, které by fungovaly jako potvrzující indikátory. V tomto úseku se dá předpokládat, že všechny pozůstatky po této linii, které ještě zbyly, brzy zaniknou.

PS-U60 : Zatímco linie EZOH byla situována mezi zaniklou obcí Pavlův Studenec a státní hranicí u linie U60 došlo k posunu do vnitrozemí a celá bývalá obec včetně objektu roty PS v bývalé škole skončila v prostoru za signální stěnou, tedy mezi U60 a státní hranicí. To ostatně byl i jeden z důvodů proč byl nakonec vybudován nový areál PS ještě více ve vnitrozemí. Linie je v terénu celkem jasně vidět (viz obr. 32, 33 a 34), v části severně od silnice č. 199 je plně viditelná ve formě lesního průseku doplněného o lesní cestu. V části jižně od silnice č. 199 se také zprvu jedná o lesní průsek, pak přechází ve viditelný pás, který kopíruje kraj

lesa. Poté se stáčí jihovýchodním směrem kde kopíruje strouhu jež obchází a v jednom místě i protíná silně podmáčenou oblast nazývanou „V bažinách“. Pak je linie znatelná opět jako lesní průsek a v konečné fázi kopíruje kraj lesa aby na samotném konci u levého styku byla již prakticky nepatrná. Žádné fyzické památky u této linie nebyly nalezeny.

PS-U70/80 : Tato linie je v terénu nejlépe vidět, je to způsobeno i tím, že v celém tomto úseku s ní vede paralelně asfaltová signální cesta (viz obr. 32, 33, 34, 37 a 38). V terénu se projevuje jako plochý pruh vedle signální cesty, který je místy zarostlý mladými dřevinami a místy je holý. Vzhledem k tomu, že se jedná o dlouhé přímky, působí tato linie v krajině velmi cize a prakticky si jí nelze nevšimnout.

5.3.3 Stoupa

Úsek patřil 2. rotě 1. praporu 9. brigády Pohraniční stráže Stoupa (Domažlická brigáda). Nejprve byla rota situována v zaniklé obci Stoupa (něm. *Alt Pocher*), později se přesunula do nově vybudovaného areálu poblíž Staré Knížecí Huti (něm. *Altfürstehütte*), ten je v současnosti v soukromých rukou⁵⁷. V úseku se nachází několik zaniklých obcí kromě již zmíněné Stoupy (29 usedlostí⁵⁸), se jedná o Zahájí (něm. *Waldheim*⁵⁹), Jedlina (něm. *Neu Losimthal*⁶⁰) a další. V poslední jmenované dokonce jednu dobu sídlila rota Pohraniční stráže (spadala pod 12. brigádu Pohraniční stráže Planá) a to u silnice Zahájí-Rozvadov v budově po bývalém zdravotnickém zařízení (bývalá Grüntnerova nemocnice). Vznik roty se datuje k 2. září 1948, kdy zde začala sídlit 2. pohraniční četa Sboru národní bezpečnosti (4. pohraniční rota SNB - útvar 7186, Přimda). Dnem 1. ledna 1951 byla zaujata tzv. „nová sestava“ 12. brigáda PS Planá a rota dostala číslo 16. Zánik roty (a zároveň i zbytku obce) se

⁵⁷ <http://www.vojensko.cz/2-rps-stoupa>

⁵⁸ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2767>

⁵⁹ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2735>

⁶⁰ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2731>

datuje do roku 1974, ale doba opuštění byla pravděpodobně v polovině 60. let 20. století⁶¹.

V tomto úseku byl nalezen menší počet obranných prvků a několik linií jak EZOH tak i signálních stěn. Mezi nalezené obranné prvky patří zákop s minimálně jedním střeleckým stanovištěm, který je situován v západní části zaniklé obce Jedlina, dále do destrukce domu dovedně zakomponovaná prefabrikovaná železobetonová pevnůstka typu KŽ-1 tamtéž, jedna prefabrikovaná pozorovatelná PŽ-1 východně nad zaniklou obcí Jedlina, pozůstatky po hlásce PVO na kopci Kňourek a množství různých okopů.

S-B-P-01 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi a pravotočivou dispozicí. Bunkr je dovedně zasazen do destrukce domu (viz obr. 39 a 40) a působí nenápadně jako jeho nedílná součást. Bunkr je v dobrém stavu, ale narušený zevní obal a čerstvě odkopaný vstup (viz obr. 41) svědčí o tom, že se stal terčem určité aktivity, zda pouze nadšenců a zájemců o historii, lze však těžko posoudit. Je orientovaný společně s destrukcí domu a výhled směřuje k silnici směrem na Zahájí.

S-B-02 : Jedná se o pozorovatelnou PŽ-2 s šachtovým vstupem a s typickým průzorem (viz obr. 42) v panelové stěně. Částečně odkrytý vrch ukazuje, jak je chodbička (hlavní místnost) sestavena z prefabrikovaných dílců různé světlé výšky. Oproti jiným variantám, tato neobdržela střílnovou nástavbu. Pozorovatelná je situovaná ve svahu východně od bývalé obce Jedlina. Je zakomponovaná do terénu a nebýt toho, že se částečně odplavila zemina z okolí průzoru (viz obr. 43), byla by prakticky neviditelná. Je orientovaná směrem na západ a kontroluje tak prostor bývalé Jedliny, prostor mezi Jedlinou a státní hranicí i silnici směrem na Zahájí. Pozorovatelně schází betonový kryt šachtového vstupu a je jen částečně zakryt kulatinami, protitlakové dveře jsou ve velmi špatném stavu, vstupová šachta je v současnosti využita jako sklad mrtvých jehňat

---

61 <http://www.vojensko.cz/jedlina>

(duben 2015, viz obr. 44), zda je to nové pravidlo nebo anomálie nám v budoucnu ukáže chování chovatele.

S-Z-01 : Jedná se o zákop s minimálně jedním střeleckým stanovištěm. Je situovaný na západním kraji lesíka jenž se nyní rozprostírá v místech zaniklé obce Jedlina (viz obr. 46). V terénu je dobře viditelný a je dlouhý přibližně 20 metrů a s maximální hloubkou 1 metru.

S-O-01 až 03 : Jedná se o malé okrouhlé okopy pro jednu osobu. Jsou situovány na hraně stráně nad silnicí směrem na Starou Knížecí Huť (viz obr. 45). Jejich přítomnost je možné dávat do souvislosti s PVO hláskou na vrchu Kňourek, který je hned vedle, a to z toho důvodu, že jsou směřovány směrem do vnitrozemí, respektive kontrolují prostor silnice směrem do vnitrozemí. V terénu jsou zřetelné i když už jen jako mělké zahloubené objekty.

S-O-04 : Jedná se o malý okrouhlý okop pro jednu osobu. Je velmi dobře krytý v terénu. Proximita k S-B-P-01 (viz obr. 45 a 46) může naznačovat, že se jednalo o doplňkové pozorovací stanoviště (zakomponování bunkru do destrukce domu zároveň i předurčilo možnosti rozhledu, tudíž tento okop mohl pokrývat jinak slepé místo u státní hranice).

S-O-05 : Jedná se o větší okop pro těžší techniku. Je orientován přibližně západně směrem na Jedlinu. Má z jedné strany mírný nájezd a vykopaná zemina je navršena v podobě menšího valu ve směru orientace (viz obr. 45 a 47).

S-O-06 : Jedná se o podélný okop, dalo by se říci i menší zákop pro několik osob. V terénu zřetelný s hloubkou do 0,75 m.

S-O-07 : Jedná se o malý okrouhlý okop pro jednu osobu. V terénu zřetelný jako mělký zahloubený objekt.

S-O-08 : Jedná se o malý okrouhlý okop pro jednu osobu. V terénu zřetelný jako mělký zahloubený objekt. Mohlo jít o kryté pozorovací stanoviště.

S-BZ-01 : Jedná se o čtyři železobetonové bloky jež sloužily k ukotvení pozorovací hlásky (PH-158 Kňourek). Nachází se zde i základová betonová deska hlásky.

S-BZ-02 až 03 : Jedná se o menší betonové základy, avšak bez možnosti určení původního účelu. Možná souvislost s okopy S-O-06 a 07.

S-OD-01 : Jedná se o tři klubka ostnatého drátu doplněná o množství dřevěných kůlů, zbylých po demontáži U70/U80 v 90. letech 20. století.

S-OD-02 : Jedná se o dvě zarostlá klubka ostnatého drátu, která jsou v lese poblíž linie U60 nad údolím Zahájského potoka.

S-EZOH : Na levém styku je linie velmi dobře viditelná na lidarových snímcích (viz obr. 48), v terénu je zřetelná jako polní cesta. V části u zaniklé obce Jedlina je linie lemována sekundárně použitými sloupy z původního EZOHu. V lese poblíž lokality „Na překopané“ nad zaniklou obcí Zahájí je linie viditelná jako mladými dřevinami zarůstající průsek. Zde byla linie i potvrzena několika elektrickými izolátory.

S-U60 : Na levém styku je linie patrná jako lesní průsek dolněný o užívanou lesní cestu. Po skončení lesa je linie ve formě polní cesty a je tak viditelná jak nad obcí Jedlina tak i kolem hřbitova pod vrchem Kňourek až k lesu u zaniklé obce Zahájí (viz obr. 48, 49 a 50). Tam je linie opět ve formě lesního průseku s lesní cestou, zde byl nalezen i indikátor ve formě zarostlého klubka ostnatého drátu, který zde byl patrně zanechán při demontáži linie.

S-U70/U80 : Jedná se o velmi viditelnou linii (viz obr. 49 a 50), která byla identifikována jak na lidarových (viz obr. 48) snímcích tak i především na historické letecké fotografii z roku 1990 (viz obr. 51 a 52) v tomto

úseku v celé své délce. Částečně je tato bývalá linie využívána jako značená trasa Klubu českých turistů (červená) a v různých úsecích byla potvrzena i indikátory ve formě kúlů a klubek ostnatého drátu zbylých po demontáži linie.

5.3.4 Hraničky

Úsek patřil 3. rotě 1. praporu 9. brigády Pohraniční stráže Hraničky (Domažlická brigáda). Nejprve (to ještě pod Plánskou brigádou) sídlila v opuštěné (vysídlené) osadě Hraničky⁶² (něm. *Reichenthal*), v 80. letech se přestěhovala do nově vybudovaného areálu, který stojí spíše poblíž vesnice Nové Domky⁶³ (něm. *Neuhäusel*), dnes už je využívána k jiným účelům (Výchovný ústav pro mladistvé)⁶⁴. Kousek nad Hraničkami směrem na Jedlinu stávala střelnice PS (Chmelarčík 2015), z níž je dnes zachovalá pouze zdevastovaná budova (viz obr. 55). Střelnice a její původní rozsah je jasně viditelná na historickém leteckém snímku z roku 1987 (viz obr. 53).

H-B-01 : Ve skutečnosti se nejedná o bunkr, ale o sklep zbořeného domu (viz obr. 56), který byl druhotně využíván Pohraniční stráží, jak to dokládá stůl a zbytky zeleného spojařského drátu (viz obr. 57 a 58). Ke vchodu do sklepa vede spojovací zákop k zákopové soustavě (H-Z-01).

H-B-02 až 03 : Jedná se o dva nedokončené bunkry z nichž je zde přítomno pouze několik prefabrikovaných dílů (viz obr. 59). Oba jsou zakomponovány do zákopové soustavy (H-Z-01). Je možné, že tyto prefabrikované díly mohly být kostrou pro nějaký méně permanentní objekt, avšak bez dalšího výzkumu to není možné určit.

H-Z-01 : Jedná se o velmi rozsáhlou zákopovou sestavu s několika střeleckými stanovišti a dvěma nedokončenými bunkry (H-B-02 a 03).

---

62 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1438831>

63 <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1438821>

64 <http://www.vojensko.cz/3-rps-hranicky>

Dále je zde sekundárně užívaný sklep zbořeného domu od něž vede s hlavní soustavě spojovací zákop. Soustava je položena v zarostlém porostu nad zaniklou obcí Hraničky a ze svojí pozice kontroluje podstatnou část údolí jednoho z přítoků Hraničního potoka. Soustava je dobře viditelná jak v terénu tak i na lidarových snímcích (viz obr. 60 a 61). Zákopy jsou dobře zachovalé s hloubkou do 1,5 metru.

H-Z-02 : Jedná se o podélně zahloubený objekt (viz obr. 62), který se nachází prakticky na linii EZOH. Jeho smysl je zatím neznámý.

H-SD-01 : Jedná se o zelený spojařský drát. V tomto případě jsou jeho zbytky na dvou stromech, tak jak byl veden nad silnicí spojující Jedlinu s Hraničkami. Vzhledem k povaze nálezu jej nelze blíže datovat.

H-SD-02 : Jedná se o zelený spojařský drát. Nachází se poblíž linie EZOH a tudíž jej můžeme celkem bezpečně datovat do 50. či počátku 60. let 20. století.

H-SD-03 : Jedná se o zelený spojařský drát. Nachází se poblíž linie U60 v oblasti nad Hraničskými rybníky.

H-EL-01 až 26: Jedná se o keramické elektrické izolátory různých typů (např. H-EL-11 je hnědý, viz obr. 63), jejichž použití je doloženo na EZOH. U většiny se zachoval i špičatý hák, kterým byly zatlučeny do dřevěného sloupu. Většina izolátorů se našla přímo na linii EZOH a sloužila jako indikátor linie. Výjimku tvoří H-EL-26, který byl nalezen poblíž levého styku v oblasti mezi EZOH a U60.

H-BZ-01 : Jedná se o betonový sloupek. Stejný jaký byl doložen v některých úsecích signálních stěn. Vzhledem k tomu, že byl nalezen poblíž identifikované linie U60, dá se předpokládat přímá souvislost.

H-EZOH : Od levého styku probíhá tato linie podél signální cesty (viz obr. 54), v oblasti jednoho přítoku Hraničního potoka je průběh nejasný a linie je pak zase zřetelná v lese ve formě průseku. Zajímavé je, že tento průsek a v této oblasti i linie EZOH není vůbec vidět na lidar,

přestože v terénu je vidět mimořádně dobře a část je dokonce jako průsek vyznačená i na mapě. Na lidarů v této oblasti není naznačena jakákoli pravidelná nerovnost či liniový útvar (viz obr. 64, 65 a 66). V této části linie prochází lesem a přes velké převýšení dosáhne vrcholu kopce poblíž pomníčku Panně Marii (viz obr. 67), kde se stáčí doprava a vede podél signální cesty, načež na pravém styku zvolna klesá směrem k zaniklé obci Jedlina. Celá linie je potvrzována mnoha indikátory, zejména keramickými elektrickými izolátory a ostnatými dráty. Ty mnohdy dokládají, že zbytky linie tam stály i množství času po zneaktivnění, jelikož mnohdy jsou zarostlé v různých výškách do kmenů stromů (viz obr. 68 a 69). Kromě toho bylo v oblasti nalezeno několik rolí pletiva, které mohlo být použito pro odrazovou stěnu, také spodní část původního kůlu (viz obr. 70), kousky eternitu a zbytky plechu.

H-U60 : Na levém styku linie začíná poblíž velkého areálu PS poblíž Rozvadova (ve starších mapách dezinformačně označeno jako JZD) a formou průseku s lesní cestou pokračuje směrem k Jezevčímu vrchu, před nímž uhýbá směrem k Hamerskému vrchu, poté se stáčí do údolí (kde jsou Hraničské rybníky), po hrázi Horního hraničského rybníku vede kolem destrukce sklárny a vzhůru strání k pravému styku (viz obr. 54). V celém úseku je viditelná jako větší či menší průsek s lesní cestou. Poblíž levého styku byl nalezen betonový sloupek, jež mohl být použit jako součást signální stěny. V části poblíž pravého styku byly nalezeny celé dřevěné sloupy se stále zachovalým ostnatým drátem (viz obr. 71) a několik kusů zeleného spojařského drátu (např. H-SD-03).

H-U70/U80 : Díky historickému leteckému snímku a mapám Pohraniční stráže byla tato linie snadno identifikována jak na lidarovém snímku tak i v terénu. Na historickém leteckém snímku (z roku 1987) je linie jasně viditelná jako světlý široký pruh, který se táhne severojižním směrem a mění směr v poměrně ostrých úhlech (viz obr. 54). V terénu je viditelná jako jasný pruh či průsek, místy zarostlý mladými dřevinami, ve většině úseku ji doprovází signální cesta.

5.3.5 Pleš

Úsek patřil 7. rotě 2. praporu 9. brigády Pohraniční stráže Pleš (Domažlická brigáda). Nejprve rota sídlila v hotelu Flor v zaniklé obci Pleš (něm. *Plöb*⁶⁵), v 70. letech 20. století se rota přesunula do areálu v zaniklé obci Václav (*Wenzelsdorf*⁶⁶). V tomto úseku se podařilo lokalizovat dvě linie, EZOH a pozdní Signální stěnu. Dále několik větších okopů pro motorizovanou techniku a u hřbitova nad původní obcí i jeden KŽ-1 a přímo uprostřed hřbitova i jeden KŽ-4.

PL-B-P-01 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-1 s šachtovým vstupem, protitlakovými dveřmi, se střílnovou nástavbou a pravotočivou dispozicí. Bunkr je zasazen do kamenitého svahu hned vedle Plešského hřbitova (viz obr. 72). I přes současné úpravy, které objekt velmi zvýraznily, působí velmi nenápadně a splývá s terénem. Ze své pozice tento objekt kontroloval velký otevřený úsek mezi Pleší a lesem. Bunkr je ve velmi dobrém stavu a někdo se o něj tak trochu nešťastně stará (dochází zde k vlastním kreativním úpravám kamenů okolo střílny, apod.).

PL-B-02 : Jedná se o prefabrikovaný železobetonový bunkr KŽ-4. Ten sloužil jako pohotovostní úkryt pro obsluhu bezzákluzového kanonu nebo družstvo tarasnic (viz obr. 09). Ve své funkční podobě byl doplněn o polní okopy a spojovací zákopy pro zbraně a jejich obsluhu (Dubánek – Lakosil – Minařík 2008, 111 - 112). Objekt má šachtový vstup, protitlakové dveře a dlouhou chodbu, která sloužila jako úkryt (viz obr. 73, 74 a 75). Šachtový vstup v době aktivace zároveň sloužil i jako pozorovací stanoviště velitele. Objekt je situován uprostřed Plešského hřbitova a je v dobrém stavu.

PL-O-01 : Jedná se o velký okop poblíž silnice (viz obr. 76). Jeho rozměry nasvědčují, že sloužil jako okop pro těžší techniku a to buď pro

⁶⁵ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2887>

⁶⁶ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2931>

nákladní automobil nebo obrněný transportér. Ze silnice vede pozvolný nájezd a vykopaná zemina byla použita pro vytvoření valu okolo okopu. Okop je situovaný paralelně se státní hranicí, což značí (společně s tím, že je od státní hranice přes kopec), že nešlo o bojové postavení, ale o úkrytové.

PL-O-02 : Jedná se o větší okop, avšak ve srovnání s PL-O-01 je poněkud menší a ani okolní val není tak velký (viz obr. 77). Podle rozměrů se dá usuzovat, že to by to mohl být okop pro automobil GAZ/UAZ. Ze strany od silnice má pozvolný nájezd. Je taktéž orientovaný paralelně ke státní hranici a tudíž jeho funkce nebyla bojová.

PL-O-03 : Jedná se o mělčí podlouhlý okop s nájezdy ze dvou stran a jeho součástí není žádný val. Je orientovaný paralelně se silnicí, což by mohlo naznačovat, že šlo o to aby technika příliš nevyčnívala nad terén.

PL-BZ-01 : Jedná se o betonovou základní desku, jejíž účel je zatím neznámý. Je obdélníkového tvaru a je situována u silnice východně od zaniklé obce Pleš.

PL-VZ-01 : Na levém styku na jednom z přítoků Radbuzy je situována vodní zábrana. Jedná se o železobetonový objekt (viz obr. 78), který měl zabránit průchodu pod signální stěnou korytem potoka. Původně byl snad vybaven mříží, která tam již není. Objekt je podemlet a částečně odsunut ze své původní pozice, to mimo jiné způsobilo, že potok nyní teče po obou stranách signální cesty a vytvořil si nové koryto na bývalém pásu linie U70/80 (viz obr. 79).

PL-EZOH : Linie je v terénu poměrně dobře viditelná a to jak ve volné krajině v bezprostředním okolí zaniklé obce Pleš tak i v lesním porostu v oblasti pravého i levého styku (viz obr. 80, 81 a 82). V podmáčeném terénu v okolí zaniklé obce se z větší části linie stal potok, který využil úpravu terénu pro své koryto. V jedné části kde byl kdysi průchod přes EZOH se zachovalo i torzo brány (viz obr. 83). Při severním

okraji obce je řada druhotně použitých kůlů, často ještě i s elektrickými izolátory případně pouze s háky kde izolátory původně byly (viz obr. 84). V lesním porostu směrem k pravému styku je linie viditelná jako lesní průsek. Směrem k levému styku kopíruje linie potok a je taktéž formou lesního průseku, avšak skoro na místě styku je linie nejasná stěží identifikovatelná.

PL-U60 : Vzhledem k tomu, že pro tento úsek nebyly k dispozici lidarové snímky ani mapa PS s vyznačenou U60, bylo možné v tomto úseku identifikovat pouze část této linie. Jedná se o část, která je dobře viditelná na ortofotu (viz obr. 81) jako lesní průsek táhnoucí se od Železné huti na severu až po kraj lesa severovýchodně od Pleši. V jiných částech úseku se tuto linii nepodařilo zachytit.

PL-U70/U80 : Tato linie je v tomto úseku dobře viditelná jako pás pomalu zarůstající mladými dřevinami kopírující signální cestu (viz obr. 85). Linie přibližně odpovídá mapě PS i když jsou tam orpoti skutečnosti určité rozdíly (viz obr. 87). V úseku na levém styku je pás rozplaven v koryto potoka (viz výše).

5.3.6 Linie EZOH a SiS a další relikty

Na lidarových snímcích bylo vytipováno několik linií, které mohly patřit pozůstatkům po drátěných zátarasech a to buď elektrickému drátěnému zátarasu (EDZ či EZOH) nebo pozdějším signálním stěnám (SiS – U-60, U-70, U-80). Při ověřování a určování reliktní v terénu byl pozitivně identifikován elektrický drátěný zátaras i linie, které patřily již pozdější signální stěně. U signálních stěn se v současnosti dá určit typ jen velmi pravděpodobně a to buď za pomoci map PS, případně vzdáleností od státní hranice a dalších reliktní.

Potvrzení pro linii EZOH většinou bylo dosaženo jak umístěním linie (poměrně blízko státní hranice), tak nalezením určitých indikátorů, které jsou pro tuto linii typické (např. keramické elektrické izolátory). Přítomnost signálních stěn, byla většinou potvrzena nálezem typického průseku a

občasnými nálezy hromad sloupů a kotoučů smotaného ostnatého drátu, který byl na místě ponechán při demontáži signálních stěn. Dle J. Chmelarčíka (Chmelarčík 2013) byla často starší stěna ponechána v terénu i potom co byla postavena stěna novější (aby byla v terénu další překážka pro případného „narušitele“), přestože dle plánů měla být starší stěna rozebrána, to se týkalo i pozůstatků po elektrickém drátěném zátarasu / elektrickém zařízení ochrany hranic EDZ – EZOH.

Z ostatních částí drátěných zátarasů a signálních stěn se našlo velmi málo, v některých případech vůbec nic.

Co se týče nástražných osvěcovadel, bylo nalezeno několik vypálených světlic, avšak nedalo se z nálezů určit zdali patřily k nástražným osvěcovadlům či zda byly vypáleny jiným způsobem.

Kontrolní orný pás v celém sledovaném koridoru již neexistuje, jelikož bez pravidelné údržby sám rychle zmizí pod náporom nové vegetace. Jsem však přesvědčen, že by ho bylo možné identifikovat při omezeném destruktivním výzkumu na linii již předem pozitivně identifikované jako jedné z linií drátěných zátarasů nebo signálních stěn. Vzhledem ke způsobu práce s kontrolním orným pásem se dá předpokládat, že by se materiálně lišil od vrstev ve svém okolí. Jak již bylo zmíněno, kontrolní orný pás byl zbavován všech větších kamenů, kořenů, pařezů a podobného materiálu a tak na místě zůstával poměrně jemný materiál. Ten byl ostatně i dodáván na místa kde bylo po deštích či zimě nutné, kvůli ztrátě materiálu, kontrolní orný pás dosypat.

Co se týče zabezpečení hranic proti přejezdu vozidel, nebyly ve sledovaném koridoru nalezeny žádné pozůstatky po těchto zařízeních ať už šlo o železobetonové jehlany či ocelové rozsocháče, apod.

Co se týče lesních průseků, které byly vytvářeny pro jednotlivé linie souborných opatření pro ochranu československé státní hranice, tak těch bylo nalezeno větší množství, ale bylo nutné odlišit průseky vytvářené z jiných důvodů než pro výstavbu drátěných zátarasů či signálních stěn.

Jelikož některé průseky byly vytvořeny z důvodů eketrifikace oblasti (pro vedení drátů elektrického napětí) či z různých transportních a komunikačních důvodů. Některé z pozitivně identifikovaných průseků jsou v současnosti používány jako lesní cesty (někdy dokonce i jako značené turistické stezky) jiné vedou novější dráty elektrického napětí a jiné pomalu zarůstají vegetací.

Zaminování (elektrického) drátěného zátarasu způsobilo ve své době spoustu problémů (viz výše). Musím s jistým ulehčením říci, že ve zkoumaném koridoru nebyly žádné relikty těchto zařízení nalezeny, ani relikty nadzemních min ani relikty těch nášlapných.

Z dalších nálezů, které se uskutečnily v oblasti patří spojovací (komunikační) dvojlinka v obalu zelené barvy, která umožňovala kontakt mezi různými stanovišti Pohraniční stráže, včetně skrytých hlídek. Jednalo se o standardní spojovací zařízení používané československou (lidovou) armádou, Pohraniční stráží, policií (Sbor národní bezpečnosti - SNB) i Lidovými milicemi. Také jak již bylo zmíněno výše, bylo v oblasti nalezeno množství porcelánových izolátorů přičemž u některých (bylo nalezeno několik různých typů) je možné pochybovat o jejich použití v elektrickém drátěném zátarase (například byl nalezen trochu jinde než byla určená linie, byl jiného tvaru, barvy nebo velikosti). Dále došlo na mnoha místech k nálezům vystřelených nábojnic ráže 7,62mm (Nábojnice ráže 7,62mm se liší ve velikosti podle zbraně, která je používá, např. samopal vz. 58 používá střelivo 7,62x39mm, přičemž 39mm je výška nábojnice. Další ráže jsou například 7,62x54Rmm nebo 7,62x51mm), zde se jedná o standardní puškový náboj používaný v puškách Pohraniční stráže i v samopalu vz. 58. Nejčastějším nálezem ve zkoumané oblasti jsou zbytky ostnatého drátu. U starších linií jde o menší zrezivělé kousky, či fragmenty zarostlé do kůry stromů, ojediněle stojící/spadlé sloupy se zbytky ostnatého drátu, u těch novějších se jedná o celé smotané kotouče tohoto drátu. V některých případech bylo zjištěno sekundární využívání sloupů a ostnatého drátu z „železné opony“ u ohradníků pastvin pro zvířata.

5.3.7 Objekty PVO

5.3.7.1 Kňourek

Kňourek je 726,3 m.n.m. vysoký kopec, který se nachází severně od zaniklé obce Jedlina (něm. *Neu Losimthal*), kousek nad bývalým hřbitovem (což je jediný kompletní pozůstatek po vsi s více než 500 obyvateli). Na inkriminovaném kopci stála pozorovací hláska PH 158 - Kňourek, byla součástí 55. radiotechnického praporu Kříženec (VÚ 3633). V dnešní době je na vrcholu kopce jenom pár pozůstatků po pozorovací hlásce a to základová deska věže a zbytky rohových stojin. V roce 1973 tam stála dřevěná cca 5 m věž, která byla roce 1975 nahrazena ocelovou konstrukcí⁶⁷. Na východním svahu kopce v lese nad silnicí se podařilo identifikovat několik okopů, které snad mohly být základem pro případnou kruhovou obranu.

5.3.7.2 Svatá Anna

Poutní kostel Svaté Anny je jen tak tak dosud stojící kostel kousek od zaniklé obce Pořejov (něm. *Purschau*), pod kterou i původně spadal. „Někteří "historikové" uvádějí, že šlo o zařízení PS, ale já vím, že šlo o hlásku PVOS.“ (Chmelarčík 2013). V okolí kostela mělo být několik dřevěných domů, které sloužily posádce. V dnešní době je kostel bez střechy a v areálu okolo něj nejsou žádné relikty budov patrné (ostatně, jedná se o polorozpadlý hřbitov). Jako hláska měla být využívána věž kostela.

---

⁶⁷ <http://www.vojensko.cz/ph-158-knourek>

5.3.8 Ostatní

5.3.8.1 Havran

Havran (něm. *Grosse Rabenberg*) je nejvyšší vrchol (894 m.n.m.) střední části Českého lesa - dodnes zde stojí torzo bývalého stanoviště rádiového a radiotechnického průzkumu a hlásky PVOS. Toto zařízení patřilo mezi objekty elektronické války a bylo opuštěno až roku 1992. Věž byla zrekonstruována a předělána na rozhlednu a kolaudace proběhla v lednu 2014⁶⁸.

6 ZÁVĚR

6.1 Shrnutí

Zkoumaná oblast je podobně jako další části bývalého zakázaného a hraničního pásma značně specifická. Po narušení sídelní struktury a demolici podstatné části domů zde stojících došlo i k narušení a transformaci ekonomické a hospodářské struktury dané oblasti. Zvláštností je, že se v současnosti stále objevují názory, že tento umělý zásah v takové rozsáhlé oblasti, který byl doprovázen vznikem zakázané zóny široké až 10 kilometrů po celém jednom dlouhém úseku československé státní hranice, byl v pořádku a dokonce se objevuje lítost nad tím, že už tento stav nepřetrvává. Celé toto území se ze zmiňovaného zásahu ještě nevzpamatovalo a s jistotou se dá říci, že návrat k předchozímu stavu je nemožný. V současnosti se nabízí mnoho možností, s tím, že dle mého názoru, by byla nejlepší forma co nejmenších zásahů a to nejen z pohledu ochrany přírody. A to z velmi prostého důvodu, po odsunu lidského faktoru dostala flóra a fauna a proto se z dnešního pohledu jedná o unikátní zónu, kde lidská přítomnost není tak samozřejmá jako ve zbytku našeho státu.

V rámci zkoumání vybrané oblasti se část výzkumu v podobě této diplomové práce zaměřila na relikty z období Studené války, specificky na

---

68 <http://www.vojensko.cz/stanoviste-havran>

problematiku ochrany a obrany hranic v letech 1948 až 1989. V tomto případě v jasně vymezeném koridoru od zaniklé obce Pavlův Studenec po zaniklou obec Hraničky, v okrese Tachov a v okolí zaniklé obce Pleš v okrese Domažlice, vše v západních Čechách. Při zkoumání bylo použito lidarových snímků, které byly zanalyzovány, porovnány s písemnými prameny (tam kde to bylo možné) a ověřovány osobní prospekci přímo v terénu, následně proběhla i interpretace (dle Neustupný 2007, 21). Z lidarových snímků byly patrné mnohé detaily, které by při běžné rekognoskaci osobně v terénu nemusely být viditelné. Při výzkumu bylo identifikováno množství objektů a linií, z nichž mnohé byly určeny a potvrzeny a u jiných dosud panují pochybnosti. Výzkum v jedné ze svých částí, jako kolaterální výsledek naznačuje i změny a jejich průběh v užívání krajiny a jejich vliv na flóru, faunu i lidské jedince ve vybrané oblasti usídlené.

Množství nalezených prefabrikovaných železobetonových objektů mimo jiné ukázalo, že i přes tabulky a normy pro jejich tvorbu, že existuje velká variabilita. Tato variabilita tudíž ukazuje na individualitu tvůrců, stejně jako jedinečnost jejich výtvorů (Neustupný 2010, 237).

6.2 Závěr

Výzkum ukázal možné způsoby zkoumání novodobých reliktnů v krajině a naznačil potenciál informací, jež je možné z takového výzkumu získat. Výzkum ukázal, že využití lidarů pro zkoumání tohoto typu objektů v krajině je více než příhodné, navíc když se jedná o typ terénu, v oblasti přítomný (hodně lesů, kopců a málo cest). Je to metoda velmi úspěšná obzvláště v kombinaci s mapami Pohraniční stráže. U nich se sice ukázalo, že nejsou úplně nejpřesnější, ale nicméně ukazují přibližný průběh a také tvar linií v terénu. Následně na lidarových snímcích stačí vybrat variantu, která jim nejvíce odpovídá. Při následném ověření v terénu se tato metoda téměř vždycky potvrdila. Ještě o stupeň lepší je varianta, kdy jsou k dispozici historické letecké snímky, zde je však nutné upozornit, že tomto případě to platí pouze pro linie, např. pro vyhledávání okopů a

dalších drobnějších prvků jsou lidarové snímky nevhodnější. Tam kde nebyly k dispozici lidarové snímky a/nebo mapy PS bylo vyhledávání reliktnů velmi ztíženo (viz výše) a v některých případech úplně neúspěšné. Po skončení výzkumu bylo možné zodpovědět na začátku položené otázky.

Na základě čeho lze predikovat výskyt objektů souvisejících s ochranou a obranou státní hranice v daném období? Objekty z tohoto období mají několik společných faktorů. Prakticky všechny mají nějaký vztah ke státní hranici, ať ji přímo či nepřímo kopírují (EZOH, U60, apod.), nebo jsou k ní nějak orientovány (okopy, bunkry, apod.). Dalším faktorem je terén, většina obranných prvků byla nalezena v místech s velmi dobrým přehledem terénu ať už na horizontu, v remízkách nebo na kraji lesa. Tudíž predikovat výskyt objektů lze, vyskytují se totiž jenom v určitém pásu podél státní hranice. Avšak jednou z jejich povah je i fakt, že není jednoduché je nalézt, jelikož např. u obranných prvků je jedním z požadavků, aby nebyly příliš nápadné. U bývalých linií (EZOH, SiS), záleží na mnoha okolnostech, jednou z hlavních je místní prostředí, pokud se jedná o les a průsek je používán jako lesní cesta, linie se v terénu zachová poměrně dobře. Pokud se však jedná o pole, stačí aby bylo několikrát zoráno a linie v daném místě dočista zmizí.

Jsou použité způsoby zkoumání pro tento typ archeologických objektů ideální? Lidarové snímky, historické letecké snímky a mapy Pohraniční stráže jsou pro tento typ výzkumu prakticky nutností. Zatímco historické letecké snímky společně s mapami Pohraniční stráže umožní určit průběh linií, tak po vyznačení do lidarových snímků je poté možné identifikovat další množství objektů, které na leteckých snímcích nejsou vidět, v mapách nejsou vyznačeny a v terénu byly nalezeny pouze náhodnou shodou okolností. Ostatně jak se ukázalo na srovnávací lokalitě v okolí zaniklé obce Pleš, práce bez výše zmíněných prostředků je v konečném důsledku výrazně ztížena až znemožněna. Další věcí je fakt, že je důležité tyto zdroje kombinovat, každý samotný sám o sobě není tak efektivní, ne všechno se zobrazí na lidar, ne všechno je vidět na

leteckých snímcích a mapy nemusejí být vždy přesné. Jedna věc by pomohla tyto metody ještě zefektivnit. Tou je větší spolupráce s bývalými příslušníky Pohraniční stráže. Jejich znalost oblasti je velmi vysoká, mají ji doslova prochozenou a jako zdroj zůstávají prozatím nedostatečně využiti.

Navazují objekty související s ochranou a obranou státní hranice na starší struktury? Toto se potvrdilo u starších reliktnů. Ve starším období roty sídlily v budovách v zaniklých vesnicích a některé destrukce byly druhotně použity např. pro maskování bunkru (objekt v Jedlině). Po přesunutí rot do nově vybudovaných areálů, dále ve vnitrozemí, bylo od těchto způsobů upuštěno a zbytek staveb v dané zóně byl zlikvidován. Jediné co poté navazovalo na starší struktury, bylo využívání komunikační sítě (i když ne celé). Mnoho cest bylo vyasfaltováno a používáno jako signální cesty, často šlo o předchozí tradiční komunikace mezi bývalými sídly. Touto formou se alespoň částečně zachovala stará komunikační síť.

Je vývoj obrany a ochrany hranic regionálně podmíněn či je stejný v celé sledované oblasti? Vývoj je prakticky stejný v celé oblasti, jediné rozdíly lze nalézt v místním využití terénu (kde postavit obranné prvky, apod.). Ve formě nalezených prvků ochrany a obrany státu se nepodařilo najít nějaké významnější rozdíly.

Jaký je vztah objektů obrany a ochrany hranic k hospodářskému zázemí a přírodním podmínkám? Přírodní podmínky měly zásadní vliv na umístění prvků ochrany a obrany státní hranice. Šlo především o využití terénu co nejefektivněji. To znamená aby zdolání překážek bylo co nejtěžší a možnost zadržení případného narušitele co nejlepší. Co se týče vztahu objektů obrany a ochrany hranic k hospodářskému zázemí, tak se nepodařilo najít nějakou zákonitost nebo pravidelnost, která by tento vztah určovala. Staré zázemí bylo ukončeno a nové nebylo budováno se vztahem k těmto prvkům. Jediný vztah o kterém se dá mluvit, je fakt, že v prostoru mezi signální stěnou (nebo EZOH) a státní hranicí bylo třeba

vykonávat určité hospodářské úkony jako žatva, dřevařství, apod. To bylo buď prováděno přímo příslušníky PS, nebo a to ve většině případů civilními zaměstnanci, kteří byli PS monitorováni.

Je umístění objektů obrany a ochrany hranic ovlivněno přítomností sídelních objektů? Nedá se mluvit o jednotném pravidle, nicméně v některých případech to tak je. V zaniklé obci Jedlina je např. umístěn jeden objekt přímo do destrukce sídelního objektu. Umístění prvků bylo ovlivněno pouze v případech, kdy sídelní objekt zůstal využívaný, v těchto případech byly respektovány. Avšak vzhledem k faktu, že většina bývalých sídelních objektů byla v oblasti zlikvidována, nemuselo se při umístění těchto prvků na ně brát zřetel.

Tato práce nastínila možnosti výzkumu archeologického poznání bezpečnostních a obranných prvků komunistického režimu v západních Čechách. Ukázala, které metody jsou k takovému výzkumu obzvláště vhodné a možnosti jak efektivnost takových výzkumů ještě vylepšit.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

7.1 Literatura a prameny

Baar, J. 2006: Na Hranici. Praha, Orego.

Bureš, M. 2013: Odraz Železné opony v datech leteckého laserového skenování na příkladu Novohradských hor. in: Gojda, M. - John, J. a kol. 2013: Archeologie a letecké laserové skenování krajiny, Plzeň, FF ZČU.

Cull, B. 2010: Křídla nad Suezem. Plzeň, Plejáda.

Dubánek, M. – Lakosil, J. – Minařík, P. 2011: Utajená obrana železné opony – československé opevnění 1945 – 1964. Praha, Mladá Fronta.

Gojda, M. – John, J. a kol. 2013: Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Plzeň, FF ZČU.

Fennel, C. 2010: Carved, Inscribed, and Resurgent: Cultural and Natural Terrains as Analytic Challenges. In: Perspectives from Historical Archaeology: Revealing Landscapes. Society fo Historical Archeology 5/2010. 1-12.

Jílek, T. – Jílková, A. 2006: Železná opona – Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1949. Praha, Baset.

Klub českého pohraničí 2004: Kronika ochrany československých státních hranic v letech 1945 – 1990. Divišov, Orego.

Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha, Academia.

Kuna, M. – Tomášek, M. 2004: Povrchový výzkum reliéfních tvarů. In: Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha, Academia.

Kolektiv autorů 2011: Ještě jsme ve válce – Příběhy 20. století. Praha, Post Bellum, Argo, ÚSTR.

Mahdal, M. 2012: Železná opona. IDR.V.

Majerová, M. 1961: Divoký západ. Praha, SNKLHU.

Marek, M. 2007: Akce B. Klub českého pohraničí.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Opitz, R. 2013: An overview of airborne and terrestrial laser scanning in archaeology. In: Opitz R. - Cowley D. (eds), Interpreting Archaeological Topography. 3D Data, Visualisation and Observation. Oxford. Oxbow Books.

Palivodová, E. 2012: Na stráži míru – prezentace Pohraniční stráže na veřejnosti 1948-1956. Sborník Archivu bezpečnostních složek 10/2012.

Pejčoch, I. 2012: Vojáci na železné oponě. Cheb, Svět křídel.

Rak, M. - Funk, L. - Váňa, M. 2012: Vesnice v zajetí železné opony - možnosti archeologického poznání studené války, Antropowebzin 2012/3, 241-251.

Šmidrkal, V. 2009: Armáda a stříbrné plátno. Československý armádní film 1951-1999. Praha, Naše vojsko.

Šustr, P. 2013: Jelenovití na Šumavě. Vimperk, Správa Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava.

Vaněk, P. 2004: K vývoji ženižnětechnického zabezpečení státní hranice v letech 1951–1955. Sborník Archivu bezpečnostních složek 2/2004.

Vaněk, P. 2008: Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951 – 1955. Praha, ÚSTR.

7.2 Osobní zdroje

Chmelarčík Jíří 2013 a 2015 – ústní sdělení

JUDr. Jíří Chmelarčík je bývalým příslušníkem Pohraniční stráže. Narodil se v roce 1949 v Žebrákách v okrese Tachov. Základní vojenskou službu absolvoval u PS 8356 v Plané u Mariánských Lázní. Absolvoval školu důstojníků v záloze a Střední školu politických kádrů v Komorním Hrádku. Od roku 1979 pracoval na X. správě Federálního ministerstva vnitra na 4. odboru 2. oddělení a byl pověřen rozpracováváním ideodiverzních center Radio Svobodná Evropa a Amnesty International. V roce 1981 složil rigorózní zkoušku na VŠ SNB v Praze a obdržel titul JUDr. Od roku 1985 pracoval ve funkci zástupce velitele brigády (5. brigáda Pohraniční stráže Cheb) pro zpravodajskou činnost, kde dosáhl roku 1988 hodnosti podplukovníka. V současnosti je v důchodu. V ABSČR je k dispozici jeho spis č. 2287/49, obsahující informace o jeho služební činnosti.

Osička Viktor 2013 – ústní sdělení

Viktor Osička působil v 80. letech u Pohraniční stráže na Rozvadově a na starosti měl monitorování signální stěny. V současnosti podniká a zároveň se podílí na činnosti Muzea Pohraniční stráže Kóta Rozvadov.

Větrovec Milan 2012 – ústní sdělení

Milan Větrovec absolvoval vojenskou základní službu v 70. letech v Litoměřicích, jeho činností jako radisty bylo odposlouchávání radiového provozu států NATO. V současnosti je v důchodu.

7.3 Webové zdroje

Webové zdroje byly ověřeny 29.07.2015 a všechny byly shledány jako funkční.

<http://abs-cr.cz/>

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1956/7/8/1.png>

<http://dictionary.reference.com/browse/lidar?s=t>

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/12584>

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/12597>

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/37895>

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/title/CZK-No-2-nastrazne-osvetlovadlo/t/102159>

<http://geoportal.gov.cz/>

<http://kontaminace.cenia.cz/>

<http://mapy.cz/>

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/14/newsid_3771000/3771065.stm

<http://pohranicnik.blogspot.cz/2012/06/ezoh-zivotu-nebezpecny-zataras.html>

<http://spacearchaeology.org/?p=20>

<http://ucgis.org/ucgis-fellow/roger-tomlinson>

<http://ustrcr.cz/>

<http://www.abscr.cz/data/pdf/abs/inventar-2358.pdf>

<http://www.actforlibraries.org/the-origins-and-future-of-exoarchaeology/>

<http://www.brookings.edu/about/projects/archive/nucweapons/madm>

<http://www.csfd.cz/film/1429-cerny-vlk/>

<http://www.csfd.cz/film/4990-ztracena-stopa/>

<http://www.csfd.cz/film/71550-30-pripadu-majora-zemana/>

<http://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/cerny-vlk-47112>

<http://www.fci.be/nomenclature.aspx>

http://www.fci.be/uploaded_files/332g01-en.doc

<http://www.gps.gov/systems/gps/>

<http://www.gps.gov/systems/gps/modernization/>

<http://www.klub-pohranici.cz/>

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/lidar>

<http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

<http://www.spma.org.uk/about-the-society/what-we-do/>

<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home>

<http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

<http://www.vojensko.cz/2-rps-stoupa>

<http://www.vojensko.cz/pohranicni-rotty-5-bps>

<http://www.vojensko.cz/pohranicni-rotty-9-bps>

<http://www.vojensko.cz/stary-pochr>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1438821>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1438831>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1439131>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3401>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3410>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2731>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2735>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2767>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2887>

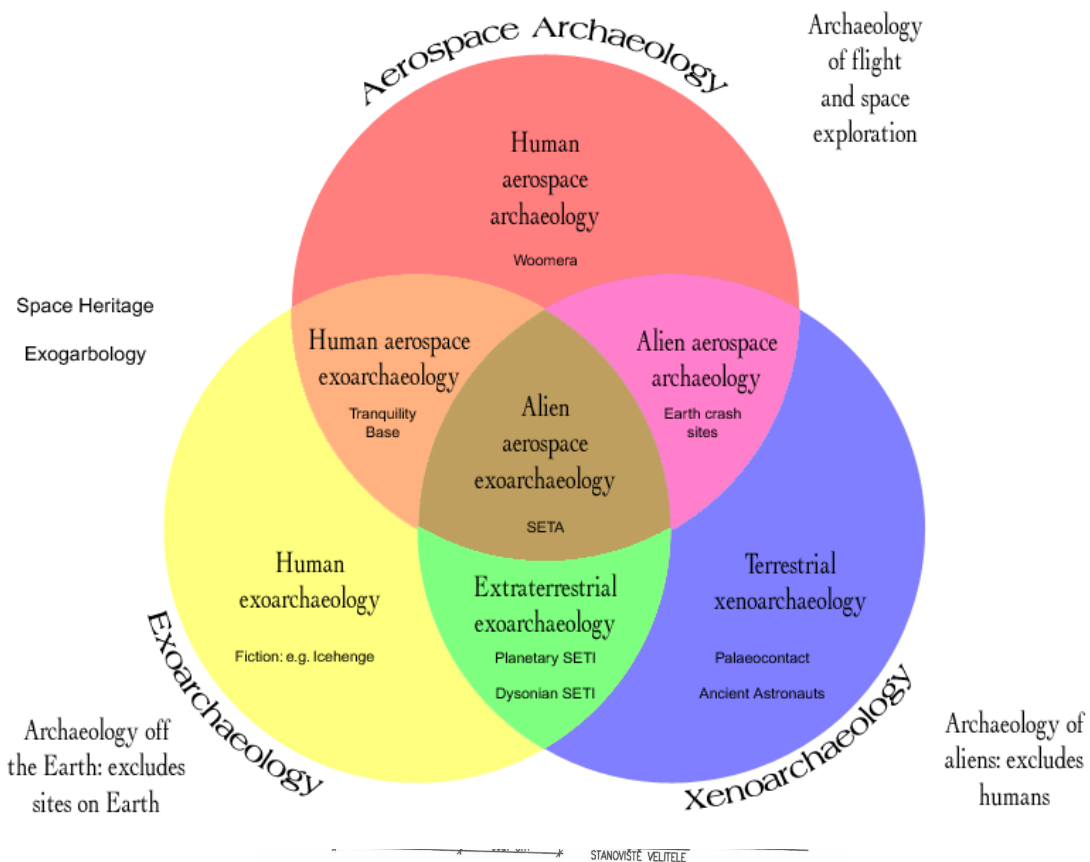
<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2931>

8 RESUMÉ

The aim of this thesis is to explore the possibilities of archaeological research of archaeological remains of the so called „Iron curtain“ in a specified location in western Bohemia in the districts of Tachov and Domažlice to be precise. Using archaeological methods, historical aerial photographs, LiDAR scans of the selected area and other non-destructive methods to locate, identify and map archaeological remains from the selected period 1948 – 1989. The remains can be divided into three sections. One is the remains of systems of technological means of protecting the state border from incursions from both sides, it consisted of various barbed wire fences, with some of them running electricity of 3 000 to 6 000 volts, while others only such a current as to receive a signal when short circuit is made. In some cases mines, dragon teeth and hedgehogs were also used. These means were operated by the Pohraniční stráž (Border Guard). The second type of remains was also operated by the Border Guard, but it constituted of their defence positions in case of a full scale war between the two Cold War blocks. It consisted of trench systems complemented with steel-concrete bunkers in strategic positions. The third type were ČSLA (Czechoslovak people's army) installations, which included trench systems with bunkers (but they were further inland than those mentioned above) and various installations of the anti-aircraft system of Czechoslovakia.

Remains of all three types were found and analyzed to show the changes in the landscape of region caused by the Cold War and the building and operating of the „Iron Curtain“.

9 PŘÍLOHY

Obr. 01 – Rozdělení případných nových oborů archeologie (zdroj <http://spacearchaeology.org/?p=20>)

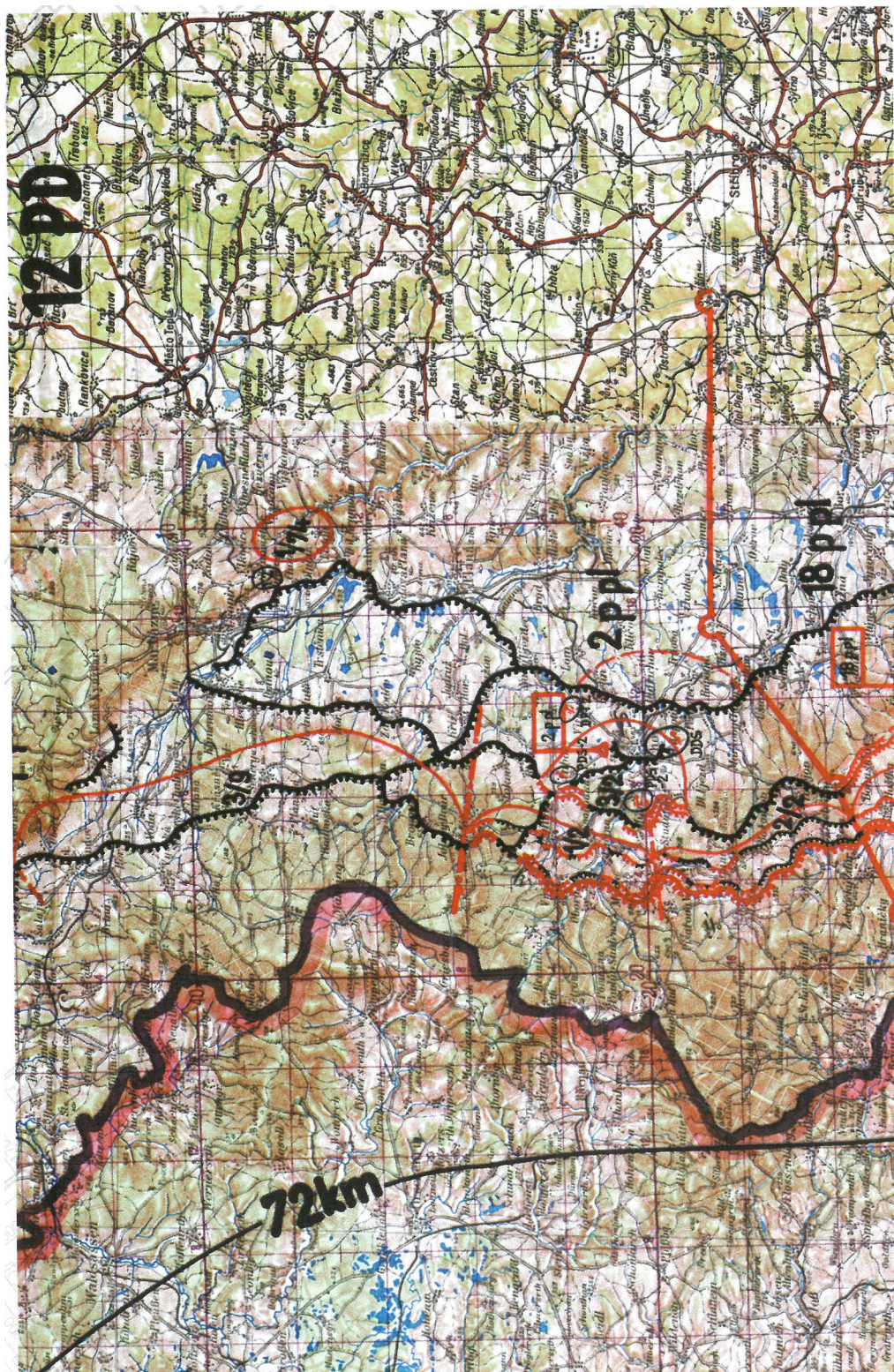
Obr. 02 – Vybraná oblast v okrese Tachov. Na severu úsek u Pavlova Studence a na jihu úsek Stoupa a Hraničky. (zdroj mapy.cz)

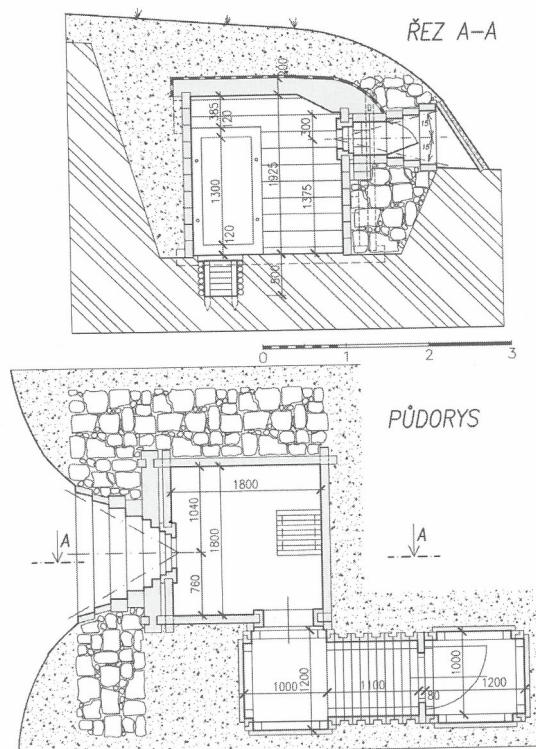
Obr. 03 – Vybraná oblast v okrese Domažlice. Vyznačen je úsek u zaniklé obce Pleš. (zdroj mapy.cz)

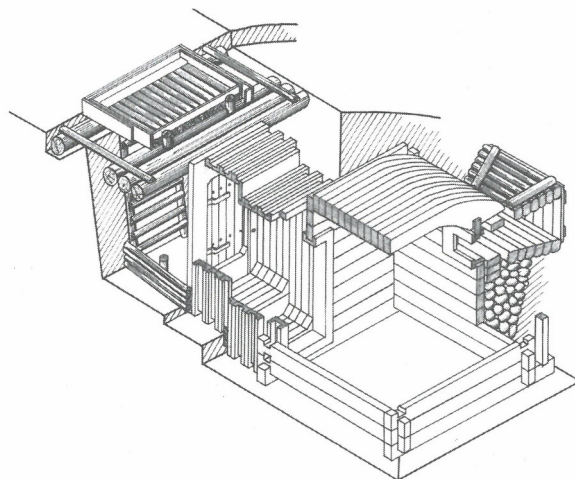

Obr. 04 – Vyznačené obranné postavení 2. pěšího pluku 12. pěší divize.
(převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011)

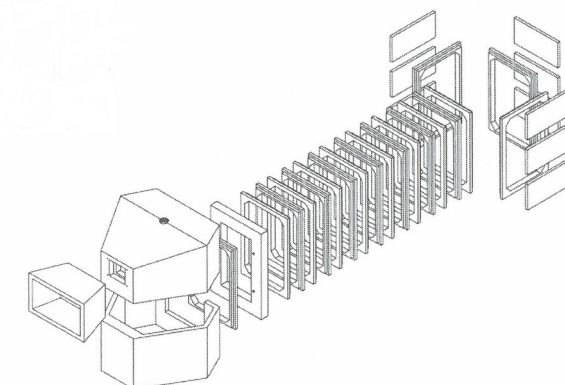

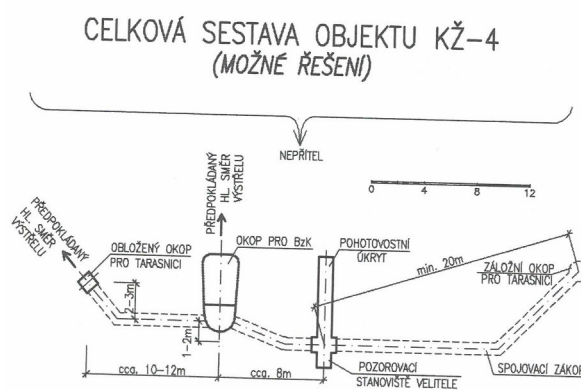
Obr. 05 – Nákres palebného objektu KŽ-1. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 97)

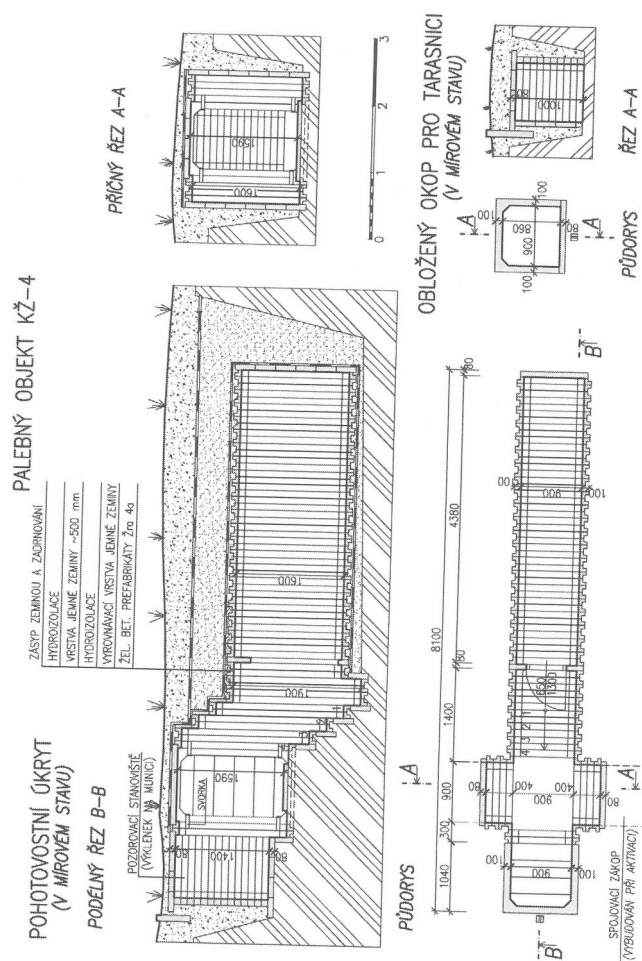
Obr. 06 – Axonometrický řez palebným objektem KŽ-1, tato varianta nemá prefabrikovaný šachtový vstup, ale pouze vstup s polní úpravou. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 96)

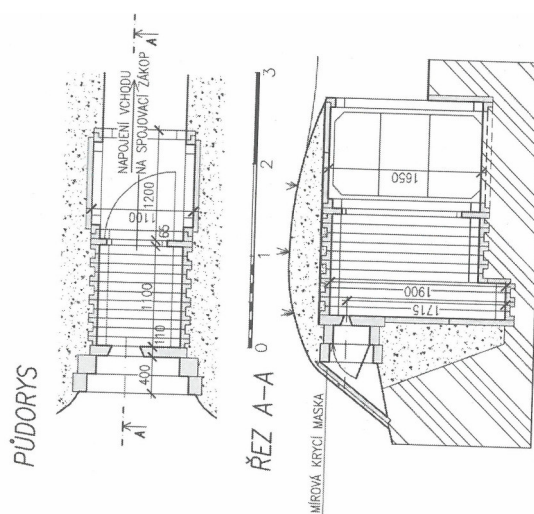
Obr. 07 - Schéma prvků univerzálního objektu KŽ-2. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 99)

Obr. 08 – Celková sestava objektu KŽ-4, ten je situovaný uprostřed a je doplněn polními objekty a stanovišti. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 112)

Obr. 09 – Kompletní náčrt objektu KŽ-4. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 112)

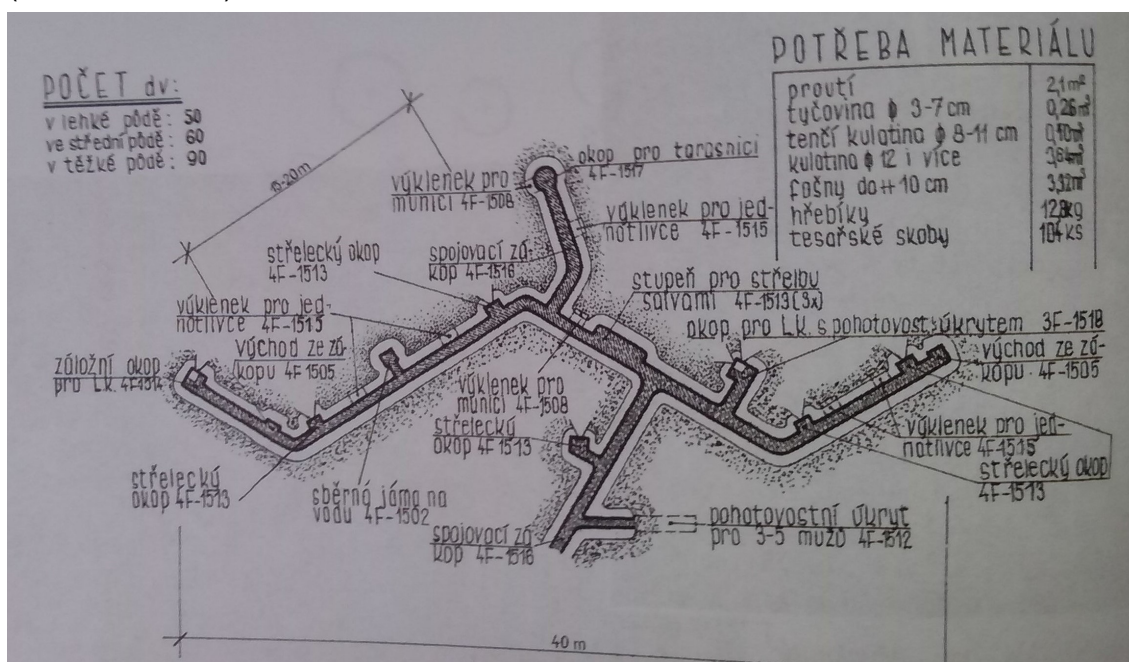

Obr. 10 – Náčrt pozorovatelny PŽ-2. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 116)

Obr. 11 – Pohled na areál roty PS Pavlův Studenec od severozápadu. (foto J. Čibera)

Obr. 12 – Schéma zákopového systému z 13.8.1954. (převzato z Dubánek – Lakosil – Minařík 2011, 70)

Obr. 13 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-P-01) s rozvalenou střílnovou nástavbou a obnaženými „kobylymi hlavami“. Pohled od západu. (foto J. Čibera)

Obr. 14 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-02) s neobvyklou vedlejší „komorou“ (není vidět na fotografii). Pohled od západu. (foto J. Čibera)

Obr. 15 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-03). Dobře je vidět vyvalený kryt střílnové nástavby. Pohled od západu. (foto B. Nejedlá)

Obr. 16 - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-03). Pohled šachtovým vstupem do chodby. Na levé části fotografie jsou viditelné tlakové dveře. (foto B. Nejedlá)

Obr. 17 - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-03). Dobře viditelný průzor a „kobyli hlavy“ tvořící strop objektu.

Obr. 18 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-P-04). Pohled od jihozápadu. (foto B. Nejedlá)

Obr. 19. - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-P-04). Detail záklopného ocelového krytu střílny. (foto B. Nejedlá)

Obr. 20 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-05). Pohled od severozápadu. Šipkou je označena střílna. (foto J. Čibera)

Obr. 21 - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-05). Detail střílny, zřetelně jsou vidět „kobyly hlavy“. (foto B. Nejedlá)

Obr. 22 - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-05). Pohled zevnitř na střílnu.

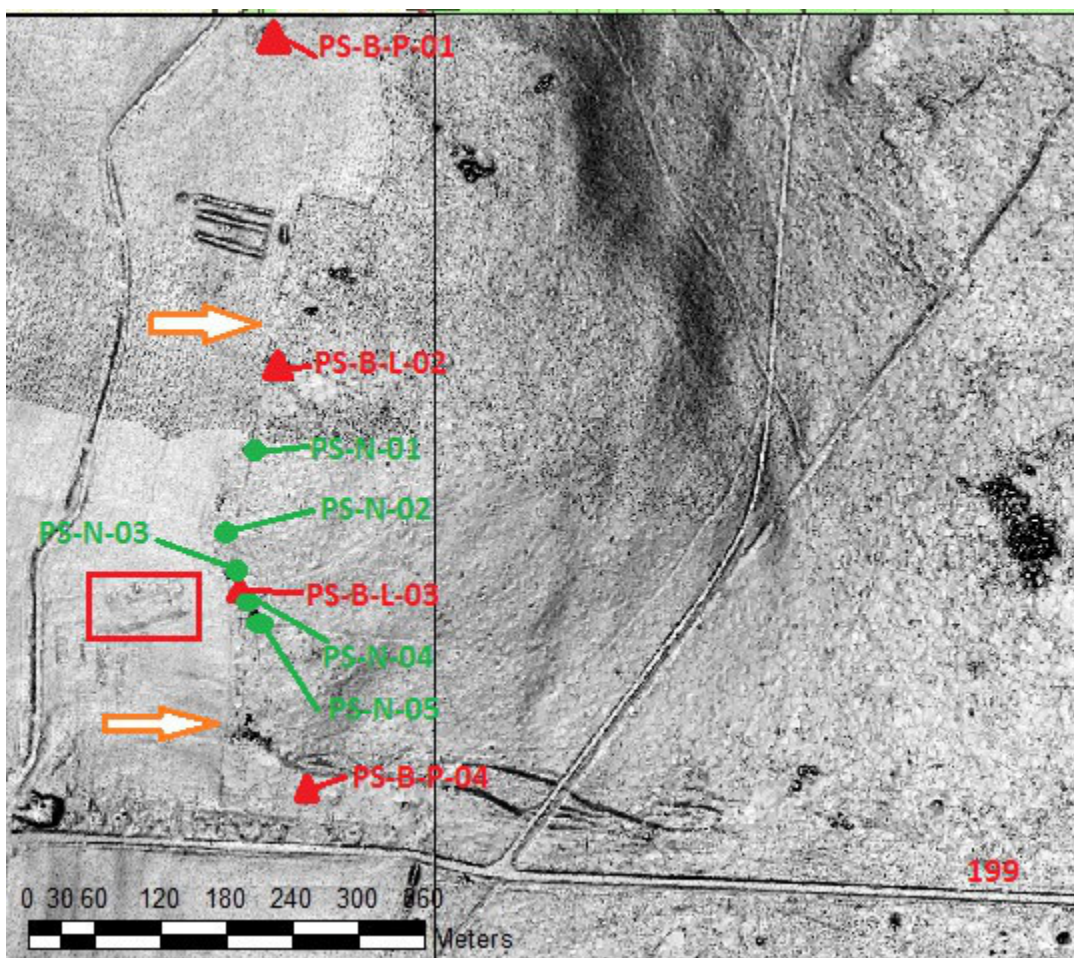

Obr. 23 – Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-06). Pohled z jihozápadu. (foto B. Nejedlá)

Obr. 24 - Palebný objekt KŽ-1 (PS-B-L-06). Detail šachtového vstupu. Jak je patrné, vstup je částečně zasypan. (foto B. Nejedlá)

Obr. 25 – Na lidarovém snímku je vyznačena linie zákopového systému (začátek a konec oranžovobílými šipkami PS-Z-01). Jako další objekty jsou na snímku palebné objekty KŽ-1 (červené trojúhelníky PS-B-P-01, PS-B-L-02, PS-B-L-03 a PS-B-P-04) a blíže neurčené zahloubené objekty (zelená kolečka PS-N-01 až 05). Červený obdélník ukazuje umístění hřbitova v Pavlově Studenci. Tento snímek schematicky znázorňuje celkovou situaci na sever od silnice č. 199.

Obr. 26 – Detailněji znázorněný průběh zákopového systému (PS-Z-01).

Obr. 27 – Pohled na vnitrozemskou stranu vodní zábrany na jednom z přítoků Studeneckého potoka (PS-VZ-01). V tunelu jsou dobře vidět prefabrikované dílce z nichž je složen. (foto J. Čibera)

Obr. 28 – Vodní zábrana (PS-VZ-01). Pohled z boku. (foto J. Čibera)

Obr. 29 - Vodní zábrana (PS-VZ-01). Pohled z vrchu. (foto B. Nejedlá)

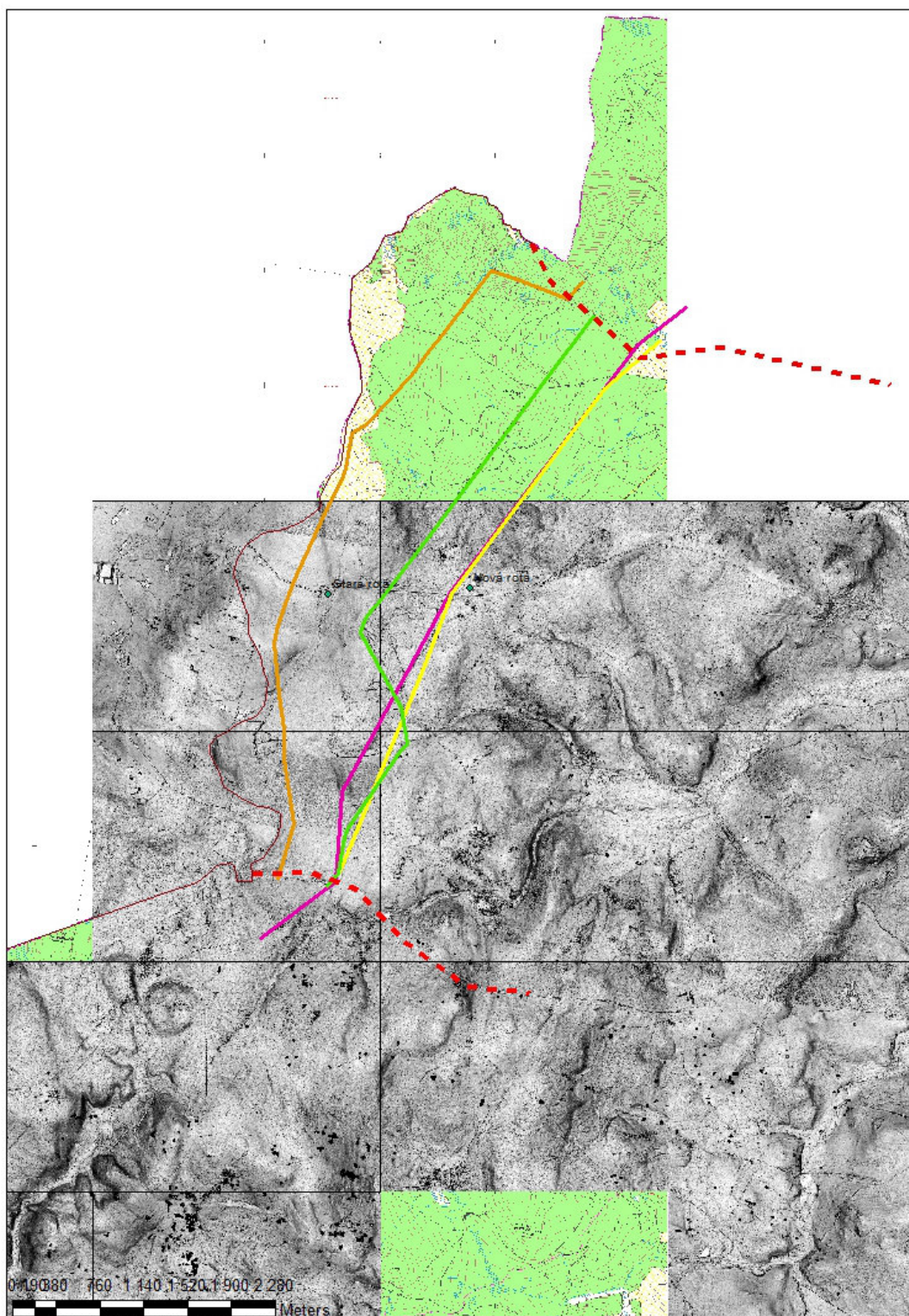
Obr. 30 - Vodní zábrana (PS-VZ-01). Strana od státní hranice. (foto J. Čibera)

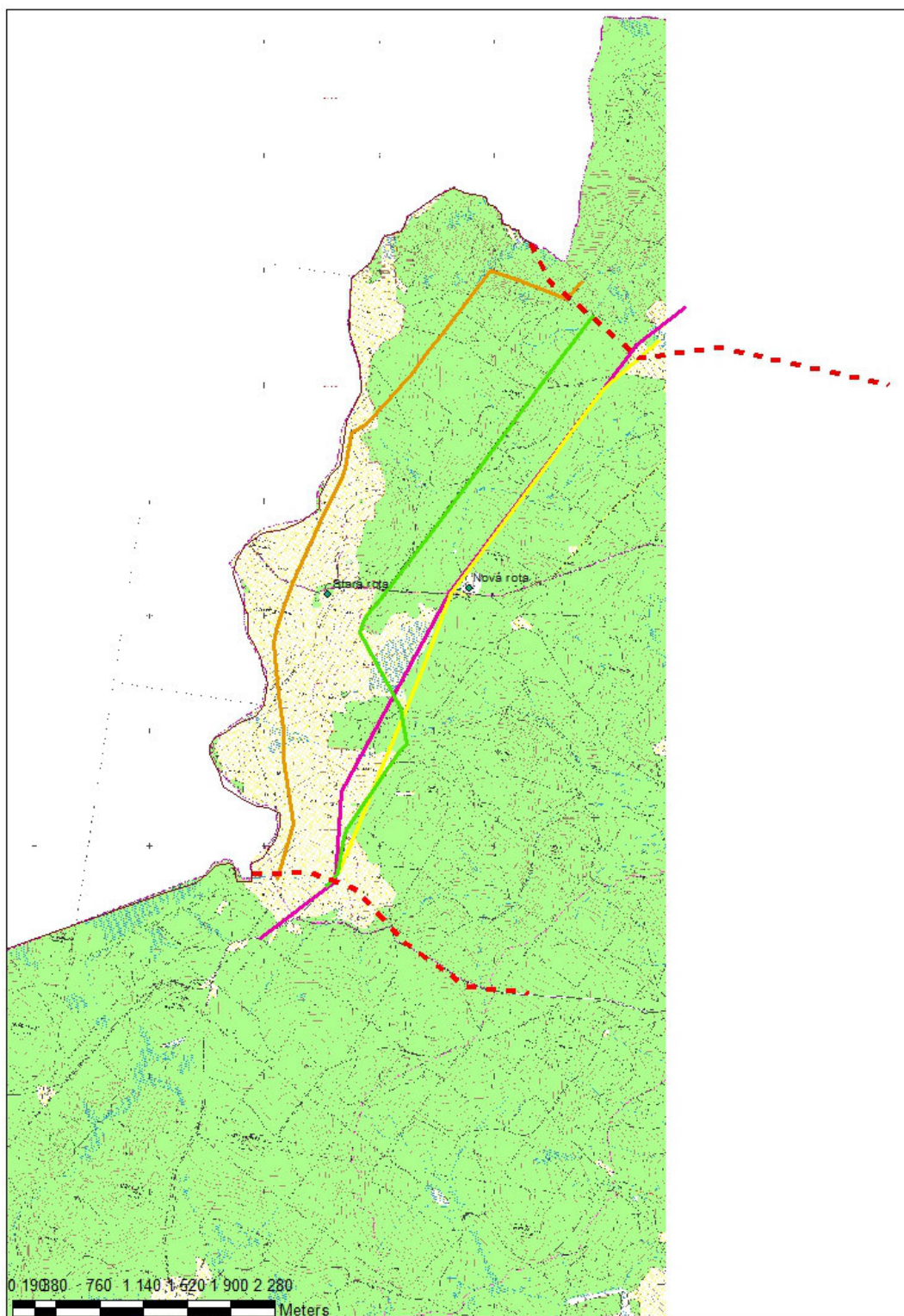

Obr. 31 – Vodní zábrana (PS-VZ-02) na jednom z přítoků sklářského potoka. (foto B. Nejedlá)

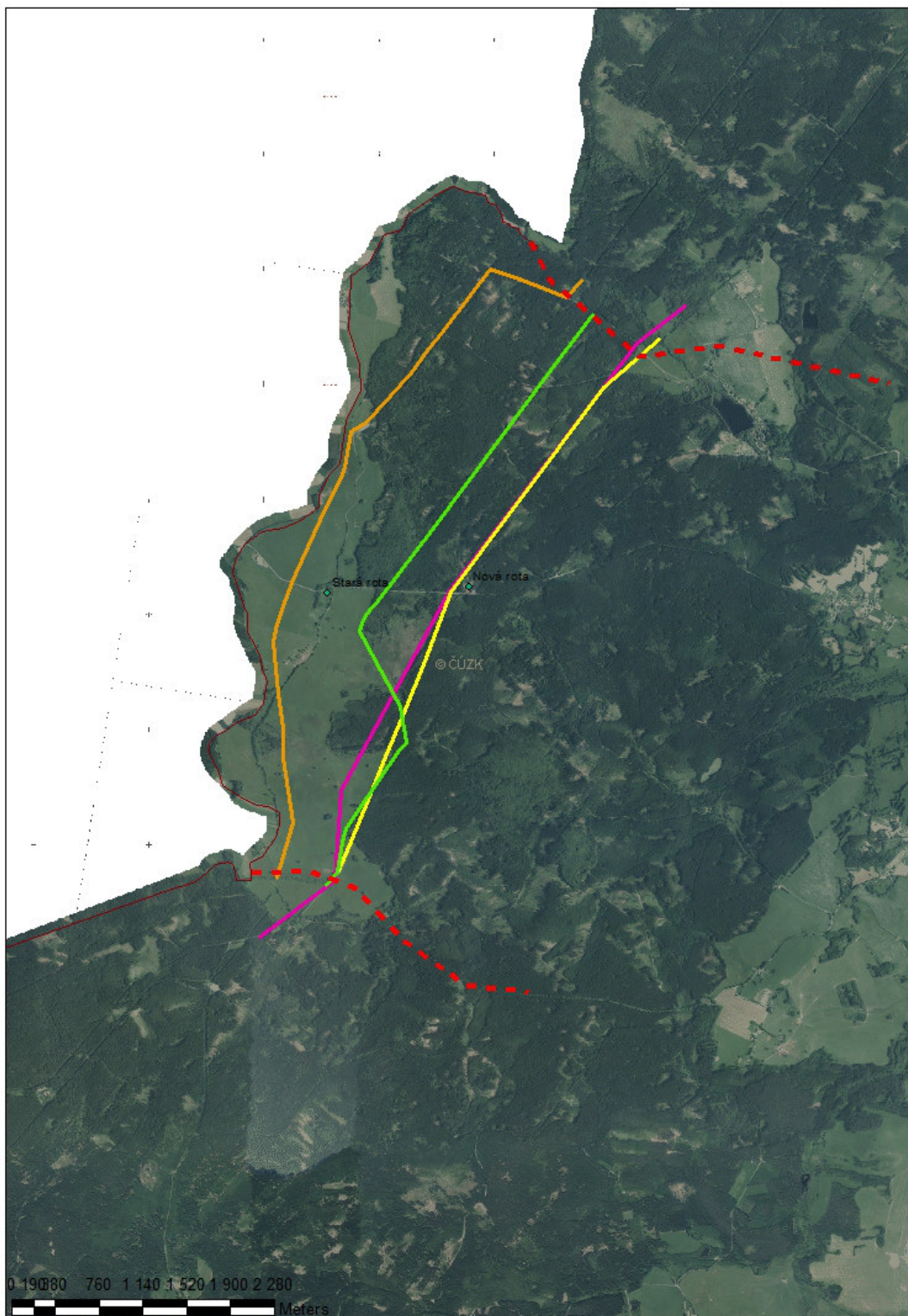

Obr. 32 – Zde jsou vidět linie probíhající úsekem roty Pavlův Studenec na lidarovém snímku (nebyl k dispozici pro celou oblast). Oranžově je linie EZOH, zeleně U60, fialově U70/80 tak jak byla vyznačena v mapách PS a žlutě linie U70/80 tak jak byla ověřena v terénu. Červená přerušovaná linie značí hranice úseku roty. Vyznačeno je i umístění staré a nové roty PS.

Obr. 33 - Zde jsou vidět linie probíhající úsekem roty Pavlův Studenec na současné mapě. Oranžově je linie EZOH, zeleně U60, fialově U70/80 tak jak byla vyznačena v mapách PS a žlutě linie U70/80 tak jak byla ověřena v terénu. Červená přerušovaná linie značí hranice úseku roty. Vyznačeno je i umístění staré a nové roty PS.

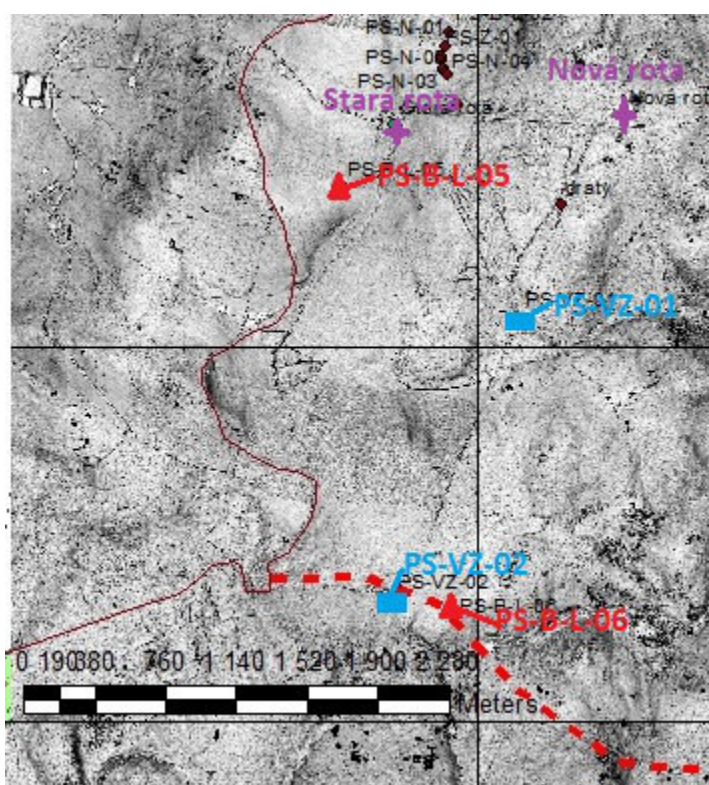

Obr. 34 - Zde jsou vidět linie probíhající úsekem roty Pavlův Studenec na ortofotu snímku. Oranžově je linie EZOH, zeleně U60, fialově U70/80 tak jak byla vyznačena v mapách PS a žlutě linie U70/80 tak jak byla ověřena v terénu. Červená přerušovaná linie značí hranice úseku roty. Vyznačeno je i umístění staré a nové roty PS.

Obr. 35 – Možné sněhové příznaky určující průběh EZOHu. Prostřední viditelná linie se jeví jako jediná možná, jelikož jako jediná má souvislý průběh (ostatní linie jsou krátké a nepravidelné). (foto J. Čibera)

Obr. 36 - Schéma znázorňuje situaci jižně od silnice č. 199. Červenými trojúhelníky jsou znázorněny palebné objekty KŽ-1 (PS-B-L-05 a 06), modrými obdélníky jsou znázorněny vodní zábrany (PS-VZ-01 a 02) a fialovým křížkem jsou znázorněny stará a nová rota PS.

Obr. 37 - Linie U70/80 tak jak je viditelná směrem k pravému styku, tzn. pohled severním směrem od roty PS Pavlův Studenec k rotě PS Branka. Linie se nachází vlevo od silnice v pásu mladých dřevin. (foto J. Čibera)

Obr. 38 - Linie U70/80 tak jak je viditelná směrem k pravému styku, tzn. pohled jižním směrem od roty PS Pavlův Studenec k rotě PS Vašíček. Linie se nachází vpravo od silnice na holém, místy mladými dřevinami zarostlém pásu. (foto J. Čibera)

Obr. 39 – Jedná se o palebný objekt KŽ-1 (S-B-P-01), který je zasazen do zarostlé destrukce domu (nedaleko zadní stěny je i propadlý sklep) na katastru zaniklé obce Jedlina. Pohled od severozápadu. (foto B. Nejedlá)

Obr. 40 - Detail střílny objektu S-B-P-01, který ukazuje že byla vytržena ocelová část střílny. (foto B. Nejedlá)

Obr. 41 – Detail vstupu objektu S-B-P-01, na němž je patrné nedávné narušení objektu. (foto B. Nejedlá)

Obr. 42 – Pozorovatelná PŽ-2 (S-B-02) nad obcí Jedlina. (foto B. Nejedlá)

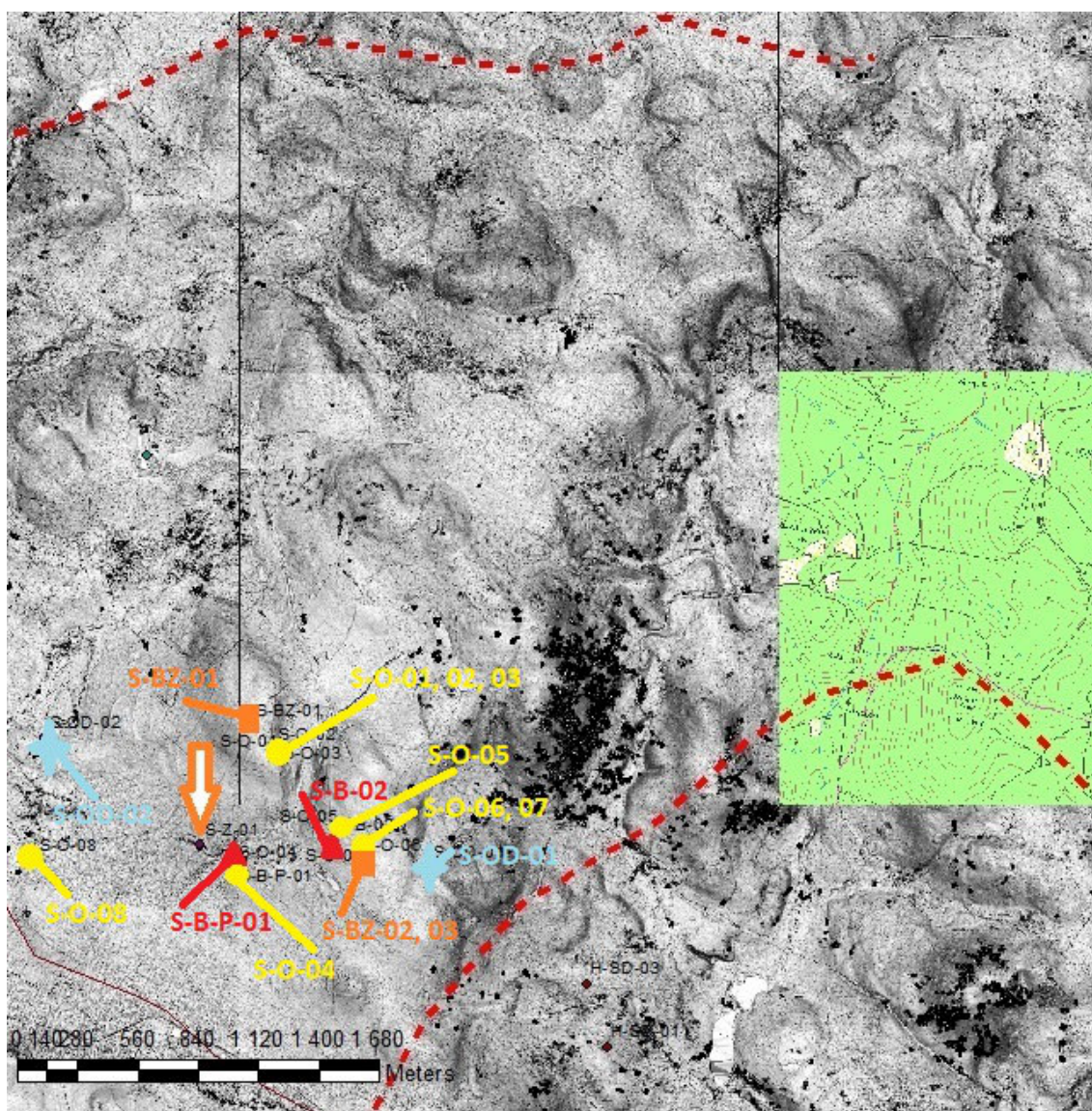

Obr. 43 - Pozorovatelna PŽ-2 (S-B-02) nad obcí Jedlina. Detail odhalených prefabrikovaných částí. (foto B. Nejedlá)

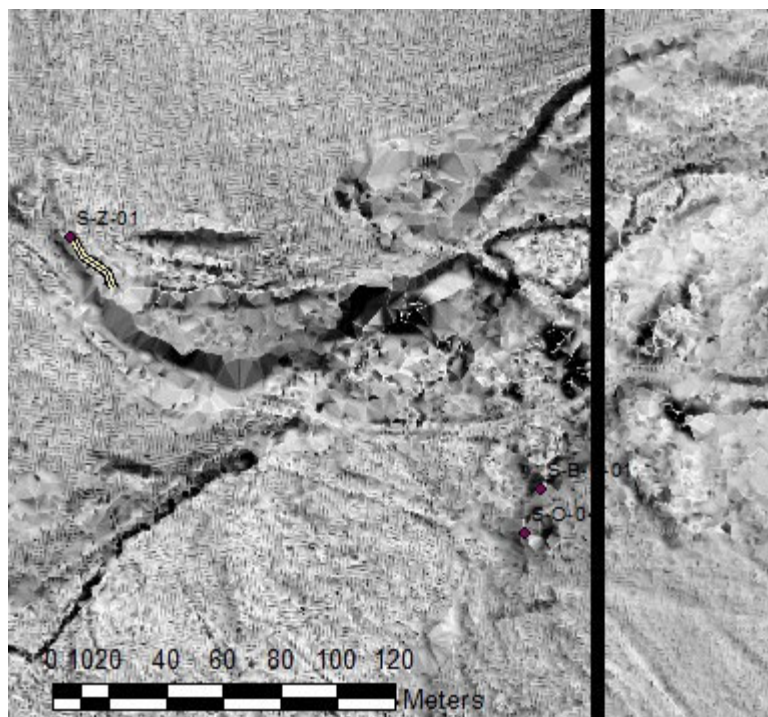
Obr. 44 - Pozorovatelna PŽ-2 (S-B-02) nad obcí Jedlina. Detail šachtového vstupu, improvizovaně zakrytého kulatinami, s pohozenými těly mrtvých jehňat. (foto B. Nejedlá)

Obr. 45 - Schéma ukazující situaci na úseku roty PS Stoupa na lidarovém snímku oblasti. Červené trojúhelníky značí prefabrikované železobetonové objekty (S-B-P-01 a S-B-02), oranžové obdélníky označují betonové základy (S-BZ-01, 02 a 03), bleděmodré křížky označují nálezy kotoučů s ostnatým drátem (S-OD-01 a 02) a oranžovobílá šipka ukazuje na umístění zákopu S-Z-01.

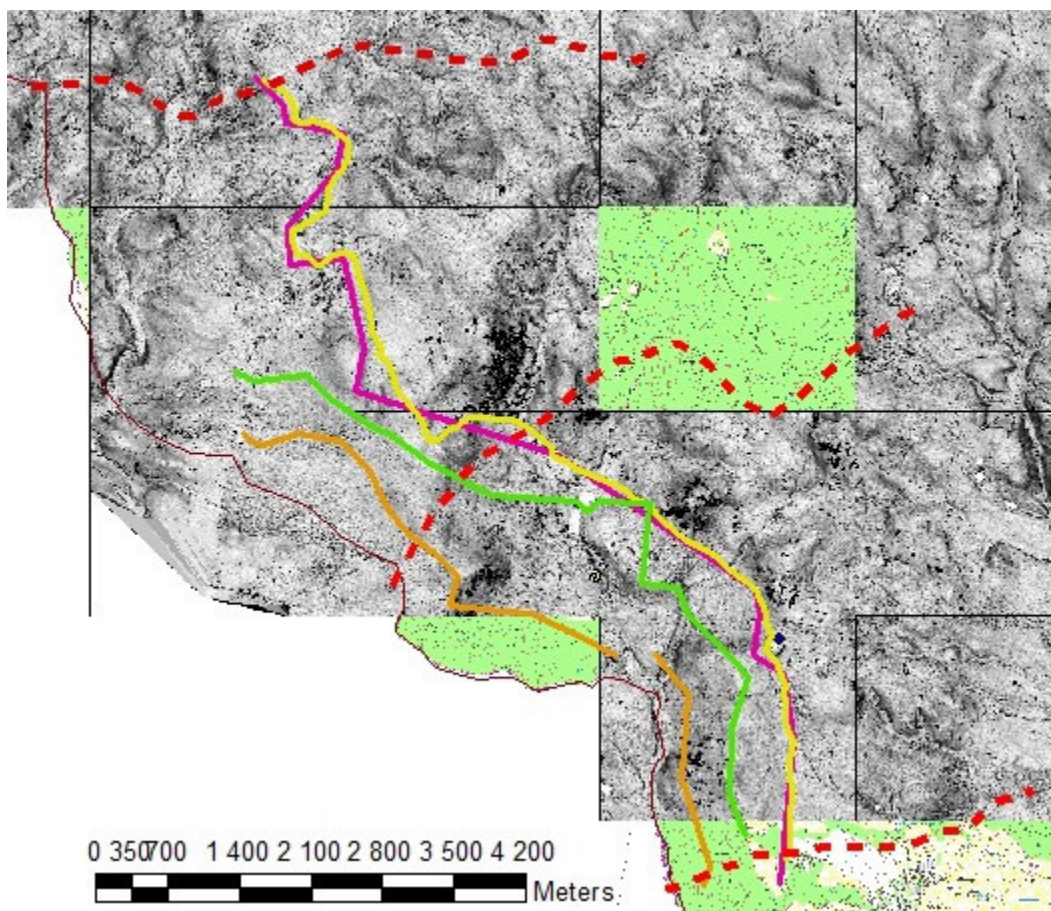

Obr. 46 - Detailnější lidarový snímek západní části zaniklé obce Jedlina, vlevo nahoře je vidět vyznačený zákop (S-Z-01) a vpravo je vyznačen palebný objekt KŽ-1 (S-B-P-01) a okop (S-O-04).

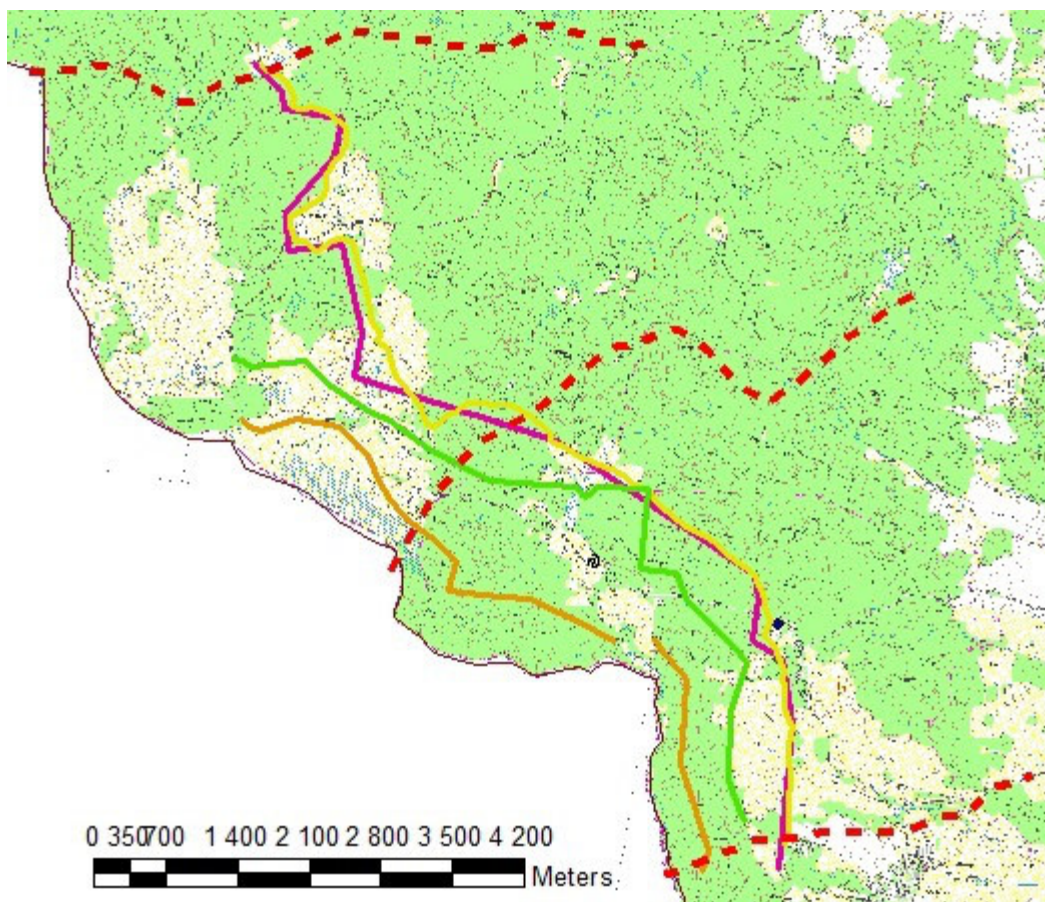

Obr. 47 - Okop pro těžší techniku (S-O-05), tak jak se zachoval východně od zaniklé obce Jedlina. Pohled od západu. Na snímku je patrný pozvolný nájezd. (foto B. Nejedlá)

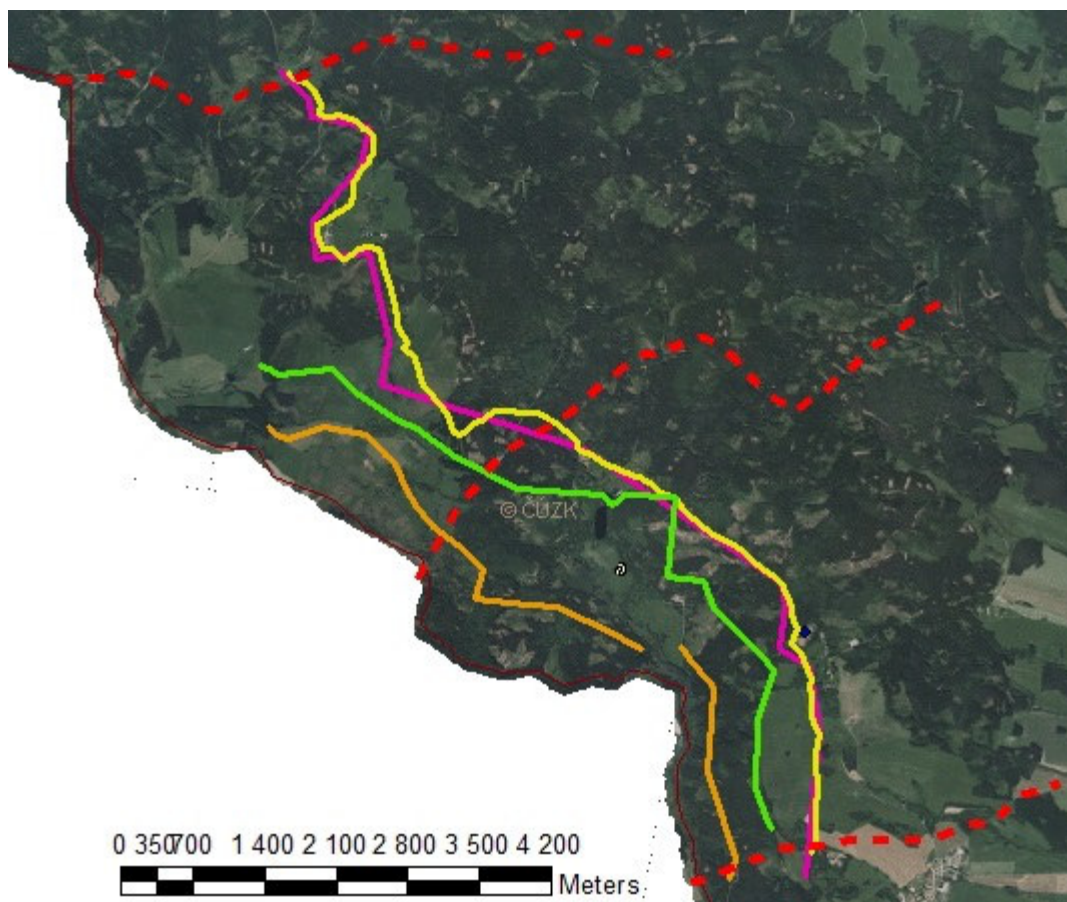

Obr. 48 – Lidarový snímek sektoru rot PS Stoupa a Hraníčky s vyznačenými liniemi. Oranžová linie je EZOH, zelená U60, fialová U70/80 podle map PS a žlutá U70/80 podle zaměření v terénu. Červená přerušovaná linie označuje hranici sektorů rot PS.

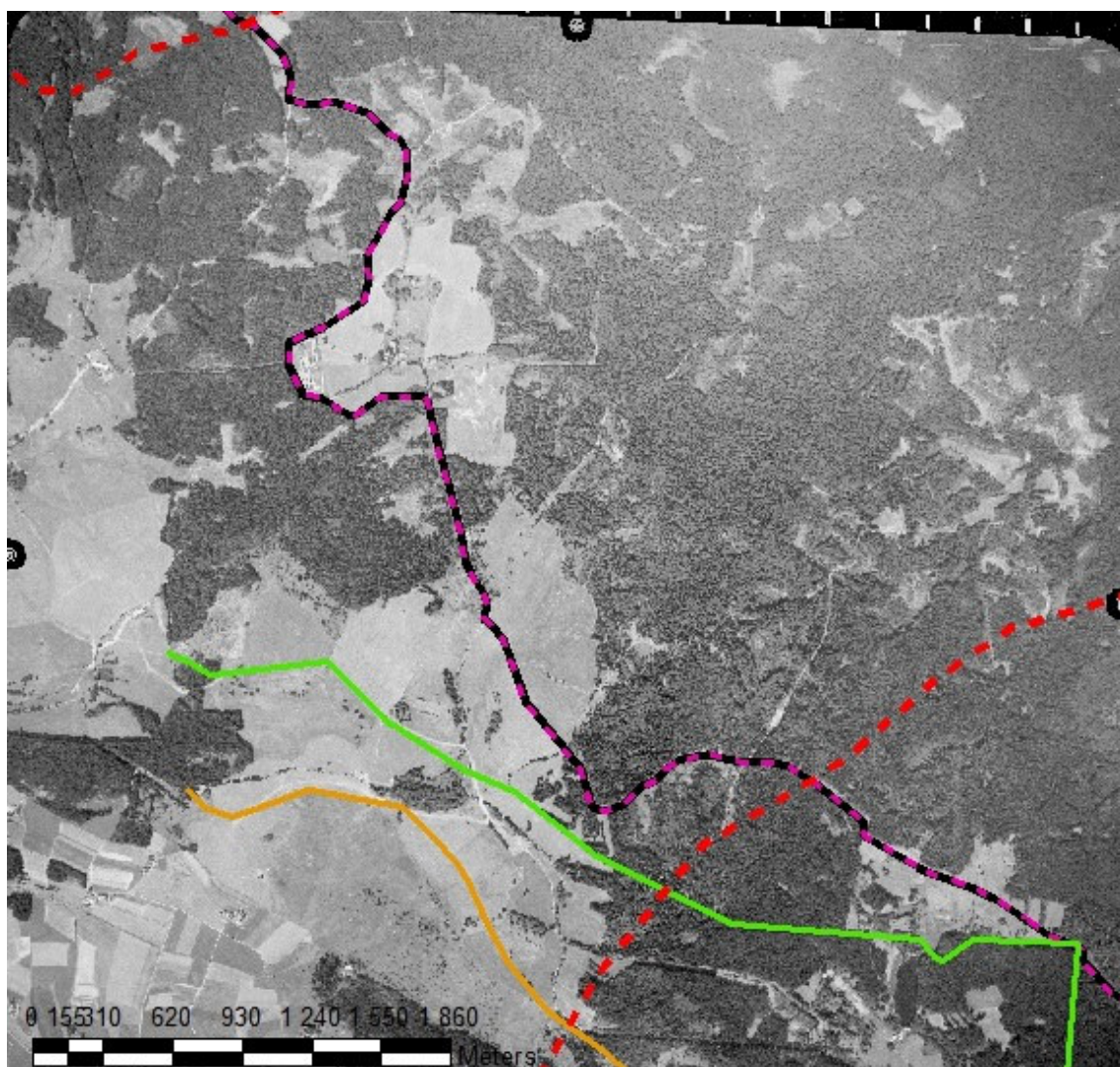

Obr. 49 - Současná mapa sektoru rot PS Stoupa a Hraničky s vyznačenými liniemi. Oranžová linie je EZOH, zelená U60, fialová U70/80 podle map PS a žlutá U70/80 podle zaměření v terénu. Červená přerušovaná linie označuje hranici sektorů rot PS.

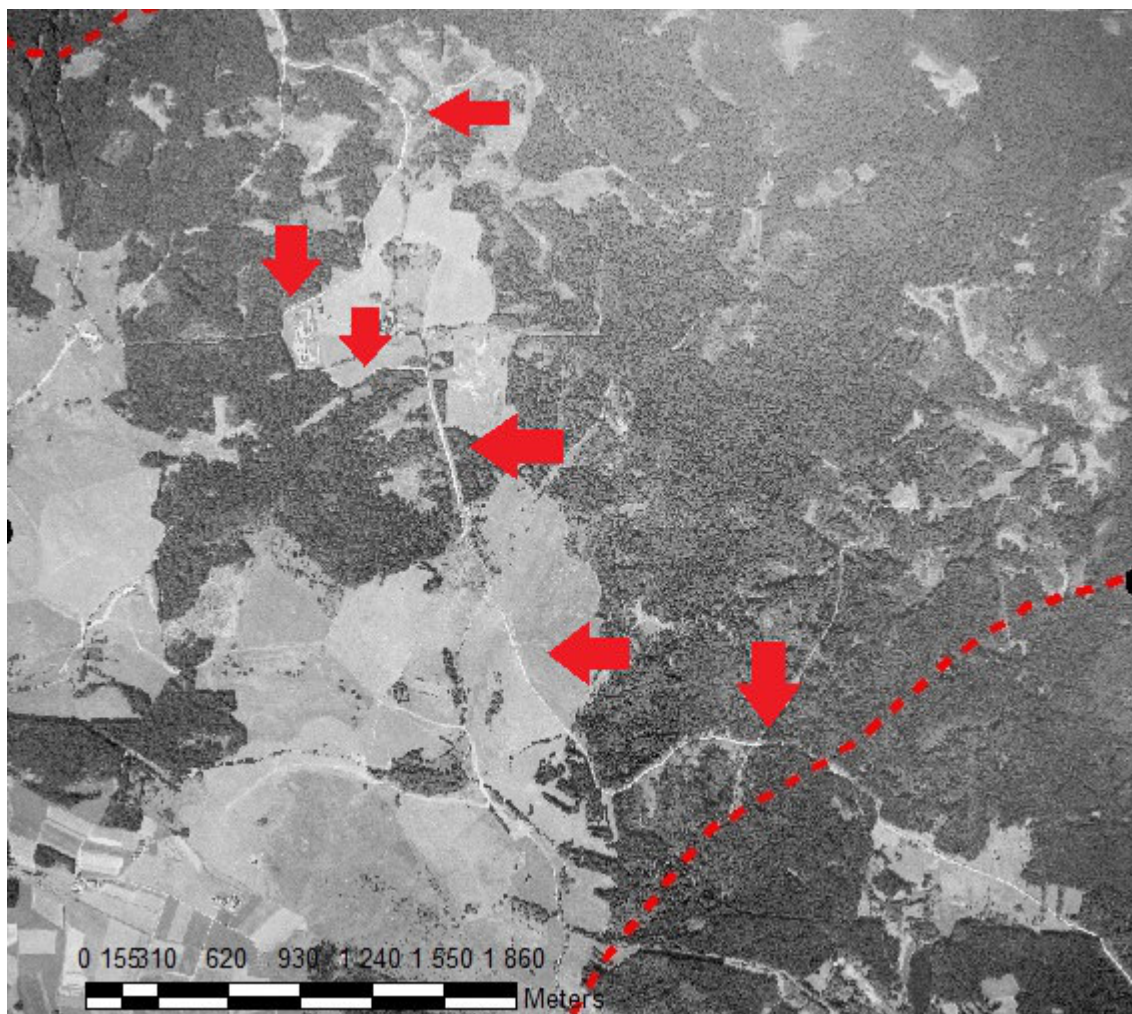

Obr. 50 - Ortofoto snímek sektoru rot PS Stoupa a Hraničky s vyznačenými liniemi. Oranžová linie je EZOH, zelená U60, fialová U70/80 podle map PS a žlutá U70/80 podle zaměření v terénu. Červená přerušovaná linie označuje hranici sektorů rot PS.

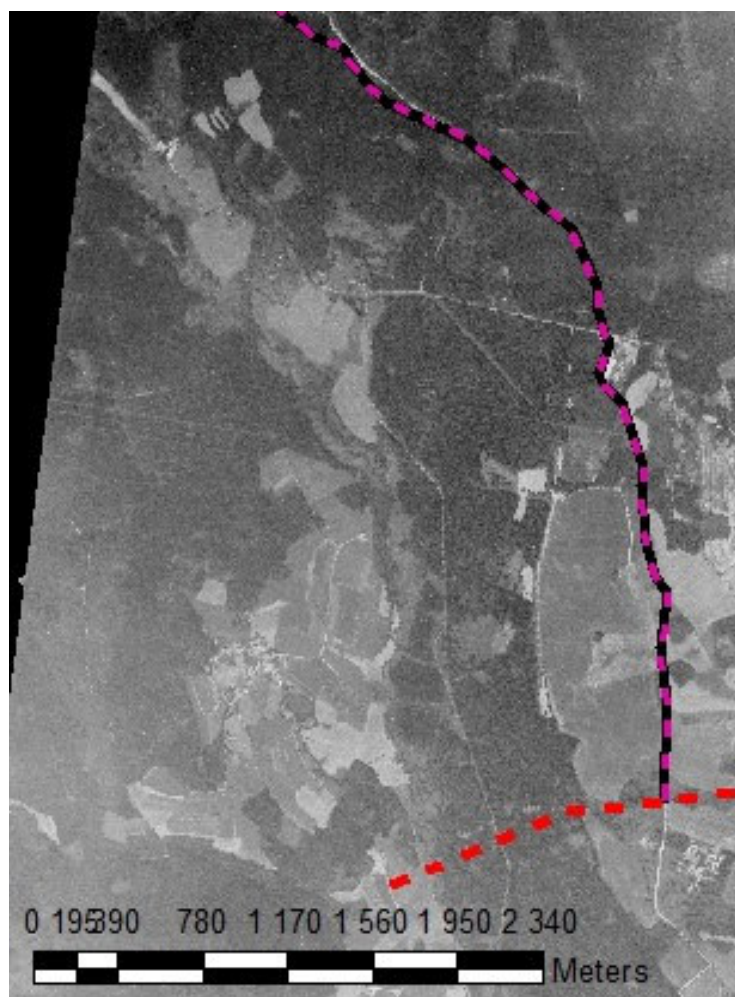

Obr. 51 – Letecký snímek sektoru roty PS Stoupa z roku 1991. Na něm je zřetelně vidět pás kde stála linie U70/80 (znázorněna černo fialovou přerušovanou linkou, zeleně U60 a oranžově EZOH). (zdroj VGHMÚř Dobruška)

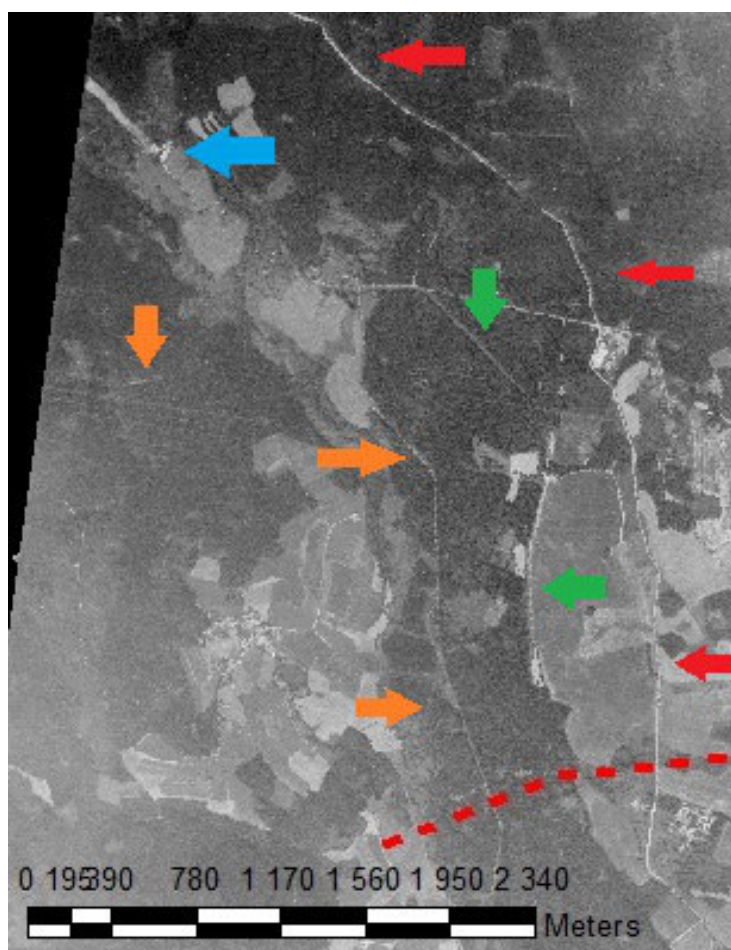

Obr. 52 - Letecký snímek sektoru roty PS Stoupa z roku 1991. Na něm je zřetelně vidět pás kde stála linie U70/80 (linie je zvýrazněna červenými šipkami). (zdroj VGHMÚř Dobruška)

Obr. 53 - Letecký snímek sektoru roty PS Hraničky z roku 1987. Na něm je zřetelně vidět pás kde s linií U70/80 (znázorněna černo fialovou přerušovanou linkou). (zdroj VGHMÚř Dobruška)

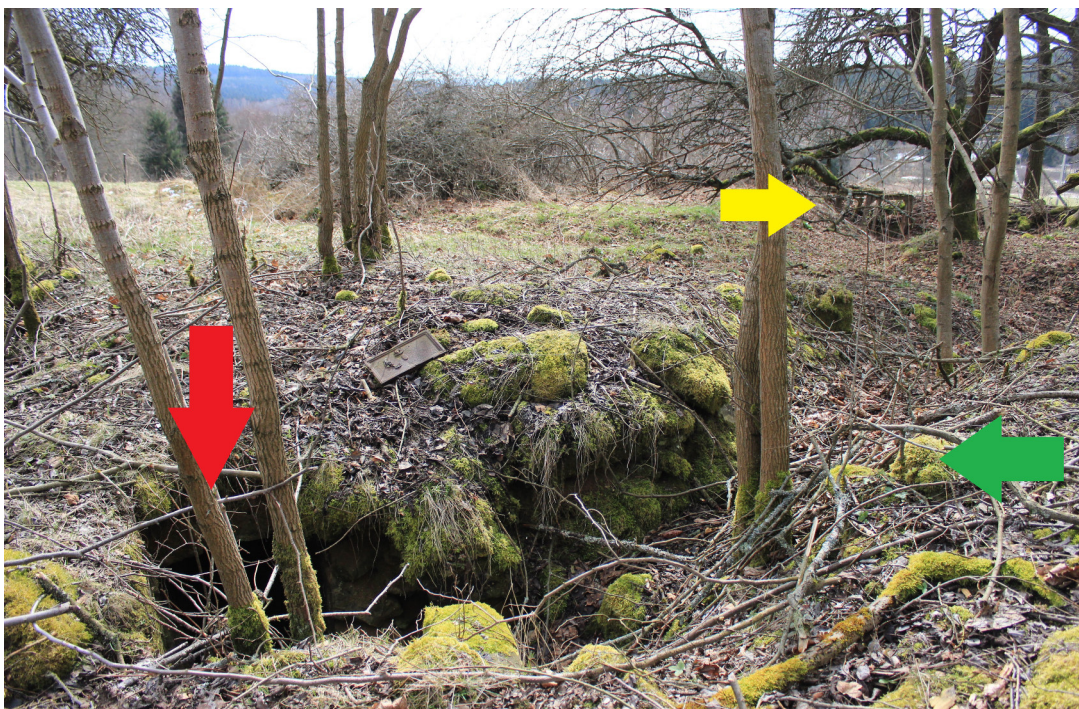

Obr. 54 - Letecký snímek sektoru roty PS Hraničky z roku 1987. Na něm je zřetelně vidět pás kde s linií U70/80 (červené šipky), průsek který zbyl po U60 (zelené šipky) a EZOH (oranžobé šipky). Dobře viditelný je i areál střelnice PS (modrá šipka). (zdroj VGHMÚř Dobruška)

Obr. 55 - Zdevastovaná budova u střelnice PS nad zaniklou obcí Hraničky. (foto J. Čibera)

Obr. 56 - Na snímku je vidět sklep zbořeného domu (H-B-01, vchod do sklepa červenou šipkou), spojovací zákop (část H-Z-01, zelená šipka) a v pozadí i prefabrikované dílce (H-B-02, žlutá šipka). (foto J. Čibera)

Obr. 57 - Pohled dovnitř sklepa (H-B-01).

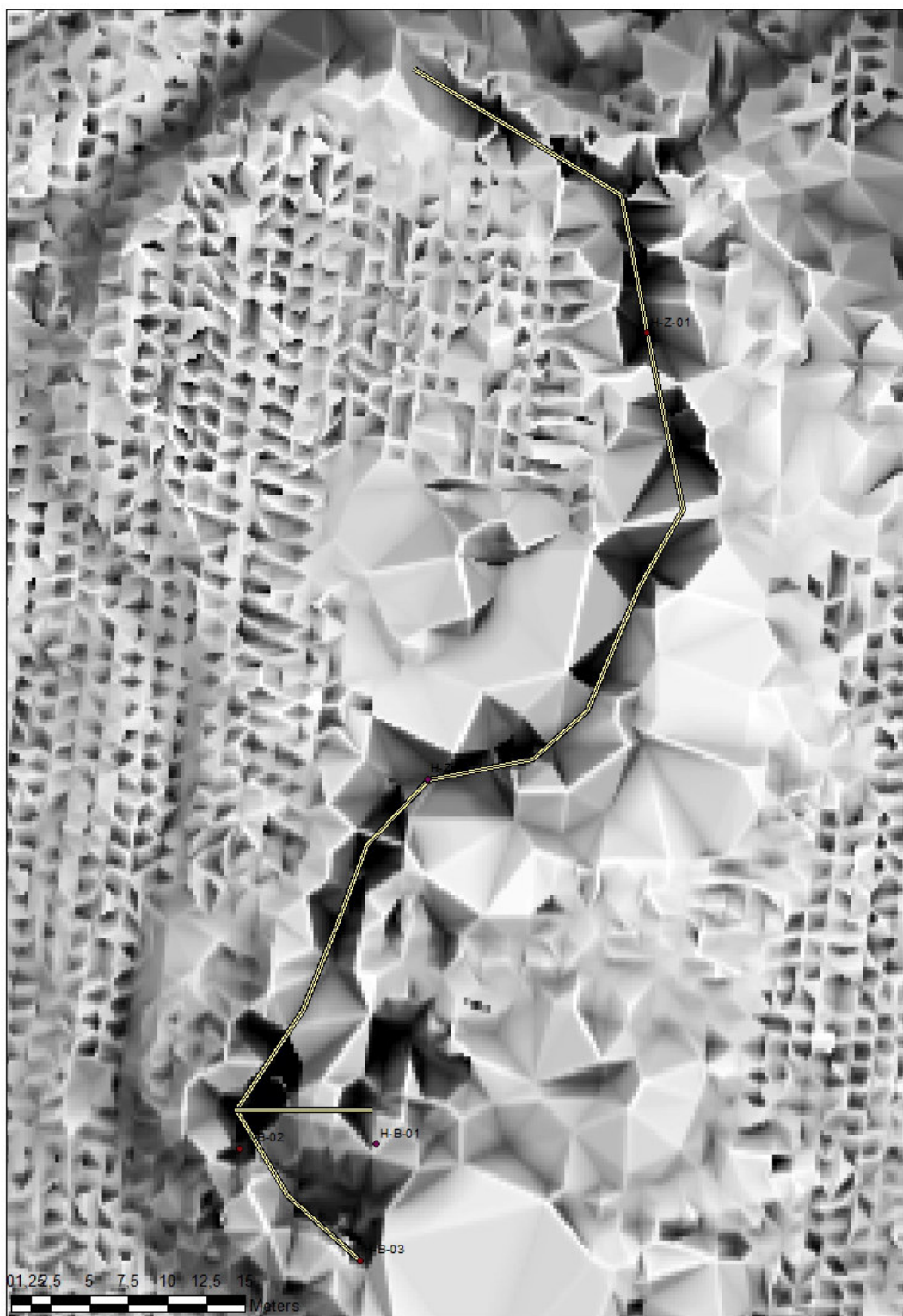

Obr. 58 – Zelený spojařský drát a okno do sklepa (H-B-01). (foto J. Čibera)

Obr. 59 – Železobetonové prefabrikované dílce (H-B-02). Součást zákopového systému (H-Z-01). (foto J. Čibera)

Obr. 60 – Lidarový snímek zákopového systému (H-Z-01). Vyznačeny jsou i prefabrikované části H-B-02 a 03, stejně jako druhotně používaný sklep (H-B-01), ke kterému vede spojovací zákop.

Obr. 61 – Další záběr na část zákopového systému H-Z-01. (foto B. Nejedlá)

Obr. 62 – Podélný zahloubený objekt H-Z-02. (foto J. Čibera)

Obr. 63 – Elektrické izolátory na linii EZOH v úseku roty PS Hraničky. (foto J. Čibera)

Obr. 64 – Průsek po linii EZOH v úseku roty PS Hraničky. Pohled k severu. (foto J.

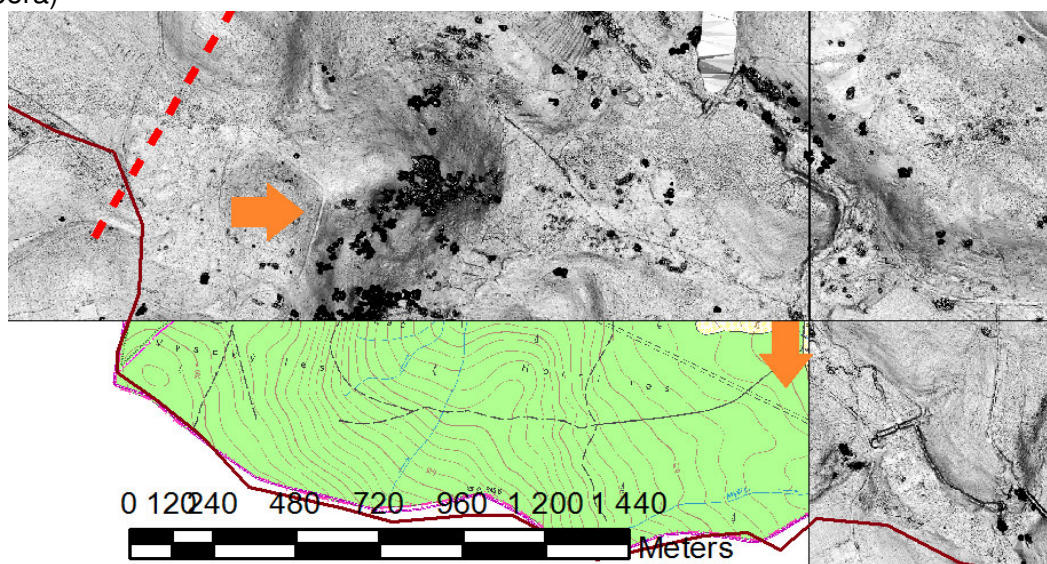

Čibera)

Obr. 65 - Průsek po linii EZOH v úseku roty PS Hraničky. Pohled k severu. (foto J. Čibera)

Obr. 66 – Průběh linie EZOH (oranžové šipky) na lidarovém snímku (s mapovým podkladem) v úseku pravého styku roty PS Hraničky. Linie není překvapivě ve střední části na lidarů vidět, přestože v terénu jasně vidět je (viz obr. 64 a 65).

Obr. 67 – Pomníček Panně Marii při státní hranici. (foto J.Čibera)

Obr. 68 – Ostnatý drát zarostlý do stromu na linii EZOH v úseku roty PS Hraničky.
(foto. J. Čibera)

Obr. 69 - Ostnatý drát zarostlý do stromu na linii EZOH v úseku roty PS Hraničky.
(foto. J. Čibera)

Obr- 70 – Zakončení původního dřevěného kůlu na linii EZOH na úseku roty PS Hraničky (vpravo je vidět další elektrický izolátor). (foto J. Čibera)

Obr. 71 – Dosud stojící kůly linie U60, nad Hraničskými rybníky.

Obr. 72 - Palebný objekt KŽ-1 (PL-B-P-01) zakomponovaný do svahu u plešského hřbitova. (foto B. Nejedlá)

Obr. 73 – Objekt KŽ-4 (PL-B-02), situovaný uprostřed plešského hřbitova. (foto J.

Čibera)

Obr. 74 – Šachtový vstup objektu KŽ-4 (PL-B-02). (foto J. Čibera)

Obr. 75 – Vnitřek objektu KŽ-4 (PL-B-02).

Obr. 76 – Okop pro těžší techniku (PL-O-03). Pohled od silnice. (foto J. Čibera)

Obr. 77 – Okop pro techniku (PL-O-02). Pohled z jihozápadu. (foto J. Čibera)

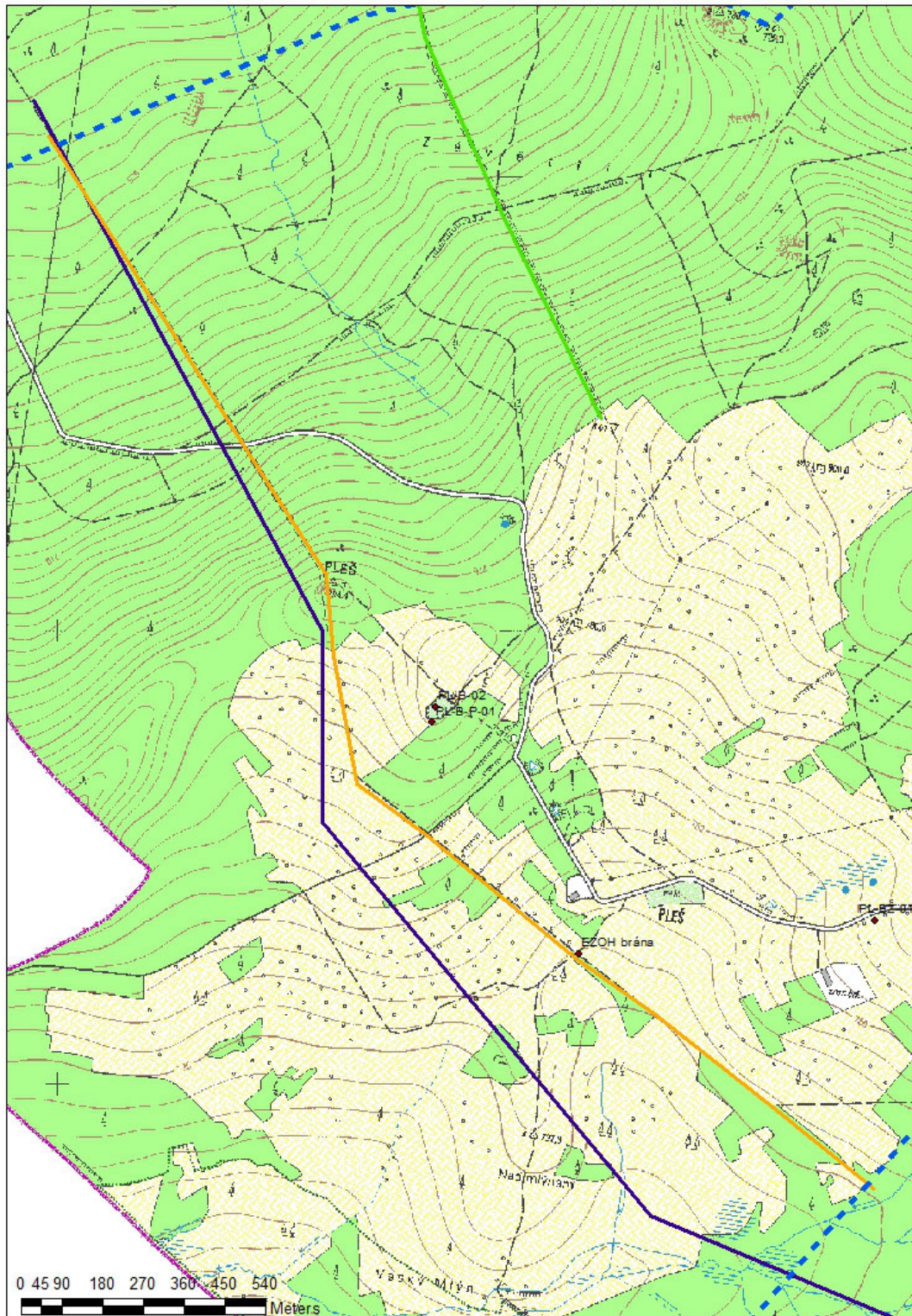

Obr. 78 – Vodní zábrana (PL-VZ-01) poblíž levého styku úseku roty PS Pleš. (foto J. Čibera)

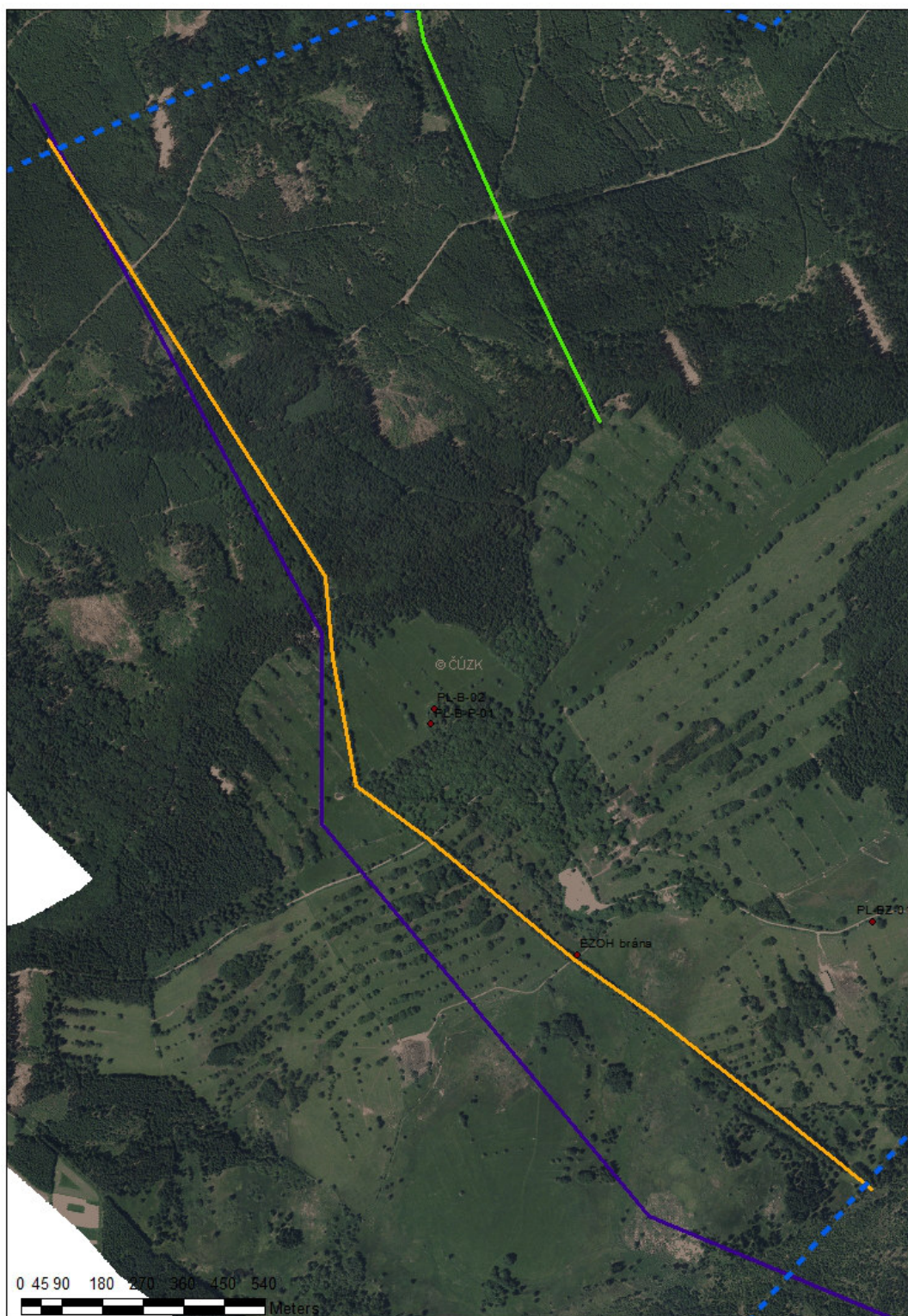
Obr. 79 - Vodní zábrana (PL-VZ-01) poblíž levého styku úseku roty PS Pleš. V pozadí je vidět bývalá linie U70/80, nyní koryto potoka. (foto J. Čibera)

Obr. 80 – Průběh linie EZOH v úseku roty PS Pleš na současné mapě. Modře je vyznačena linie EZOH podle mapy PS, oranžově je linie tak jak je zaměřená v terénu a zeleně je U60.

Obr. 81 - Průběh linie EZOH v úseku roty PS Pleš na ortofotu. Modře je vyznačena linie EZOH podle mapy PS, oranžově je linie tak jak je zaměřená v terénu a zeleně je U60.

Obr. 82 - Průběh linie EZOH v úseku roty PS Pleš na mapě PS. Modře je vyznačena linie EZOH podle mapy PS, oranžově je linie tak jak je zaměřená v terénu a zeleně je U60.

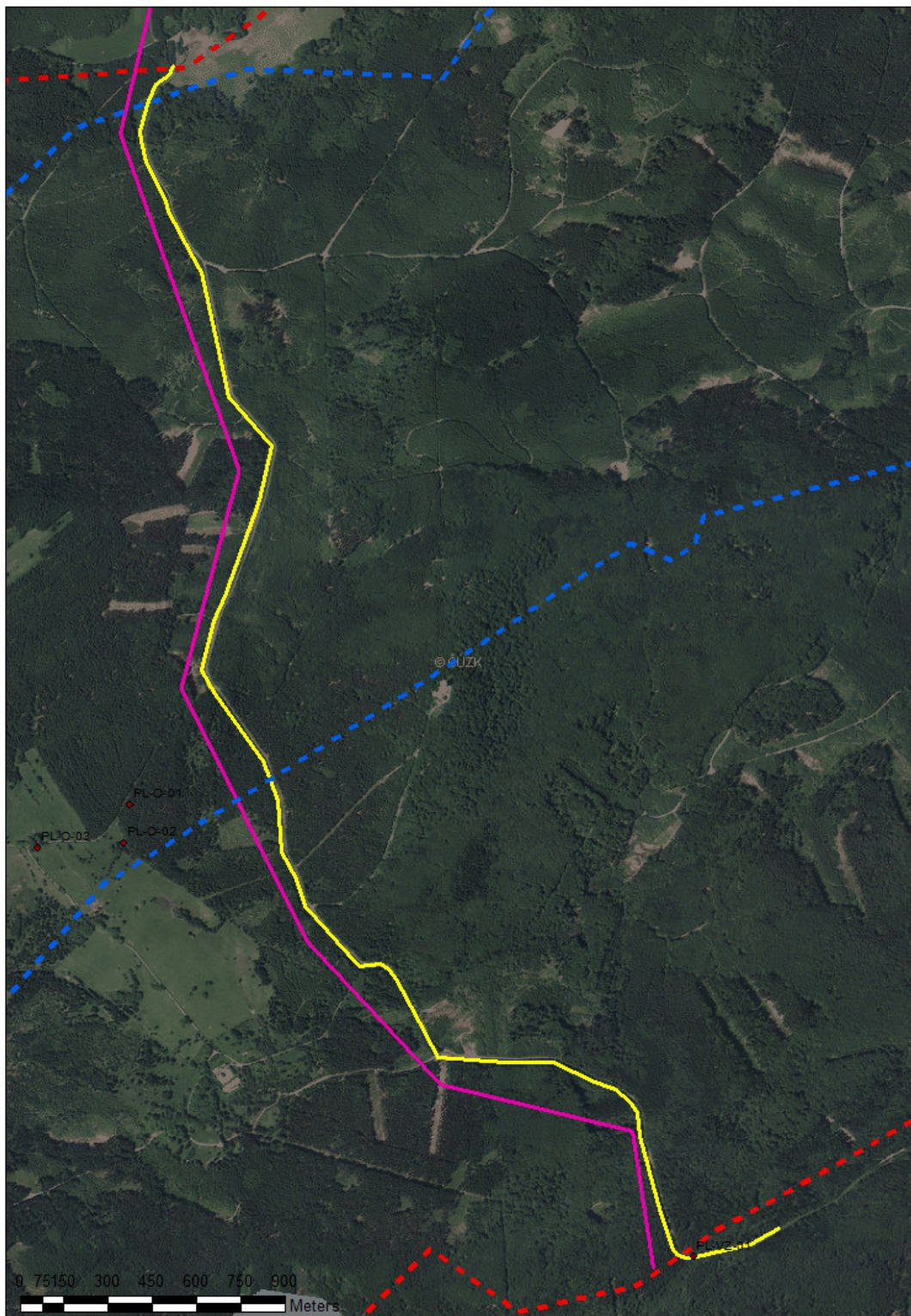

Obr. 83 – Relikt brány skrz linii EZOH v úseku roty PS Pleš. (foto J. Čibera)

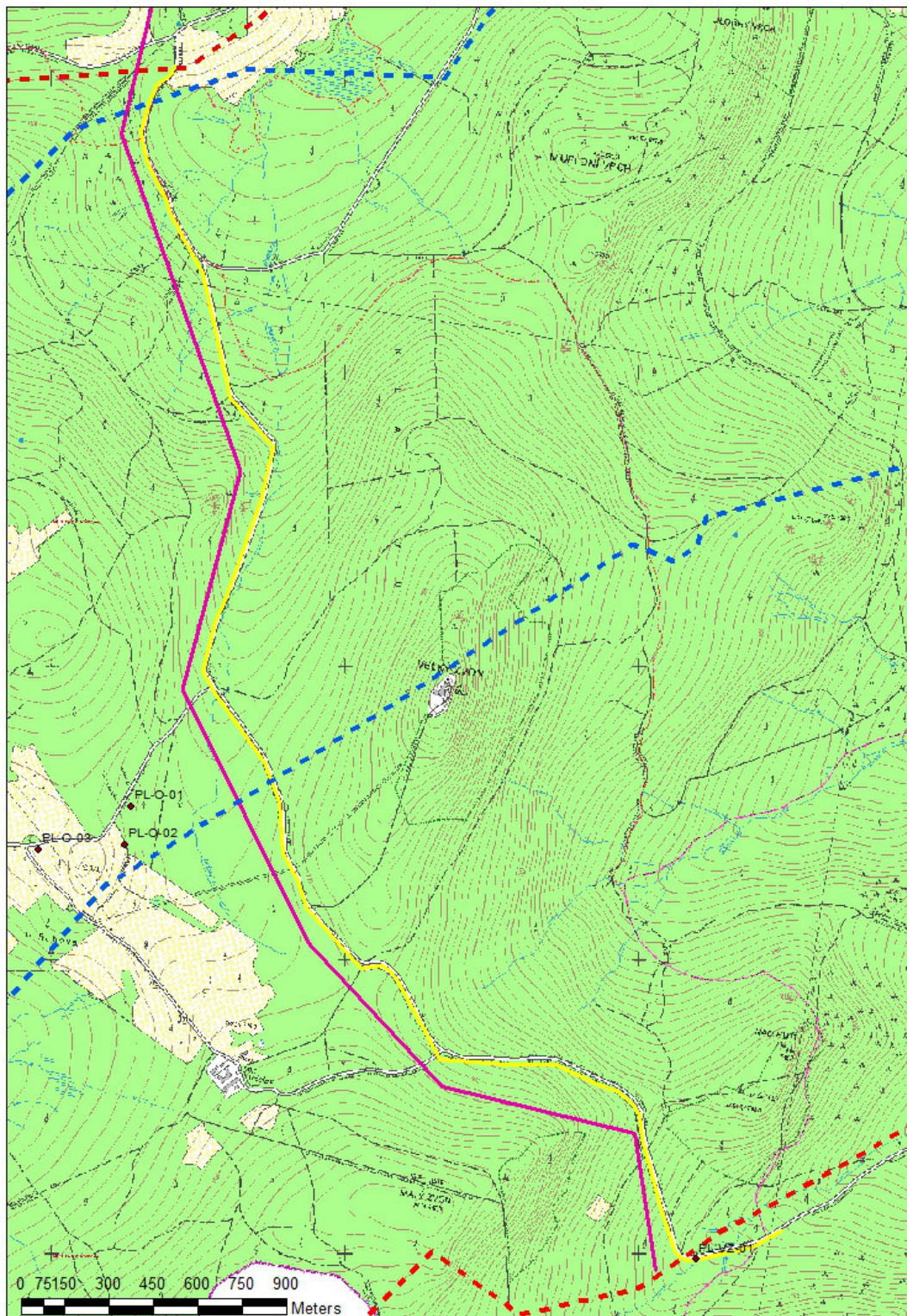
Obr. 84 – Druhotně použitý sloup z linie EZOH v úseku roty PS Pleš. Znatelný je hák na kterém byl původně umístěn elektrický izolátor. (foto J. Čibera)

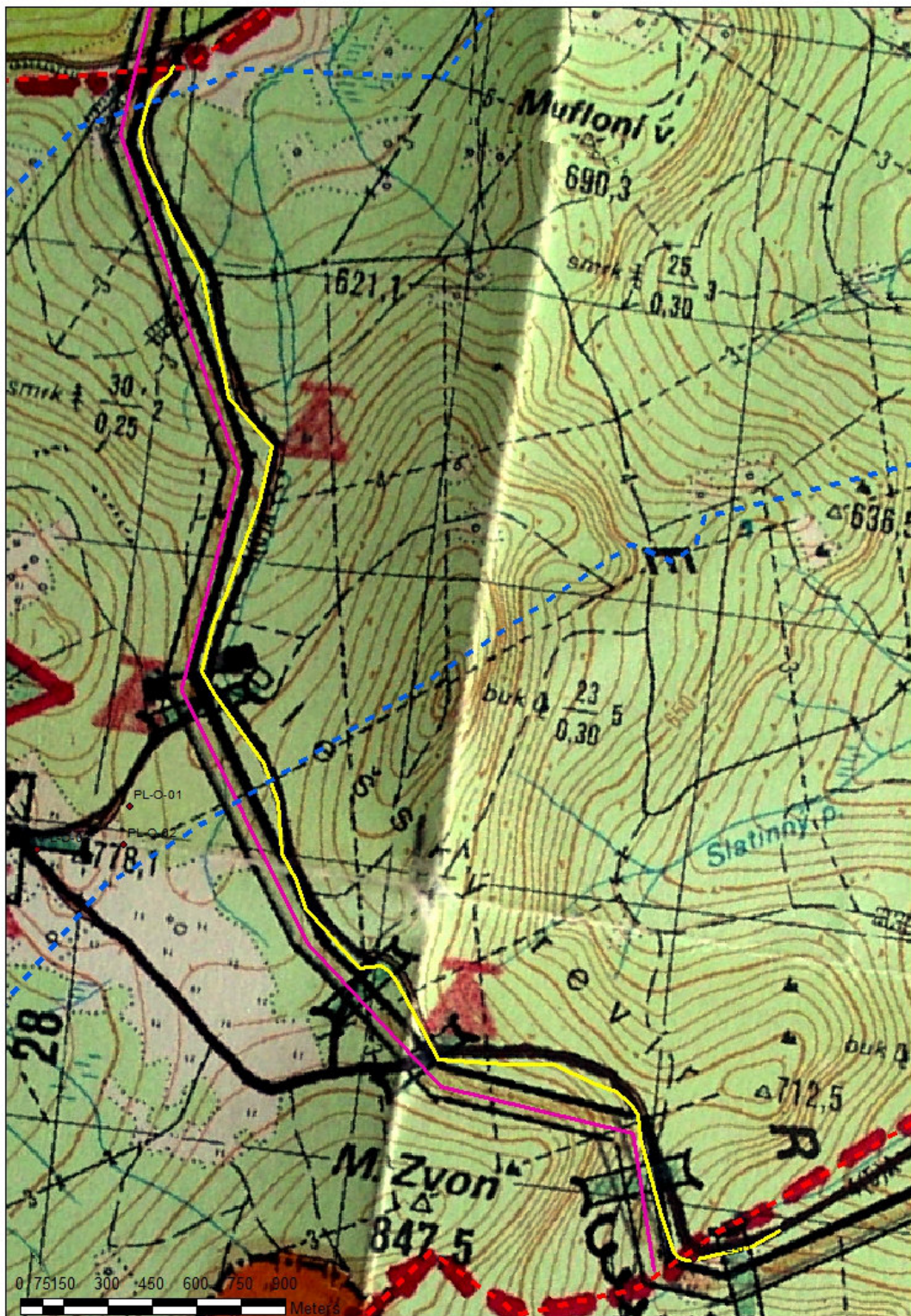
Obr. 85 – Ortofoto s vyznačenou linií U70/80 v úseku roty PS Pleš. Fialově je linie tak jak je vyznačena v mapě PS, žlutě tak jak je v terénu. Modrá přerušovaná linka označuje hranici starých sektorů a červená přerušovaná linka označuje hranici pozdějších sektorů roty PS.

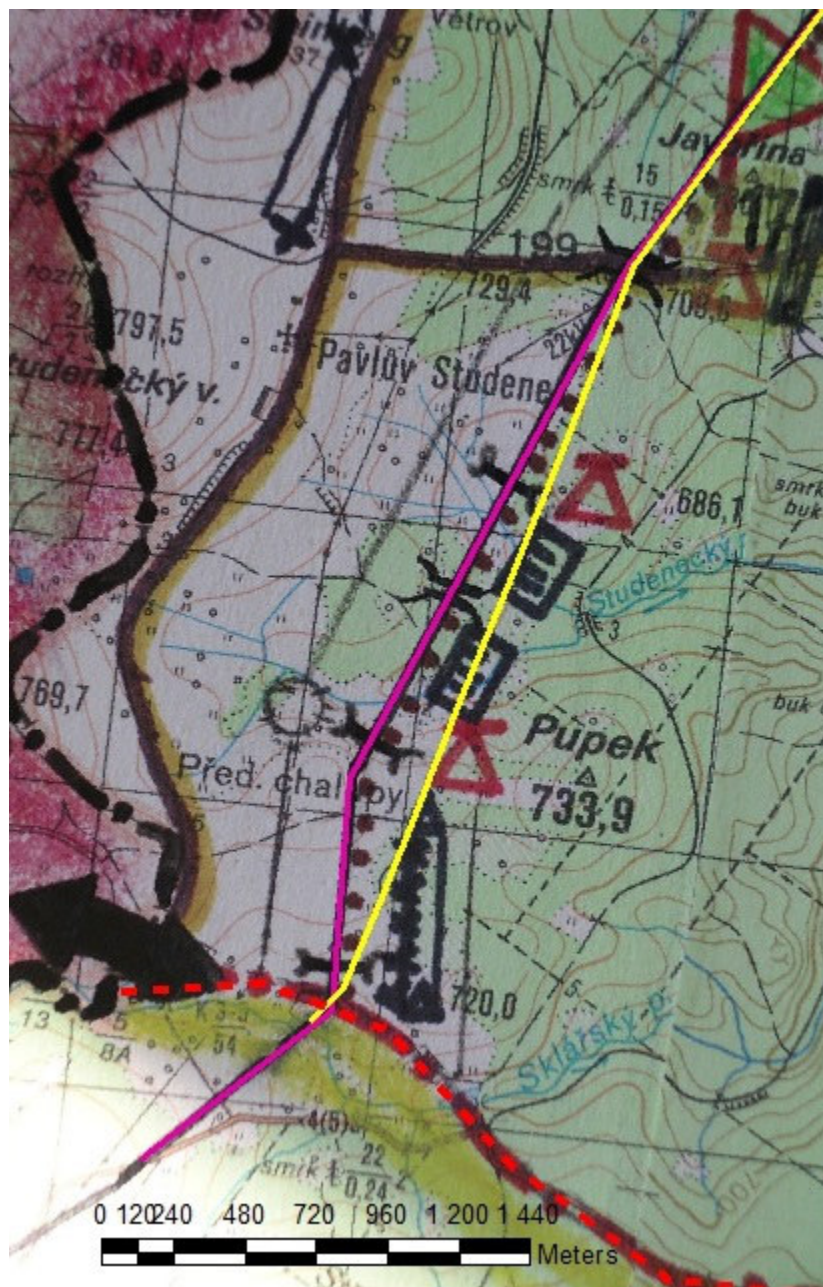
Obr. 86 – Současná mapa s vyznačenou linií U70/80 v úseku roty PS Pleš. Fialově je linie tak jak je vyznačena v mapě PS, žlutě tak jak je v terénu. Modrá přerušovaná linka označuje hranici starých sektorů a červená přerušovaná linka označuje hranici pozdějších sektorů rot PS.

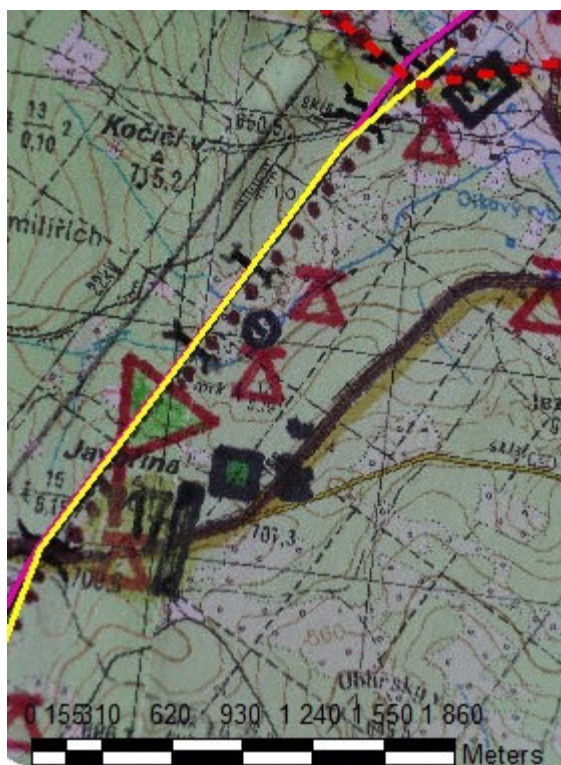
Obr. 87 – Mapa PS s vyznačenou linií U70/80 v úseku roty PS Pleš. Fialově je linie tak jak je vyznačena v mapě PS, žlutě tak jak je v terénu. Modrá přerušovaná linka označuje hranici starých sektorů a červená přerušovaná linka označuje hranici pozdějších sektorů rot PS.

Obr. 88 – Mapa PS s jižní částí sektoru roty PS Pavlův Studenec. Fialově je vyznačená linie U70/80dle mapy PS a žlutě skutečný stav v terénu, červená přerušovaná linka označuje hranici sektorů mezi rotami PS.

Obr. 89 - Mapa PS se severní částí sektoru roty PS Pavlův Studenec. Fialově je vyznačená linie U70/80dle mapy PS a žlutě skutečný stav v terénu, červená přerušovaná linka označuje hranici sektorů mezi rotami PS.

Obr. 90 – Ocelová pozorovatelná PS (tzv. „špak“) v areálu bývalé roty PS Stoupa poblíž Staré Knížecí Huti. (foto J.Čibera)